ΠΑΝΔΩΡΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΔΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ.

ΣΥΝΤΑΚΤΑΙ

Α. Ρ. ΡΑΓΚΑΒΗΣ, Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ, Ν. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ, κλπ.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ.

ΑΠΟ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1859 ΜΕΧΡΙΣ ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1860.

ΑΘΗΝΗΣΙΝ.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Σ. ΠΑΥΛΙΔΟΥ.

1860.

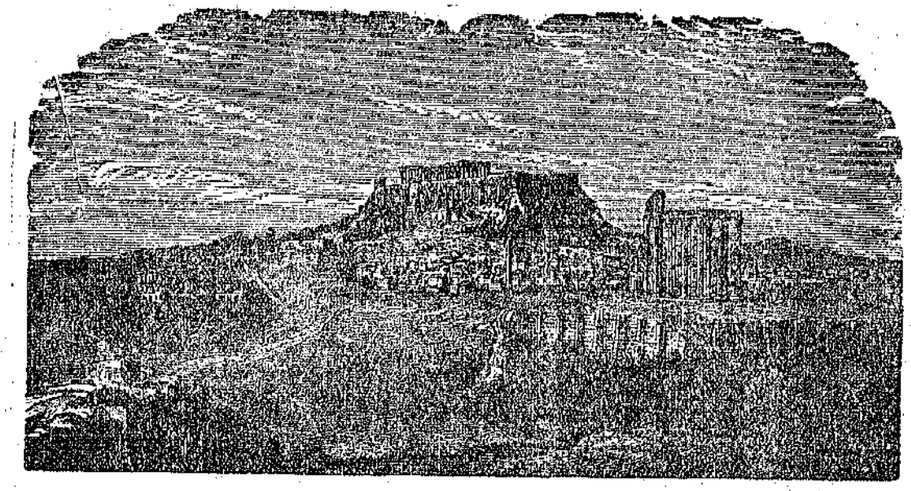

ΠΑΝΔΩΡΑ.

1. ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ, 1859. ΤΟΜΟΣ Γ. ΦΥΛΛΑΔΙΟΝ 229.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΝΑΞΙΑΣ ΠΕΤΡΑΣ ΕΙΤΕ ΑΚΟΝΗΣ.

—ooo—

Ἐξ ἀρχαίων χρόνων εἶναι παραδεδεγμένον, ὅτι ἡ παρὰ Πινδάρῳ μνημονευομένη *Ναξία πέτρα* εἴτε *ἀκόνη* (1) ἦν ἡ καὶ καθ' ἡμᾶς ἐν γενικῇ οὖσα χρήσει ἀκόνη τῆς Κρήτης, κοινῶς ἔτι καὶ νῦν καλουμένη *Κρητική ἀκόνη*, ἢ *ἀκονόπετρα*, καὶ ὑποκοριστικῶς *ἀκόνιον*, καὶ *λαδάκονον*. Ἐν τῇ διατριβῇ ταύτῃ ἔρχομαι νὰ ἐξετάσω ποιά τις ἦν ἄρά γε ἡ πέτρα, περὶ ἧς ὁ λόγος, καὶ τίς ὁ γενέθλιος αὐτῆς τόπος.

Τὸ πέμπτον (κατὰ μεταγενεστέραν δὲ διάταξιν ἕκτον) τῶν Ἰσθμίων εἶδος προσπεφώνηται τοῖς παγκρατιασταῖς Ψυλακίδᾳ, Πυθέᾳ καὶ Εὐθυμένει, νενικηκόσιν εἰς τὰ Ἰσθμια καὶ τὰ Νέμεα. Ἐνταῦθα δ' ὁ ποιητὴς πρὸς τὴν *Ναξίαν πέτραν* παραβάλλων λάμπωνα τῶν δύο προτέρων τὸν πατέρα, ὑπὲρ τῆς ἐύάθλου γενεᾶς τοῦ ὁποίου γράφει τὸν ἐπινίκιον, λέγει·

> Ψαίης κέ νιν ἄνδρ' ἐν ἀθληταῖσιν ἰμμεν
> Ν α ξ ί α ν πέτρας ἐν ἅλικι,
> Χαλκοδάμαντ' ἀκόναν . . . . .

Παρὰ τὸν Πίνδαρον, *Ναξίας πέτρας* μνείαν ποιεῖται μόνος (ὅσον ἐγὼ γινώσκω) ὁ ἐπιγραμματοποιὸς Δωσιάδας ὁ Ῥόδιος, ἐν τῷ πρώτῳ βωμοειδεῖ αὐτοῦ ἐπιγράμματι·

> Μαῦλιες δ' ὕπερθε πέτρης Ν α ξ ί α ς θοώμεναι
> Παμάτων φίδεντο Πανός . . . . . (1).

Ὁ δὲ πάλιν Διοσκορίδης εἶπε τὴν αὐτὴν « *ἀκόνην Ναξίαν* » (2). Ὡσαύτως καὶ Πλίνιος « coles Naxia » (3). Καὶ Γαληνὸς δὲ « *Ναξίαν ἀκόνην* » (4). Τελευταῖον δὲ ὁ ἀοίδιμος Κοραῆς, ἐκ τοῦ Δουκαγγίου λαβὼν (οὗτος δὲ ἀπὸ Γλωσσαρίων χειμικῶν), κατεχώρισεν ἐν τοῖς *Ἀτάκτοις* αὐτοῦ « *Ναξίας*. Ῥίνισμά ἐστι καὶ κουρέων ἀκόνημα » ἔνθα ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ σοφὸς ἀνήρ, διὰ τὸ τοῦ λόγου ἀδιανόητον, ὅτι *μάντεως χρείαν ἔχει τοιούτων βαρβάρων γλωσσῶν ἡ ἐξήγησις*, καὶ προβάλλεται διόρθωσιν ταύτην· « Ναξίας [λίθου] ῥίνισμά ἐστι καὶ (ἴσ. τὸ) κουρέων ἀκόνημα » (5). Καὶ αὗται μὲν συλλήβδην εἰσὶν αἱ περὶ τῆς *Ναξίας πέτρας* μαρτυρίαι τῶν ἀρχαίων, ὅσας ἐκ τῶν ἐνόντων συνελεξάμην. Θεωρήσωμεν δὲ ἤδη ποίας Νάξου προϊὸν ἦν ἡ ῥηθεῖσα πέτρα· καὶ εἴποτε ὑπῆρξεν ἐν Κρήτῃ πόλις ταὐτὸν ὄνομα φέρουσα.

Αἱ μόναι ἀρχαῖαι μαρτυρίαι, ἃς ἔχομεν περὶ ὑπάρξεως πόλεως Νάξου ἐν Κρήτῃ, περιορίζονται εἰς

(1) Ἴσθμ. Ε'. Ἐδ. Ε'. στίχ. 106—108. Ἐκδ. Rom. 1515.

(1) Ἀνθολογ. Ἑλλην. Τόμ. Γ', σελ. 216. Lips. 1829.
(2) Βιβλ. Ε', κεφ. 96 β'. Colon. 1529.
(3) Histor. Natural. L. XVIII, cap. 28. καὶ XXXVI, cap. 22.
(4) Περὶ ἁπλ. φαρμ. δυνάμ. Τόμ. Β', φύλ. 68. Venet. 1523.
(5) Τόμ. Ε', σελ. 234.

δύω καὶ μόνους συγγραφεῖς, τὸν Σχολιαστὴν τοῦ Πινδάρου, καὶ τὸν Σουΐδαν. Καὶ ὁ μὲν Σχολιαστὴς ὑποψηφιαζόντων τὸ ἀνωτέρω παρατεθὲν χωρίον τοῦ ποιητοῦ, λέγει· « Εἴποι δ' ἄν τις αὐτὸν τὸν Λάμπωνα εἶναι τοιοῦτον ἄνδρα ἐν τοῖς ἀθλητοῖς, οἷαν ἐν πέτραις ἑτερογενέσι Ναξίαν ἀκόνην, δυνατὴν μάλιστα παραθῆξαι. Νομίζονται γὰρ διαφορώτατοι τῶν ἄλλων ἀκονῶν αἱ κατὰ τὴν ἐν *Κρήτῃ Νάξον*. Τοσοῦτον οὖν, φησι, τῶν ἄλλων ἀλειπτῶν διαφέρειν ἐν τοῖς ἀθληταῖς, ὅσον ἐν ἄλλαις ἀκόναις αἱ Νάξιαι. Ὁ δὲ νοῦς· εἴποις δ' ἂν αὐτὸν τὸν Λάμπωνα ἐν τοῖς ἄλλοις ἀθληταῖς οὕτως ἰσχυρὸν εἶναι, ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις λίθοις ἡ *Ναξία*. Ποιεῖ δὲ πρὸς ἀκόνην ὁ Νάξιος λίθος ». Ὁ δὲ Σουΐδας ταῦτα· « Νάξος (ἴσως *Νάξος*) πόλις· καὶ Ναξία λίθος, ἡ κρητικὴ ἀκόνη. *Νάξος γὰρ πόλις Κρήτης*, κτλ. » (1).

Ἐκ τῶν νεωτέρων δὲ πάλιν ὁ Μελέτιος τὰς τῆς Κρήτης ἀπαριθμῶν πόλεις καταλέγει καὶ τὴν Νάξον (2). Θαυμαστὸν δ' ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ γεραρὸς καὶ πολὺς Κοραῆς, ἐνῷ εὐλόγως ἀπορεῖ ποίας Νάξου *πέτραν* νοεῖ ὁ Πίνδαρος, « ἐπειδὴ (λέγει) Νάξος ὠνομάζετο καὶ ἡ περίφημος νῆσος τοῦ Αἰγαίου πελάγους· Νάξος, καὶ πόλις Σικελίας· » ἐπιφέρει, μηδὲν ἐνδοιάσας· « Νάξος ἔτι καὶ πόλις τῆς Κρήτης ». Εἶτα παρακατιὼν, τὴν ὀρθὴν ταύτην ἐκτίθησι σκέψιν· « Ἡ ἀπορία ἴσως ἐγεννήθη ἐκ τούτου, ὅτι γεννᾶται καὶ εἰς τὴν Νάξον, νῆσον τοῦ Αἰγαίου πελάγους, λίθος χρήσιμος, ἄλλου ὅμως γένους (3), ἡ Σμύρις, ἑλλ. (émeri) μεταφερομένη σήμερον ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους τῆς Μασσαλίας ἐκεῖθεν » (4). Καθ' ἡμᾶς δὲ Μιλτιάδης Χουρμούζης, ὁ τὰ Κρητικὰ συγγράψας, λέγει ἀποφαντικῶς, ὅτι τὸ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Μεραμπέλου κείμενον χωρίον *Ἐλοῦντας ἦν ἡ παλαιὰ Νάξος, ὅπερ παρέχει τὰ καλλίτερα τῆς Κρήτης ἀκόνια* (5)· οὐδὲν ὅμως τεκμήριον πρὸς ἐμπέδωσιν τοῦ λόγου παρέχεται. Πιθανώτερος, τὸ κατ' ἐμὲ, ἐφαίνετο μᾶλλον ἂν ἔλεγεν, ὅτι ὁ *Ἐλοῦντας* κατέχει τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας *Ὀλοῦντος*, ἣν Ξενίων μὲν ὁ τῶν Κρητικῶν συγγραφεὺς πόλιν καλεῖ (6), λιμένα δ' ἁπλῶς ὁ Σκύλαξ ἐν τῷ περίπλῳ· « Πρὸς βορέαν δὲ ἄνεμον ὅρος κάλλιστον, καὶ λιμὴν ἐν αὐτῷ Ὀλοῦς » (7). Ὅτι δὲ τὸ ὄρος τοῦτο ἦν ὁ Ταλλαῖος, κείμενον ἐν αὐτῇ ταύτῃ τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Μεραμπέλου, πρὸς βορέαν ἄνεμον, παρ' ᾧ ἦσαν γειτνιάζουσαι αἱ πόλεις *Ὀλοῦς* καὶ *Λατώ* (τανῦν Σπιναλόγκα), ἔστω μάρτυς φερέγγυος ὁ σοφὸς Γάλλος Λαρχῆρος (8).

(1) Ἐν λέξ. Mediolan. 1499.

(2) Γεωγρ. σελ. 409.

(3) Εἴτ' ἄλλου γένους, εἴτ' ὁμογενὴς τῇ ἀκόνῃ εἶναι ἡ σμύρις, ἀποφαίνεσθωσαν οἱ φρυκτολόγοι. Ὁ δ' ἔχει ἴδιον ἡ πέτρα αὐτὴ, εἶναι ἡ ἀποτελεσματικωτέρα χρῆσις αὐτῆς πρός τε κατεργασίαν καὶ ἀκόνησιν παντὸς ξυλουργοῦ, καὶ ἄλλων ἔτι ὀργάνων οἱ ὑπῶν χαλυβδίνων, κτλ, ὡς προείπον, ὁ λόγος δηλώσει.

(4) Ἀτακτ. ἐνθ. ἀνωτ.

(5) Κρητικ. σελ. 12 καὶ 48.

(6) Παρὰ Στεφάν. Βυζάντ. ἀρθ. Ὀλοῦς. Florent. 1521.

(7) Ἐπίσκ. Παλ. Γεωγρ. Τόμ. Α', σελ. 41.

(8) Ἴδε Μ. Περγάδου Ἱστ. τῆς Κρήτ. σελ. 46, ἔνθα φέρεται

Ἀφίνοντες λοιπὸν κατὰ μέρος τὰς ἐκτεθείσας μαρτυρίας τοῦ Σχολιαστοῦ καὶ τοῦ Σουΐδα (ἀφ' παράγονται καὶ αἱ τῶν νεωτέρων), ἵνα ἴδωμεν αὐτὰς κατωτέρω, λέγομεν, ὅτι ἄλλαι τράφοι δὲν ἦσαν εἰς τοὺς ἀρχαίους γνωσταί, εἰμὴ ἡ περιώνυμος Κυκλὰς νῆσος, καὶ ἡ ἐν Σικελίᾳ ὁμώνυμος πόλις, ἀποικὶς οὖσα οὐ μόνον Χαλκιδέων (ὡς ὁμοῦ τι πάντες οἱ παλαιοὶ ἱστοροῦσιν), ἀλλὰ καὶ Ναξίων ἀναμίξ· περὶ οὗ ἐν ἄλλῃ διατριβῇ ποιησόμεθα λόγον. Ὅθεν οὐδεὶς, οὔτε τῶν γεωγράφων, οὔτε μὴν τῶν ἱστορικῶν, ἀναφέρουσιν ἄλλην Νάξον, εἰμὴ μόνον τὴν νῆσον καὶ τὴν Σικελικὴν, τὴν καὶ ἄλλως τε *Χαλκιδικὴν* ἐπονομαζομένην (1). Στέφανος μάλιστα ὁ Βυζάντιος, ὁ τὸ *περὶ πόλεων* σύνταγμα ἀπὸ τριακοσίων καὶ ἐπέκεινα ἀρχαίων γεωγράφων, ἱστορικῶν, ποιητῶν, καὶ ἄλλων τοπικῆς ἱστορίας συγγραφέων ἀναλεξάμενος, περὶ Κρητικῆς Νάξου δὲν λέγει τι. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκ τρισχιλίων περίπου ἀρχαιοτέρων αὐτοῦ συγγραφέων παντοδαπὴν ἀποδρεψάμενος ὕλην, καὶ τὴν ἑαυτοῦ *Φυσικὴν ἱστορίαν* συμπιλήσας Πλίνιος, καὶ τοι πολλῶν ἄλλων Κρητικῶν μνημονεύσας πόλεων, Νάξον ὅμως ἐν Κρήτῃ δὲν ἀναφέρει· εἰ καὶ εἶπε περὶ τῆς *Ναξίας ἀκόνης*, ὡς ἀνωτέρω ἐσημειώθη, εἶχε τὸ ἐνδόσιμον νὰ προσθέσῃ, ὡς ἐν οἰκείῳ μάλιστα τόπῳ, καὶ ὅτι ἦν αὕτη προϊὸν τῆς Κρητικῆς Νάξου. Πρόδηλον ἄρα, ὅτι ἄλλην Νάξον δὲν ἐγνώριζεν ὁ μέγας οὗτος τῶν Ῥωμαίων φυσικὸς, ὅτι μὴ τὴν Κυκλάδα καὶ τὴν Σικελικήν.

Ἀλλ' ἐνδέχεται, ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ Στεφάνου ἐν τῷ ἄρθρῳ *Νάξος*, νὰ ὑπολάβῃ τις, ὅτι ὑπῆρχε καὶ ἐν Κρήτῃ Νάξος· διότι ὁ συγγραφεὺς οὗτος καταλέξας πρῶτον τὴν νῆσον, ἐπάγει ἔπειτα· « Ἔστι καὶ πόλις Σικελίας, *καὶ ἄλλοι τόποι Νάξοι* ». Πρὸς τοῦτο λοιπὸν ἠθέλομεν ἀποκριθῇ, ὅτι οὐδεμίαν εἶχεν ὁ Στέφανος περὶ ὑπάρξεως καὶ ἄλλων Νάξων βεβαιότητα, καὶ ἴσως ἐκ σφαλερᾶς ἀκοῆς προσέθηκε τὸ ἀόριστον αὐτὸ χωρίον. Διότι, καθ' ὃν τρόπον εἶχε τὴν ὑπομονὴν, ὡς ἀκριβῆ ἀναγραφὴν

καὶ συνθήκας ἀρχαία μεταξὺ Ὀλουντίων καὶ Λατίων. Ἀλλ' ὁ μακαρίτης οὗτος, εἴτ' αὐτὸς, εἴτ' ὁ, τὸν ἔπειτον μετάγλωττίζει, λιμενογράφος Βρέκας Μιχαήλ, παρεντίθησιν ἐν σελ. 69, ὅτι « ἐκεῖ πλησίον [τῆς Λατοῦς] ἦτο τὸ πάλαι ἡ πόλις Νάξος ὅπου εὐγαίνουν αἱ ἀκονόπετραι, ἐξ οὗ καὶ τὸ τοῦ Πινδάρου ἡ Νάξιος ἀκόνη ». Καὶ κατὰ ταῦτα ἄρα φαίνεται, ὅτι καὶ ὁ Χουρμούζης, καὶ ὁ Βρέκας ἢ αὐτὸς ὁ λιμενογράφος, παραδεχθέντες ἅπαξ τὴν ὑπαρξιν πόλεως Νάξου ἐν Κρήτῃ, ἔφθασαν, κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην, ν' ἀναζητήσωσιν αὐτὴν περὶ τὰς λατομίας τῆς Κρητικῆς ἀκόνης, καὶ ἐκ τῶν προστυχόντων ἐρειπίων νὰ πλασταυργήσωσιν εὔτω βεβιασμένως, καὶ ἄνευ εἰκαδίτου ἀποδείξεως, τὴν ἄλλως τε ἀνύπαρκτον πόλιν ταύτην.

(1) Μόνος ὁ πολυμαθέστατος μὲν, ἀλλ' ἀγεωγράφητος ἐν πολλοῖς καταφρονούμενος, καὶ ἀκριβείας ἀνάπλεως Ἰωάννης ὁ Τζέτζης, [περὶ τὰ τέλη τῆς ιθ' ἑκατονταετηρίδος] ἐθεμελιόρρησε καὶ ἄλλην Νάξον, πόλιν Εὐβοϊκὴν (!), ἐν ταῖς Χιλιάσιν αὐτοῦ λέγων (Χιλ. Α'. Ἱστορ. ιβ'. στίχ. 15. Genev. 1614.)

« Εἶτα τὸν Ἄξιν ἔπειμψεν ἅμα καὶ Ἀστερόπην
Ἀνεψιὸν τὸν ἑκατὸν, ναοὺς ἐξανοικίσας,
Οἳ Νάξον καὶ Ἐρέτριαν εἶχον Εὐβοΐας πόλεις. »

τῶν πόλεων ποιούμενος, νὰ καταλέξῃ ἑνιαχοῦ δεκαοκτὼ, δεκατρεῖς, εἰκοσιπέντε, ἑνδεκα, ἕξ, ἑπτὰ, δέκα καὶ καθεξῆς ὁμωνύμους πόλεις (1), οὕτω καὶ ἐν τῷ μνησθέντι ἄρθρῳ δὲν ἤθελεν ὀκνήσει νὰ σημειώσῃ ὡρισμένως καὶ τὰς *ἄλλας Νάξους*, ἐὰν ἀπήντα αὐτὰς εἰς οὓς εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν τοσούτους συγγραφεῖς, ἀπὸ τῶν ὁποίων καὶ ἐξῃρέτο τοῦ συντάγματος αὐτοῦ τὴν ὕλην. Πρὸ παντὸς μάλιστ' ἄλλου, Ξενίων ὁ τῶν *Κρητικῶν* συγγραφεὺς ἤθελε πάντως χειραγωγήσει αὐτὸν ἵνα ἀναγράψῃ καὶ τὴν Νάξον, ὅπως καὶ εἰς ἄλλων Κρητικῶν πόλεων τὴν ἀναγραφὴν ὑπ' αὐτοῦ τούτου ὡδηγήθη (2). Ἀλλ' ὁ Ξενίων ἀναφῃρίστως δὲν ἐγνώρισε πόλιν ἐν τῇ Κρήτῃ τοιοῦτον φέρουσαν ὄνομα. Εἰς δὲ πίστωσιν τοῦ λόγου μου, παρελθέτω καὶ ἕτερος φερέγγυος καὶ *πολλῶν ἀντάξιος ἀλίων* μάρτυς, *Κρητικῶν* καὶ αὐτὸς συγγραφεύς· « Ἀλέξανδρος δὲ ἐν πρώτῳ Κρητικῶν τῇ Ἀκακαλλίδι συνελθεῖν, φησί, τὸν Ἑρμῆν καὶ τὸν Ἀπόλλωνα. Καὶ ἐκ μὲν Ἀπόλλωνος γενέσθαι Νάξον, ἐκ δὲ Ἑρμοῦ Κύδωνα, ἀφ' οὗ ἡ πόλις Κυδωνία καλεῖται ἐν Κρήτῃ » (3). Εἰ μὲν οὖν ὑπῆρχε Νάξος πόλις ἐν Κρήτῃ, ὅπως εἶπεν ὁ συγγραφεὺς οὗτος, ὅτι *ἀπὸ τοῦ Κύδωνος ἐκλήθη ἡ Κυδωνία πόλις*, ἔμελλε βεβαίως, ὡς ἐν εὐθέτῳ μάλιστα, νὰ ὀνομάσῃ καὶ Νάξον, ὡς ἀπὸ τοῦ Νάξου κληθεῖσαν· δηλονότι τοῦθ' ὅπερ μυθεύεται καὶ δι' αὐτὴν τῶν Κυκλάδων τὴν κορωνίδα.

Ἐκ τῶν εἰρημένων παρατηρεῖται, ὅτι πρῶτος ὁ τοῦ Πινδάρου Σχολιαστὴς ἔδωκεν εἰς τοὺς μετ' αὐτὸν τὴν ἰδέαν τῆς ὑπάρξεως Νάξου ἐν Κρήτῃ. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν ὠνόμασεν αὐτὴν *πόλιν* ῥητῶς, ὡς οὐδὲ τὴν ἀκόνην *Κρητικὴν* εἶπε, καθάπερ ὁ Στέφανος καὶ ὁ ταῦτα ἐξ αὐτοῦ ἀντιγράψας Σουΐδας, σκοπεῖτωσαν οἱ κριτικοὶ, μήποτε ἀντὶ τοῦ κοινῇ φερομένου « *κατὰ τὴν ἐν Κρήτῃ Νάξον* » ἔγραψεν ὁ Σχολιαστὴς « *κατὰ τὴν ΠΡΟΣ Κρήτῃ Νάξον* », ἵνα ἐννοηθῇ δηλαδὴ ἡ νῆσος, καὶ οὐχὶ ἡ Χαλκιδική. Οὕτως καὶ ἐν τοῖς εἰς Ὅμηρον σχολίοις τοῖς ἀποδιδομένης εἰς Δίδυμον τὸν Χαλκέντερον, εὕρηται· « *Δία νῆσος ΠΡΟΣ ΤΗ Κρήτῃ ἤτις Νάξος καλεῖται, κτλ* » (4). Ἀλλὰ καὶ Παυσανίας εἶπεν « ἐκ Νάξου *τῆς ἐν τῷ Αἰγαίῳ* » (5), καὶ ἄλλοι ἔτι (6), πρὸς ἀντιδιαστολὴν βεβαίως τῆς Χαλκιδικῆς. — Ἀλλ' οὕτως εἰκῇ καὶ διακενῶς (δυνατὸν νὰ εἴπῃ τις) ἐρρίφθη εἰς μέσον τόνομα Νάξος; — Οὐχὶ (ἀποκρινοῦμαι)· ἀλλὰ λέγω ἄνευ διαταγμοῦ, ὅτι συνέβη σύγχυσις τοῦ *Νάξος* πρὸς τὸ *Ἄξος* ἢ *Ὀαξὸς*, ἥτις ἦν Κρητικὴ πόλις (7).

(1) Παράβαλε τὰ ἄρθρα, Ἀλεξάνδρεια. Ἀντιόχεια. Ἀπολλωνία Ἄργος. Βερενίκα. Δίον. Νύσσα. κτλ.

(2) Βλ. τὰ ἄρθρα, Ἀρκάδες. Δραγμός. Ὀαξός. Ὀλοῦς. Ὕλαρος.

(3) Παρὰ τῷ Σχολιαστ. Ἀπολλων. Ἀργον. Δ', ς. 1492. Φλωρεντ. 1496.

(4) Εἰς Ἰλ. Α. στίχ. 324.

(5) Ἠλειακ. Β', ιγ'.

(6) Ἀθήν. Δειπνοσοφ. Β', 12—Σχολ. Ἀριστοφ. Εἰρήν. στίχ. 142.

(7) Ταύτην ὁ μὲν Ἡρόδοτος [Δ', 154] Ἄξιν γράφει. Πάξος δὲ φέρεται ἐσφαλμένως παρὰ Σκύλακι τῷ Καρυανδεῖ [Περίπλ.

Ὅθεν συμπεραίνομεν ἐκ τῶν ἐκτεθέντων, ὅτι πόλις Νάξος ἐν Κρήτῃ οὐδέποτε ὑπῆρξεν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν, ἵνα ἐπιπλέον πληροφορήσω ἐμαυτὸν ἐπὶ τοῦ ὑποκειμένου ζητήματος, γράψας ποτὲ φίλῳ τινὶ τῶν Ἀθήνησιν εἰς τὸ φιλολογικὸν ἀλειρομένων στάδιον, ἵν' ἀναδιφήσας τοὺς τὰ τῆς Κρήτης ἀρχαιογραφήσαντας, Μεύρσιον, Δάππερον, καὶ εἴτινα ἕτερον λανθάνοντά με, μεταδώσῃ μοι, τῷ ἐν τῇ *κραναῇ νήσῳ* ταύτῃ τῶν ἀναγκαίων σπανίζοντι βιβλίων, εἰδήσεί τινα περὶ τοῦ ἀπορουμένου, ὀψὲ μόλις ἔλαβον τοῦ φίλου τὴν ἀντιγραφήν. Καὶ λοιπὸν τοὺς μὲν ἄλλους, καθά μοι λέγει, δὲν εἶδεν. Ἐνέτυχε δὲ ἄλλῳ νεωτέρῳ [ἀπὸ τοῦ 1823—1829] τριτόμῳ συγγράμματι τοῦ σοφοῦ Γερμανοῦ Χοικκίου (Hoeckh), περὶ τῆς *ἀρχαίας Κρήτης* πραγματευομένῳ, ἐν ᾧ (λέγει ὁ φίλος) καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ἀμφιβάλλει ἂν ποτε ὑπῆρξεν ἐν Κρήτῃ πόλις Νάξος. Ἀπ' ἐναντίας μάλιστα διατείνεται ὁ σοφὸς Γερμανὸς, ὅτι καὶ ἡ προσηγορία *Κρητικὴ*, ἣν ἔσχεν ἡ *Ναξία ἀκόνη*, ἐγεννήθη ἐκ τοῦ ὅτι ἐξώρυττον τὴν πέτραν Κρῆτες (Τόμ. Α', σελ. 417). Καὶ ταῦτα μὲν ὁ φίλος, ᾧ τινι πολλὴν ἐγὼ τὴν χάριν ὀφείλω.

Λείπεται δὲ ἤδη νὰ εἴπω κἀγὼ τὴν ἰδίαν μου περὶ αὐτοῦ τούτου γνώμην. Εἴδομεν ἀνωτέρω, ὅτι ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Πινδάρου ἔδωκε πρῶτος τὴν ἰδέαν τῆς ὑπάρξεως Νάξου ἐν Κρήτῃ, εἰ καὶ μὴ αὐτὴν ῥητῶς *πόλιν* εἰπών. Κρητικὴν ὅμως δὲν ὠνόμασε παντελῶς τὴν *πέτραν*, ἀλλὰ *Ναξίαν ἀκόνην*, καὶ *Νάξιον λίθον*· ἐξ οὗ καὶ ὡρμήθην εἰς ἣν ἐξήνεγκα ἐκεῖ εἰκασίαν. Πρῶτος τοίνυν καὶ ὁ Στέφανος ἐσημείωσεν « *ἡ δὲ Κρητικὴ ἀκόνη ἐὰν διὰ τοῦ ῑ γράφεται, ἡ διακρίνουσα καὶ φανεροῦσα σημαίνει* ». Ταῦτα δὲ καὶ ὁ Σουΐδας, τὸν Στέφανον, κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀντιγράφων· διότι εἰπὼν « Νάξος πόλις Κρήτης » ἐπάγει· « Ὁ γράψας ὅτι Ναξία πόλις Καρίας, ὁ πολίτης Ναξιεὺς καὶ Ναξιώτης, λέγει καὶ ὅτι πόλις Σικελίας Νάξος. Καὶ ἡ *Κρητικὴ* δέ· ἀφ' ἧς ἡ *Ναξία λίθος, ἣν εἰ διὰ τοῦ ῑ γράψεις, κρητικὴ εἰλήφθαι*, λέγει, *ἀντὶ τοῦ διακρίνουσα καὶ φανεροῦσα*. κτλ. » (1). Ὅθεν ἂν καὶ αὕτη ἡ μαρ-

σελ. 42], ὅπου ὁ πολὺς Οὐδόσιος ἐπιδομηθέντος τοῦ Μεύρσίου τὴν ἀνάγνωσιν Ὀαξός. Ὀαξὸν καλεῖ αὐτὴν καὶ Στέφανος, ἐκ τῶν τοῦ Σινίωνος Κρητικῶν λαβών. Ὁ δ' Ἀπολλώνιος διγλωσσογραφεῖ τὸνομα « . . . . γαίης Οἰαξίδος » ἔνθα ὁ Σχολιαστὴς σημειοῦ « ἔχει εἰπεῖν Ὀαξίδος [Ἀργοναυτ. Δ', στίχ. 1131]. Ἄξον δὲ πάλιν ἐγράφει τὴν αὐτὴν ὁ Στέφανος, εἰ καὶ φέρει μάρτυρα τὸν Ἡρόδοτον. Ὁ δὲ Σουΐδας, καὶ τοι ἐκ τοῦ Ἡροδότου [Δ', 154] κατὰ λέξιν ἀντιγράψας τὰ περὶ τοῦ Βάττου ἱστορούμενα, δὲν συμφωνεῖ ὅμως αὐτῷ ὡς πρὸς τὴν γραφὴν τοῦ τῆς πόλεως ὀνόματος, διότι λέγει « πόλις ἣν Κρητικὴ Ὀαξὸς » [λέξ. Βάττος]· Ἀλλ' ὁπωσδήποτε κἂν ἔχῃ τὸ περὶ τούτου, ἡ Ὀαξὸς καὶ ἡ Ἄξος ἦν, ὡς ἐμαυτὸν πείθω, μία καὶ ἡ αὐτὴ πόλις, τῆς ὁποίας ἡ καθ' Ἡρόδοτον γραφὴ παρεπλάνησε τὸν Στέφανον, ὥστε νὰ ἐλλάβῃ αὐτὴν ὡς διάφορον τῆς Ὀαξοῦ. Καὶ σημειούσθω, ὅτι, κατὰ τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Μυλοποτάμου ὑπάρχει χωρίον Ἀξὸς ὀνομαζόμενον, ὅπου καὶ ἐρείπια διαφαίνονται ἀρχαίου φρουρίου [Κρητικ. Χουρμούζ. σελ. 46], πιθανὸς τῆς πολιτικῆς Ὀαξοῦ.

(1) Παράβαλε Στέφανον ἐν ἄρθρῳ Ναξία καὶ Νάξος, ὅπου, ὡς εἴδομεν, Κρητικῆς Νάξου μνεία οὐ γίνεται. Καὶ εἰκοτολογ-

τυρία ἐπιτείνει τὴν ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ εἴποτε ἡ Ναξία ἀκόνη ὠνομάζετο καὶ *Κρητική*, ἐγὼ ὅμως δυσκολαίνω ν' ἀποδεχθῶ τοῦ σοφοῦ Χοικκίου τὴν γνώμην, ὅτι ὠνομάσθη οὕτω, διότι ἐξώρυττον δηθεν αὐτὴν Κρῆτες. Ἀληθῶς ἠδύνατό τις ν' ἀσπασθῇ ταύτην τὴν γνώμην ὡς τόσον μᾶλλον πιθανήν, καθόσον μανθάνοντες ἐκ τῆς ἱστορίας, ὅτι θαλασσοκρατήσας ὁ Μίνως, τὰς μὲν τῶν Κυκλάδων νήσων ἐχειρώσατο, τῶν δὲ οἰκιστὴς πρῶτος ἐγένετο, ἐκδιώξας τοὺς προενοικοῦντας Κᾶρας (1), ἔχομεν τὸ ἐνδόσημον νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι πρῶτοι οἱ Κρῆτες ἀνεκάλυψαν ἐν τῇ νήσῳ Νάξῳ τὴν πέτραν, περὶ ἧς ὁ λόγος, καὶ τὴν χρῆσιν αὐτῆς ἐδίδαξαν εἰς τοὺς ἄλλους λαούς· ἐξ οὗ καὶ ἔτυχε τῆς προσηγορίας *Κρητική*. Ἀλλὰ τότε τί ποιητέον τὴν καθ' αὑτὸ Κρητικὴν ἀκόνην, τὴν γνωστὴν καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα τήν τ' ἐλευθεραν καὶ μή, καὶ κατ' αὐτήν, ἴσως, τὴν Εὐρώπην; Κατ' ἐμὴν ἄρα γνώμην, ἣν συμπερασματικῶς συνάγω ἐκ τῶν ἕως ὧδε ἐκτεθέντων, *τὴν Κρητικὴν ἀκόνην* πρέπει νὰ διαστείλωμεν τῆς *Ναξίας πέτρας* εἴτε *ἀκόνης*. Καὶ ἐκείνην μέν, ἵνα μὴ δίκην ὀφλήσωμεν νοσφισμοῦ ἀλλοτρίων πραγμάτων νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὸν γενέθλιον τόπον αὐτῆς, τὴν Κρήτην. Ταύτην δὲ εἰκὸς ν' ἀνακομίσωμεν εἰς τὰς ἐν τῇ νήσῳ Νάξῳ λατομίας τῆς *ΣΜΥΡΙΔΟΣ*, ἡ *Σμιρίδος* (2), ὅθεν ἐλήφθη. Ὅτι δὲ ταύτην τὴν πέτραν πρέπει νὰ νοήσωμεν, αὐτὸς ὁ νοῦς τοῦ Πινδαρικοῦ χωρίου διδάσκει ἡμᾶς. Διότι, κατ' αὐτόν, οἵαν ὑπεροχὴν ἔχει ἡ Ναξία πέτρα συγκριτικῶς πρὸς τὰς ὁμοειδεῖς αὐτῆς, ἢ καὶ πρὸς τὰς (κατὰ τὸν Σχολιαστὴν) *ἑτερογενεῖς*, τοιαύτην καὶ ὁ Λάμπων μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀθλητῶν. Ταύτην ὑπολαμβάνει καὶ Στέφανος ὁ Κομμητᾶς ἐν οἷς ἑρμηνεύει τὸν τοῦ Δωσιάδου βωμόν, ἐξ οὗ παρεθέμην μαρτυρίαν ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς διατριβῆς. Λέγει λοιπὸν καὶ αὐτὸς « *πέτρης Ναξίας*. Ἔνοεῖ τὴν ἀκόνην. Ἡ γὰρ νῆσος *Νάξος* τοιαύτας φέρει πέτρας » (1). Ἀναμφίβολον δ' ὅτι διὰ τοῦ *πέτρα* ὑπηνίξατο ὁ Πίνδαρος τὴν σκληρότητα τῆς λίθου. Διότι οὕτω καὶ τῶν ἀρχαίων τινὲς *πέτραν*, κατ' ἐξοχὴν, ὠνόμαζον διὰ τὴν σκληρότητα, τὴν ἐξ ἧς ἐγένετο ἡ τίτανος, ὡς ὁ Γαληνὸς ἀναφέρει (2). Ὡς γνωστὸν δέ, ἡ *σμύρις* εἶναι πασῶν τῶν λίθων ἡ σκληροτάτη. Διὸ καὶ οὐδεμία ἄλλη ἔχει τὴν ἰδιότητα νὰ δαμάζῃ τὰ σκληρότερα μέταλλα, οἷον σίδηρον, χάλυβα, κτλ. εἰμὴ ἡ σμύρις· ἐφ' ᾧ καὶ *χαλκοδάμαντα* (κατ' ἔκτασιν τῆς κυρίας σημασίας) ἐπωνόμασεν αὐτὴν ὁ ποιητής. Ἡ λείανσις καὶ ἀκόνησις παντὸς ὀξυτόμου, καὶ ἄλλων ἔτι διαφόρων ὀργάνων τε καὶ ἐργαλείων, διὰ μόνης τῆς σμύριδος κατεργάζεται. Ἐπίσης δὲ καὶ τὸ στίλβωμα τούτων πάντων, καὶ μάλιστα τῶν σιδηρῶν καὶ χαλυβδίνων ἄτινα λαμβάνουσι δι' αὐτῆς τοῦ ἀργύρου τὴν λάμψιν. Ἡ πρὸς τὴν τελευταίαν μάλιστα ταύτην ἐργασίαν χρῆσις τῆς σμύριδος ἦν, ὡς φαίνεται, γνωστὴ καὶ τοῖς παλαιοῖς· καὶ ἴσως ἀπ' αὐτῶν παρεδόθη ἡ τέχνη κατὰ διαδοχὰς ἄχρις ἡμῶν. Ὅθεν βλέπομεν, ὅτι τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου *τὸ κράνος ἦν μὲν σιδηροῦν· ἔστιλβε δ' ὥσπερ ἄργυρος καθαρός, ἔργον Θεοφίλου* (3). Καὶ οἱ δακτυλιογλύφοι δὲ μέχρι τοῦ νῦν δι' αὐτῆς γλύφουσι τὰς ἐπὶ τῶν ψηφίδων μορφάς, ἐκ τῶν ἀρχαίων παραλαβόντες. Οὐμὴν ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ τιμαλφεῖς λίθοι, καθὰ βεβαιοῦσιν, οἷον ὁ ἀδάμας, ὁ σμάραγδος, ὁ σάπφειρος, κλπ, ἀμόρφωτοι φύσει καὶ ἀμαυροφανεῖς τυγχάνοντες, δι' αὐτῆς κατεργάζονται, καὶ σμήχονται, καὶ τὴν ὁρωμένην κτῶνται λαμπρότητα. Εἰδὲ λαμβάνεται καὶ σήμερον ἔτι ἡ αὐτὴ λίθος πρὸς χρῆσιν ἰατρικήν, ὅπως καὶ τὸ πάλαι, τοῦτο γινώσκουσιν οἱ ἀσκληπιάδαι. Δι' ὅλας λοιπὸν τὰς εἰρημένας χρείας μετακομίζεται ἡ Ναξία σμύρις εἰς Βρεττανίαν, καὶ λειοτριβηθεῖσα διαδίδεται ἐκεῖθεν εἰς ὅλης τῆς Εὐρώπης τὰ σιδηρουργεῖα ἐν γένει. Ἀπ' ἐναντίας δὲ ἡ Κρητικὴ ἀκόνη, πρὸς μόνην ἀκόνησιν τοῦ ἀπεστομωμένου τῶν μαχαιρῶν ἀθέρος, καὶ δι' οὐδὲν ἄλλο, χρησιμεύουσα, κατεσθίεται κατὰ μικρὸν ἐκ τῆς συνεχοῦς τριβῆς καὶ δαπανᾶται, ἅτε δὴ μαλακή τις καὶ διάθραυστος οὖσα.

Καὶ ὅμως ἐνδεχόμενον πάλιν, ἐνιστάμενός τις εἰς ταῦτα, νὰ εἴπῃ— Ἐὰν ἡ *Ναξία πέτρα* εἴτε *ἀκόνη* ἦναι αὐτή, αὐτοτάτη ἡ σμύρις, διατί ὅ τε Διοσκορίδης, ὁ Γαληνὸς, καὶ ὁ Πλίνιος, καὶ οἱ μνησθέντες τῆς *Ναξίας ἀκόνης*, ποιοῦνται ἴδιον λόγον καὶ περὶ τῆς *σμύριδος*, ὡς περὶ πράγματων τρόπον τινὰ διαφερόντων ἀλλήλοις; Πρὸς τοῦτο ἀποκρίνομαι· —Ναί, ἀληθῶς ὁ μὲν Διοσκορίδης λέγει « *Σμύρις* λίθος ἐστίν, ᾗ τὰς ψήφους οἱ δακτυλιογλύφοι σμήχουσι, χρησίμη εἰς σήπτας καὶ καυστικὰ, καὶ πρὸς οὖλων πλάδον καὶ ὀδόντων σμῆξιν. » (1). Ὁ δὲ Γαληνὸς « Καὶ ἡ καλουμένη δὲ *σμιρὶς*, ὅτι μὲν ἱκανῶς ἐστι ῥυπτικῆς δυνάμεως, δῆλόν ἐστι κἀκ τῶν χρωμένων αὐτῇ δακτυλιογλύφων εἰς τὴν τοιαύτην χρείαν, κτλ. » (2). Ὁ δὲ Πλίνιος *ἄμμον* (arena) εἶπεν αὐτὴν (3), τὴν λειοτριβῆ δήπου νοῶν, ὅπως ἔχει καὶ παρ' Ἡσυχίῳ· « *Σμίρις, ἄμμου εἶδος, ᾗ σμήχονται οἱ σκληροὶ τῶν λίθων* ». Ἀλλ' ἡ φαινομένη διάκρισις αὕτη αἰτίαν ἔχει, ὡς ἐγὼ νομίζω, τὴν διαφορὰν τῆς ποιότητος τῆς πέτρας. Καὶ ἡ μὲν σμύρις τῆς Νάξου, ἵνα διαστέλληται τῶν λοιπῶν ὁμοειδῶν, ἐν διαφόραις παραγομένων τόποις, ὠνομάζετο ἴσως κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους *Ναξία πέτρα*. Ἐκνικήσαντος δ' εἰς τὸ μετέπειτα τοῦ ὀνόματος *Σμύρις*, δι' οὗ ἐγνωρίζοντο μόναι αἱ τῶν ἄλλων τόπων ὁμοειδεῖς μέν, πολλῷ δ' ὑποδεέστεραι τῆς Ναξίας κατὰ τὴν ποιότητα πέτραι, συνεχωνεύθη καὶ αὕτη μετ' ἐκείνων. Τοιοῦτόν τι ἐνόει, ὡς φαίνεται, καὶ ὁ Θεόφραστος ἐν οἷς λέγει « . . *ὁ λίθος ᾧ γλύφουσι τὰς σφραγῖδας, ἐκ τούτου ἐστὶν ἐξ οὗπερ αἱ ἀκόναι, ἢ ἐξ ὁμοίου τούτῳ* » (4). Ἡ, καὶ ἄντις ὑπολάβῃ, ὅτι *σμύριδα* πρὸς διάκρισιν μετωνόμασαν οἱ παλαιοὶ τὴν λειοτριβηθεῖσαν ἤδη Ναξίαν πέτραν, ἴσως δὲν ἀποσφάλλεται τοῦ πιθανοῦ. Γνωστὸν δὲ εἰς τοὺς ἑταίρους τοῦ ἐμπολαίου Ἑρμοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἡφαίστου, ὅτι καὶ ἄλλοι τόποι παράγουσι σμύριδα, οἷον ἡ Περουβία ἐντῇ νοτείῳ Ἀμερικῇ, ἡ Σουηκία, ἡ Δανία(5), καὶ ἡ Γερμανία πολλαχοῦ. Καὶ καθ' ἡμᾶς δὲ ἀνωρύχθη τοιαύτη ὑπὸ Βρεττανῶν ὀρυκτολόγων ἔν τε τῇ νήσῳ Σάμῳ καὶ παρὰ τὴν νέαν Ἔφεσον (Κούσς-ἀδασί). Ἀλλ' ἐν Βρεττανίᾳ προτιμᾶται πάντοτε καὶ περιζητεῖται ἡ Ναξία, ὡς πάσης ἄλλης ὑπερτεροῦσα κατὰ τὴν ποιότητα. Μάρτυς δὲ αὐτῆς τῆς πέτρας ἡ τιμή· τῆς μὲν Ναξίας ὁ τουρκικὸς στατὴρ τιμᾶται ἐγχωρίως, τό γε νῦν ἔχον, δραχμῶν τριάκοντα, τῆς δ' Ἐφεσίας δραχμῶν μόνον δώδεκα ἐν αὐτῇ τῇ Βρεττανίᾳ.

Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα περὶ τοῦ προτεθέντος μοι ζητήματος, ὀρθῶς ἢ πλημμελῶς ἔχοντα οἱ πολυΐδμονες σκοπείτωσαν φιλολόγοι.

Οἵ μευ φέρτεροί εἰσι, νοήσαί τε κρῖναί τε

Ἐκ Πάτμου τῇ 23 Μαΐου 1859.

Ι. ΣΑΚΚΕΛΙΩΝ.

σωμεν, ἤτοι ὁ (ὡς μήποτ' ὤφελεν) ἐπιτέμων τὸν Στέφανον Ἑρμόλαος, βραχυλογίας χάριν, παρεσιώπησε τὴν Κρητικὴν Νάξον, ἵνα ἐνοεθῇ ὡς συμπεριειλημμένη εἰς τὸ ἐπιφερόμενον « καὶ ἄλλοι τόποι Νάξοι », βλέπομεν ὅμως ἀφ' ἑτέρου πάλιν αὐτὸν τοῦ τὸν ἐν πλείστοις ἄλλοις ἄρθροις (ὡς ἔφθην σημειώσας ἀνωτέρω) ἀπαριθμοῦντα τὰς πόλεις, ὡς ἐν τῷ πρωτοτύπῳ εἶχον. Καὶ βεβαίως ὁ σκοπὸς τοῦ Ἑρμολάου δὲν ἔτεινεν εἰς τὸ νὰ ἐξοστίσῃ τὴν ὑρίαν τοῦ συντάγματος ὅλην, ἥτις ἦν ἡ τῶν πόλεων ἀναγραφή. Ἄπορον λοιπὸν τί βούλεται ἐνταῦθα τοῦ Σουΐδα τὸ « Καὶ ἡ Κρητικὴ δὲ » ὅπερ ὡς ἀσύγκλωστον καὶ ἀσυνάρτητον συγχέει τὸ χωρίον· ἐπειδὴ ἂν καὶ προφανῶς ἀναφέρεται εἰς τὸ προηγούμενον πόλις, ἀλλ' ἐκ τοῦ αὐτίκα ἐπαγομένου « ἢν εἰ διὰ τοῦ ῖ γράφεις, κριτικὴ εἰλῆφθαι, κτλ, » φύεται παρωδόξως ἐν μέσῳ, ἀμανίτου δίκην, καὶ μία Κρῖτικὴ πόλις (!). Πλὴν ἐμὴ ὑπονοήσωμεν ἐξωθεν τὸ « ἡ Κρητικὴ ἀκόνη » ὡς ἐπακολούθημα τοῦ « Ναξία λίθος ». Ἀλλὰ καὶ οὕτω πάλιν ὁ Σουΐδας δὲν ἀπαφεύγει τὸν ὑπὸ τῶν κριτικῶν προστριβόμενον αὐτῷ μῶμον ἀμελείας, ἀκρισίας τε καὶ ἀταξίας, μεθ' ἧς, εἴτ' αὐτὸς οὗτος, εἴτ' ἐνθυλευταὶ μεταγενέστεροι, συνεφόρησε τόσον ἀξιόλογον ὅλην ἐν τῷ Λεξικῷ αὐτοῦ.

(1) Θουκυδ. Α', ἐ.—Ἀριστοτ. Πολιτ. Β', 10.—Διόδωρ. Ε', 78 καὶ 84.

(2) Ἐν δὲ τῇ βίβλῳ τοῦ Ἰδδ [μά, 6] γράφεται Σμυρίνης λίθος.

(1) Ἐγκυκλοπαιδ. Τόμ. ΙΑ', σελ. 306. ἔκδ. ά.

(2) « Ὁ γε μὴν Ταραντῖνος Ἡρακλείδης, καὶ ἄλλοι τινές, οὐκ ἐκ λίθου, φασί, γίγνεσθαι τὴν τίτανον, ἀλλ' ἐκ πάσης μόνης γε τῆς πέτρας· ὀνομάζοντες οὕτως κατ' ἐξοχὴν τῶν λίθων μίαν, τὴν σκληροτάτην » [Γαλην. Περὶ ἁπλ. φαρμ. δυνάμ. Τόμ. Β', βιβλ. Θ', φύλ. 68]. Παρὰ Πατμίοις ὀνομάζεται σήμερον ἡ τοιαύτη λίθος Σφάραμον.

(3) Πλούταρχ. εἰς Ἀλεξανδρ. λθ'.

ΒΟΥΛΕΥΤΙΚΑΙ ΕΚΛΟΓΑΙ.

—ooo—

(Τέλος. Ἴδε φυλλάδ. 228.)

» — Φίλτατέ μου Κύριε Νικόλαε, εἶπε στραφεὶς πρὸς ἄλλον ὁ φίλος μου, διὰ τί δὲν μ' ἐπροξένησες τὴν εὐχαρίστησιν νὰ μ' ἐπισκεφθῇς ὅταν πρό τινων ἡμερῶν ἦλθες εἰς Σμυθφίλδ (*) ; — Διότι ὁ ὑπηρέτης σας, ἐξοχώτατε, μὲ ἀπεδίωξεν εἰπὼν ὅτι δὲν εἴχετε καιρόν. — Ὦ τὸν αὐθάδη ! εὐθὺς σήμερον θὰ τὸν διώξω, φίλε μου. Ποτὲ δὲν ἔμαθε νὰ διακρίνῃ τοὺς φίλους μου ἀπὸ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἔρχονται νὰ μ' ἐνοχλοῦν. Καὶ τί κάμνει ἡ δευτέρα σύζυγός σας ; ὡραία νέα ! — Ἔ! ἔ! — Καὶ ὁ υἱός σας, ὁ καναρ κάρης· καὶ αὐτὸς ὡραῖος νέος· τί γίνεται ; — Εἶχα σκοπὸν νὰ τὸν στείλω νὰ σπουδάσῃ τὴν ἀνατομίαν, καὶ νὰ τὸν κάμω ἰατρόν· αὐτὸς ὅμως προτιμᾷ νὰ γείνῃ ἱερεύς· ἀλλ' ἀδιάφορον· θὰ προοδεύσῃ πάντοτε διότι ἔχω ἀρκετὰ χρήματα νὰ τὸν ἀφήσω. — Καὶ ἐγὼ ἔχω ἀρκετὴν ἰσχὺν διὰ νὰ τὸν προάξω εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά. Τί ἀξεύρει ἐὰν δὲν τὸν ἰδῶμεν καὶ ἐπίσκοπον ; Ὁμιλεῖ καλά ; — Ὡς βιβλίον, ἐξοχώτατε. Ἐνίοτε μᾶς ὁμιλεῖ περὶ τῶν δημοσίων πραγμάτων ὡς νὰ ἦτον βουλευτής, καὶ πάντοτε κατὰ τὰ φρονήματά σας. — Εὖγε, Νικόλαε ! ἀλλὰ διὰ τί δὲν τὸν κάμνεις δικηγόρον ; ἡμπορῶ τότε νὰ τὸν σπρώξω καὶ ἐγώ, καὶ πιθανώτατον νὰ τὸν ἀναγορεύσωμεν καὶ πρόεδρον τῆς Βουλῆς τῶν Λόρδων.

» Τοιαῦτα ἀκούσας ὁ γέρων κρεωπώλης τοσοῦτον ἠσθάνθη διαθρυπτομένην τὴν φιλαυτίαν του, ὥστε ἀπεχώρησε λέγων ὅτι πάντα λίθον θὰ κινήσῃ ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ φίλου μου, καὶ βεβαιῶν ὅτι ἐὰν ὁ γείτων του, ὅστις εἶχεν ὑποσχεθῆ τὴν ψῆφόν του εἰς τοὺς ἐναντίους, δὲν ἀθετίσῃ τὸν λόγον του, θὰ τὸν φυλακίσῃ ὅπως πληρώσῃ τὸ κρέας τὸ ὁποῖον εἶχε χορηγήσει αὐτῷ.

» Μετὰ δὲ ταῦτα ἐπεσκέφθημεν διδάσκαλον ἑπτὰ παιδίων ὄντα πατέρα, τὰ ὁποῖα ὁ φίλος μου ἐξύμνησεν ὡς ἄλλους ἀγγέλους, ὑποσχεθεὶς συγχρόνως καὶ πολλὰ πρὸς αὐτά. Ἔδωκε δὲ καὶ ἀνὰ τριάκοντα δραχμὰς εἰς ἕκαστον τούτων, οὐχὶ ὅμως ἐπὶ σκοπῷ δεκασμοῦ, διότι δὲν εἶχον δικαίωμα ψήφου.

» Ἦλθεν ἡ ὥρα νὰ μεταβῶμεν καὶ εἰς τὰ hustings· ἐνῷ δὲ συνδιελεγόμεθα ἠρώτησα μεταξὺ ἄλλων τὸν φίλον μου, ἐὰν εἶχε τὸν τρόπον νὰ ἐκπληρώσῃ ὅσα ὑπεσχέθη.

» — Ὄχι βέβαια, ἀπεκρίθη· ἀλλὰ σ' ἐρωτῶ, οἱ ἰατροὶ θεραπεύουν ὅλας τὰς ἀσθενείας τῶν ἀνθρώπων ; σώζουν κἂν τὸν ἥμισυ ἀριθμὸν τῶν ἀσθενούντων; τοὺς ἀνακουφίζουν ὅλους ; Βεβαίως ὄχι· τὸ αὐτὸ κάμω καὶ ἐγώ· δίδω εἰς τοὺς καλοὺς αὐτοὺς ἀνθρώπους ὅτι καὶ ὁ ἰατρὸς εἰς ἐκείνους τῶν ὁποίων τὸ πάθος εἶναι ἀνίατον, δηλαδὴ ἐλπίδα.

(1) Βιβλ. Ε'. κεφ. μ'.

(2) Περὶ ἁπλ. φαρμ. δυνάμ. Τόμ. Β', βιβλ. Θ'. φύλ. 69.

(3) Hist. Natur. L. XVI, cap. 9.

(4) Περὶ λίθ. σελ. 397. Lugd. Batav. 1613. Καὶ σημειούσθω ἐνταῦθα κατὰ πόσον ἡ χρῆσις αὕτη τοῦ Θεοφράστου ἐνισχύει τὴν γνώμην μου, ὅτι δηλαδὴ Ναξίαν ἀκόνην πρέπει νὰ νοήσωμεν αὐτὴν τὴν σμύριδα· διότι, ὡς μικρὸν ἀνωτέρω ἔφθην εἰπών, δι' αὐτῆς ἐγλύφοντο τοπάλαι, ὡς καὶ νῦν ἔτι αἱ δακτύλιοι ψηφῖδες εἰς σφραγῖδας. Τὴν αὐτὴν δὲ λίθον ὑπονοεῖ, ὡς νομίζω, καὶ ὁ Ἡρόδοτος ἐν οἷς ἱστορεῖ περὶ τοῦ ὁπλισμοῦ τῶν ὑπὲρ Αἰγύπτου Λιβυόφρων· τῶν συστρατευσαμένων τῷ Ξέρξῃ κατὰ τῆς Ἑλλάδος, λέγων· « Τόξα δὲ εἶχον ἐκ φοίνικος σπάδης πεποιημένα, μακρά, τετραπηχέων οὐκ ἐλάσσω· ἐπὶ δὲ, καλαμίνους ὀϊστοὺς μικροὺς· ἀντὶ δὲ σιδήρου ἐπῆν λίθος ὀξὺς πεποιημένος, τῷ καὶ τὰς σφραγῖδας γλύφουσι » [Ζ', 69].

(5) Βλ. Ἑρμῆν Κερδῶον Ν. Παπαδοπούλου Τόμ. Β', σελ. 240.

(*) Κτηνοπωλεῖον ἐν Λονδίνῳ.

» Τότε ἐνόησα πόσον βέβαιαι ἦσαν αἱ ὑποσχέσεις τοῦ φίλου μου.

» Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ hustings ἀνέπτυξεν ἴσην ἐπιτηδειότητα· ἀπετείνετο πρὸς ὅλους, ὡρκίζετο ἀφ' ὅλων, εὐχαρίστει τοὺς οἰκείους, καὶ ἐφέρετο εὐγενῶς πρὸς τοὺς ἐναντίους. — Φίλτατέ μου κύριε, ἔλεγε πρός τινα τούτων, ἂν καὶ ὑπεσχέθητε τὴν ψῆφόν σας εἰς τὸν ἀντίπαλόν μου, ἐλπίζω ὅμως ὅτι δὲν θέλετε ἀρνηθῆ νὰ ρίψετε δύο ψήφους, καὶ ὅτι μὲ ὑπεσχέθητε (ἢ μ' ἐδώκατε ἐλπίδα) ὅτι θὰ μὲ δώσετε τὴν δευτέραν.

» Τὸ στρατήγημα δὲ τοῦτο μετεχειρίσθη πολλάκις, καὶ διὰ τοῦ διαλλακτικοῦ καὶ μειλιχίου τρόπου του πολλοὺς ἐκέρδησε.

» Μετὰ δὲ τὸ τέλος τῆς συνεδριάσεως τὸν ἠρώτησα ἐὰν δὲν ἠσθάνετο ἀηδίαν διὰ τὰ γινόμενα. — Ὅσην δὲν φαντάζεσαι, ἀπεκρίθη· ἀλλὰ τί θέλεις; εἶναι ἀναγκασμένος νὰ ὑποβάλλωμαι εἰς τὴν δοκιμασίαν αὐτήν. Χάρις τῷ Θεῷ ὅτι ἀνανεόνεται κατὰ πενταετίαν.

» Βεβαίως εἶναι δοκιμασία, ἀλλ' ὅλοι δὲν εἴμεθα ἐπιτήδειοι ἵνα ὑποστῶμεν αὐτήν. Πρέπει νὰ ἔχῃ τις μέτωπον ἀτάραχον, ἅμα δὲ καὶ πεποίθησιν ὅτι ἡ βουλευτικὴ θέσις εἶναι ἀνταξία ὅλων ἐκείνων καὶ πολλῶν ἄλλων ἐξευτελίσεων.

» Πρὶν δὲ ἀναχωρήσω ἀπὸ τοῦ μέρους ὅπου ἐγίνετο ἡ ἐκλογή, ἐπιθυμῶν νὰ κρίνω περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν φρονημάτων, εἰσῆλθον εἰς καπηλεῖον ὅπου συνήρχοντο οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ἑνὸς ὑποψηφίου· ἡ συνέλευσις ἦτο πολυάριθμος καὶ κατεγίνετο εἰς πολιτικὰς συζητήσεις. Ὁ μὲν πρόεδρος αὐτῆς ἦτο ἱππιατρός, κτίστης δὲ ὁ ἀγορεύων ῥήτωρ. Καὶ ἐγὼ μὲν δὲν ἐνόησα τὸν λόγον τοῦ ῥήτορος· ἔμπορός τις ὅμως πωλῶν δηλητήριον κατὰ τῶν ποντικῶν, ἱστάμενος ἐκεῖ πλησίον μ' ἐβεβαίωσεν, ὅτι ὁ ὁμιλῶν ἦτο δεξιώτατος πολιτικὸς καὶ μέγας Δημοσθένης.

» Τὸν ἤκουσα δὲ ἀναφωνοῦντα μετὰ πολλοῦ ζήλου· — Μᾶς καταστρέψε, κύριε, τὸ ὑπουργεῖον, ἡ ἐκκλησία, ἡ ἀριστοκρατία καὶ ἡ ἐπιρροὴ τῶν ἐν τοῖς πράγμασιν. Ἡ μισαλλοδοξία, ἡ δεισιδαιμονία, ἡ θρησκομανία, τὰ προνόμια τοῦ βασιλέως καὶ ἡ ἐπιρροὴ τοῦ κλήρου μᾶς καταφέρουσιν εἰς ἄλεθρον. Δὲν ἔχομεν καὶ ἡμεῖς τόσον νοῦν ὅσον οἱ γερουσιαστὰι καὶ οἱ ἐπίσκοποί μας; Ἡ κρίσις μας δὲν εἶναι ἴση μὲ τὴν κρίσιν τῶν ῥητόρων καὶ τῶν νομοθετῶν μας; τὸ βιβλίον τῆς παιδείας δὲν εἶναι ἀνοικτὸν εἰς ὅλους ὅσοι ἠξεύρουν νὰ ἀναγινώσκουν; Καὶ διὰ τί, σεῖς καὶ ἐγώ, δὲν θὰ ἠξεύρωμεν νὰ ἐρμηνεύσωμεν τοὺς νόμους ὅσον καὶ ἕνας βουλευτὴς ἢ ἀρχιεπίσκοπος; (ἀτελεύτητοι χειροκροτήσεις.) Δὲν ἔχομεν τὰ αὐτὰ δικαιώματα; (ἀκούσατε, ἀκούσατε!) Καὶ πρέπει ν' ἀφήσωμεν νὰ κατατρέφουν τὸ πνεῦμα καὶ νὰ δέσουν τὸ στόμα μας; (Ὄχι ὄχι!) Διὰ τί λοιπόν, καὶ μὴ ὄντες εὐγενεῖς ἢ κληρικοί, δὲν θὰ εἴμεθα ὅλοι ἱκανοὶ ν' ἀντιπροσωπεύσωμεν τοὺς συμπολίτας μας; (Νέαι διεξοδικώτεραι ἐπευφημίαι.)

» Μὲ φαίνεται, εἶπέ τις Σκῶτος, ὅτι δὲν εἴμεθα τόσῳ καλοὶ νομοθέται ὅσον φαντάζεται ὁ προλαλήσας ἔντιμος ῥήτωρ. Πιστεύεις, σύντεκνε Γεώργιε, ὅτι ὁ δοῦλος τοῦ δοκοῦ ἠξεύρει νὰ κτίσῃ οἰκίαν τόσῳ καλὰ καὶ τόσῳ γρήγορα ὅσον σύ; Ὄχι. Καὶ διὰ τί; διότι σὺ ἐσπούδασες τὴν τέχνην σου. Δὲν πρέπει λοιπὸν καὶ ὁ ἱερεὺς νὰ σπουδάσῃ τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ ὁ νομοθέτης τοὺς νόμους καὶ τὴν πολιτικήν; Μὲ φαίνεται ὅτι οἱ περισσότεροί μας θὰ ἐφαινόμεθα εἰς τὸ βῆμα ὅπως καὶ ἕνας ταῦρος εἰς μουσικὴν συμφωνίαν, ἢ ἄρκτος εἰς χορόν.

» Ἀλλὰ τὸ πλῆθος ἀντέκοψε θορυβωδῶς τὸν ῥήτορα, μὴ κατορθώσαντα πλέον νὰ ὁμιλήσῃ.

» Ἀνεχώρησα δὲ αἰσθανόμενος τὸ ὀρθὸν τῶν σκέψεων τοῦ Σκώτου, καὶ λυπούμενος ὅτι τὸν ἤκουσαν μετὰ τοσαύτης ὀχλήσεως. Ἐρωτήσας δὲ καὶ περὶ τοῦ χαρακτῆρός του ἔμαθον ὅτι ἦτο ἀξιόλογος ἄνθρωπος, καὶ ὅτι εἶχεν ἀποκτήσει περιουσίαν τινά. Καὶ δὲν ἐθεωρεῖτο μὲν ὡς ῥήτωρ, οὔτε ἠγάπων τας πολιτικάς του ἀρχάς, ἐζήτουν ὅμως παρ' αὐτοῦ γνώμην περὶ ὅλων τῶν ὁπωσοῦν ἀξίων λόγου ὑποθέσεων, καὶ ἐπετύγχανον ἀκολουθοῦντες αὐτήν. Ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τῶν συνηγμένων ἐκεῖ, μὴ ἔχοντες τί νὰ κινδυνεύσωσιν, ἀπῄτουν μεταρρυθμίσεις· ἐκεῖνος ὅμως συνείθιζε νὰ λέγῃ ὅτι ἠγνόει μέχρι τίνος θὰ ἔφθανον αἱ μεταρρυθμίσεις αὗται, καὶ ὅτι πιθανὸν ἦτο νὰ μεταρρυθμίσωσι καὶ αὐτὴν τὴν μικρὰν του περιουσίαν, ὑπὲρ ἧς τοσοῦτον ἐμόχθησεν.

» Ἐλησμόνησα νὰ εἴπω ὅτι ἡ συνέλευσις αὕτη ὠνομάζετο *τῶν φίλων τοῦ συντάγματος*· ἐπὶ δὲ τῆς θύρας ἦσαν γεγραμμέναι αἱ λέξεις αὗται· *Ἐλευθερία τῆς συζητήσεως*, καὶ τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ κανονισμοῦ ἔλεγεν ὅτι ἕκαστον μέλος πληρόνει τριακοντατέσσαρα λεπτὰ ἀντὶ δικαιώματος εἰσόδου καὶ καπνίσματος. Αὕτη ὑπῆρξεν ἡ πρώτη καὶ τελευταία ἐπίσκεψίς μου εἰς τὴν συνέλευσιν ἐκείνην, τὴν δίδουσαν ἀφορμὴν εἰς πολλὰς καὶ διαφόρους σκέψεις.

» Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Λονδῖνον ἦλθον εἰς φίλου, πρὸ πολλοῦ ἀπόντος, ὅπως ἐρωτήσω ἐὰν ὑπέστρεψε· καὶ εὑρὼν αὐτὸν τὸν ἠρώτησα τὰ περὶ τῆς ὑγείας του. — Καλά, ἀπεκρίθη, ὅσον τὸ συγχωροῦν αἱ περιστάσεις. — Ποίας περιστάσεις ἐννοεῖς; — Χιλίας· πλῆθος ὑποθέσεων, ἀνταπόκρισιν μεγάλην, ἀπείρους ἐπιστολὰς τὰς ὁποίας πρέπει νὰ ἀναγνώσω, εἰς τὰς ὁποίας πρέπει ν' ἀποκριθῶ, δὲν ἠξεύρω πόσα ἔγγραφα νὰ ἐξετάσω, φίλους νὰ ὑποχρεώσω, κτλ. κτλ.

» Παράδοξον! ἔλεγον κατ' ἐμαυτόν· αὐτὸς εἶναι υἱὸς ἐμπόρου, πλούσιος, ἠλίθιος καὶ ὀκνηρός· τί σημαίνει;

» Καὶ καθήσας ἀπέναντί του ἔῤῥιψα τοὺς ὀφθαλμούς εἰς ἐφημερίδα ἐνῷ ἐκεῖνος ἵστατο κλίνων ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀσφύος, προτείνων τὸν δεξιὸν πόδα καὶ κύπτων πρὸς ἐμὲ τὴν κεφαλήν, καὶ ἀνεγίνωσκεν ἐπιστολὴν ἐνῷ εἶχε τὴν ἀριστερὰν χεῖρα εἰς τὸ θυλάκιον τοῦ βρακίου του. Λίφνης ἀγορεύεται, πλησιάζει εἰς κάποπτρον, εὐτρεπίζεται, προσποιεῖται ὅτι δίδει εἰς ἄλλον τὴν ἐπιστολήν, τὴν ἀρίνει ἐπὶ τῆς τραπέζης, χώνει τὴν δεξιὰν εἰς τὸν κόλπον του, καὶ ἵσταται ἔμπροσθέν μου ὡς εἰκὼν κρεμαμένη ἐπὶ τοῦ τοίχου.

» — Τί ἔχεις; ἠρώτησα; — Τάξις! τάξις! ἀνέκραξε, καὶ ἐσωπτρίσθη ἐκ νέου.

» Τί διάβολον ἔχει; εἶπον κατ' ἐμαυτόν. Ἐνθυμήθην τότε ὅτι ὁ πάππος του Λουκᾶς, παντοπώλης ὤν, ἄφῆκεν ἀρκετὴν περιουσίαν εἰς τὸν υἱόν του, καὶ ὅτι οὗτος συντροφεύσας μὲ πλούσιον τραπεζίτην κατήντησεν ὑπέρπλουτος, τοὺς δὲ θησαυρούς του ἀφῆκεν εἰς τὸν μόνον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου υἱόν του· ἀλλὰ τί εἶχεν οὗτος, καὶ ἐφαίνετο μετρῶν τοὺς ἀστέρας ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ;

» Λαβὼν ἀνὰ χεῖρας ἐφημερίδα ἐνῷ ἐκεῖνος ἠτένιζε θριαμβεύων σωρὸν ἐπιστολῶν, ἀνέγνων μεγαλοφώνως περιέργους τινὰς περικοπάς· αὐτὸς δὲ ἤκουε μετὰ προσοχῆς, ἱστάμενος πάντοτε πρὸ τοῦ κατόπτρου, καὶ μιμούμενος, ὡς παρετήρησα μετὰ μικρόν, ὅλας τὰς κινήσεις τῶν βουλευτῶν τὰς ἐμφαινούσας ἔγκρισιν ἢ ἀποδοκιμασίαν. Καὶ ὁσάκις μὲν δὲν ἐνέκρινεν ὅ,τι ἀνεγίνωσκα, ἔβηχε καὶ ἐκτύπει τοὺς πόδας, ὁσάκις δὲ εὐχαριστεῖτο ἀνέκραζεν· « Ἀκούσατε! ἀκούσατε! »

» Μὲ φαίνεσαι, εἶπον ἐπὶ τέλους αὐτῷ, τόσον ἐνασχολημένος ὥστε κρίνω ἀναγκαῖον νὰ σὲ ἀποχαιρετίσω. — Καὶ ἀνεχώρησα ἀφεὶς αὐτὸν πρὸ τοῦ κατόπτρου· ἐνῷ δὲ κατέβαινον τὸν ἤκουσα κράζοντα· « Προτείνω τὸ ἀπαράδεκτον. »

» Ἀπαντήσας εἰς τὸ προαύλιον ἀρχαῖον αὐτοῦ ὑπηρέτην εἶπον· — Μὲ φαίνεται ὅτι ὁ κύριός σου πάσχει. Ἡ κεφαλή του δὲν εἶναι εἰς καλὴν κατάστασιν· ἄλλοτε ἦτον πολὺ σιωπηλός, τώρα δὲ αἰωγίως ὁμιλεῖ, καὶ αἱ ὁμιλίαι του εἶναι ἀσυνάρτητοι.

» — Μὴν ἀνησυχεῖτε, ἀπεκρίθη ὁ ὑπηρέτης, ὅλ' αὐτὰ εἶναι ἀποτέλεσμα χαρᾶς καὶ ὑπερηφανίας. Χθὲς ἦλθεν ἀπὸ τὴν ἐπαρχίαν τῆς Κορνουάλλης, καὶ ἀμέσως ἤρχισε νὰ τακτοποιῇ τὰ θρανία, ὡς νὰ ἦτον ἡμέρα συνελεύσεως. Ἐμβαίνει, ἐκβαίνει, προσπαθεῖ νὰ καθήσῃ μὲ χάριν, σκόνεται καὶ πάλιν κάθηται, κτυπᾷ τὸ παδάρι, βήχει, μεταβάλλει θέσεις ἔμπροσθεν τοῦ καθρέπτου, φωνάζει· *ναί, ὄχι, ἀκούσατε· τάξις!* . . .

» — *Κακὰ συμπτώματα! ἀνέκραξα.*

» — Καὶ δὲν εἴδετε ὅλα. Σήμερον τὸ πρωΐ, ἔγραψε πενῆντα τοὐλάχιστον φορὰς τὸ ὄνομά του διὰ νὰ μάθῃ νὰ τὸ καλλιγραφῇ. Μετὰ ταῦτα μ' ἐφώναξε, καὶ ὅταν ἦλθα μ' ἔβαλε καὶ ἐκάθησα εἰς μέγα θρανίον. Ἔπειτα περιτυλίξας ἄσπρον χαρτὶ μὲ τὸ παρουσίασε ψιθυρίζων τινὰς λέξεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἤκουσα μόνον *ὑπόμνημα*. Τότε μ' ἐπρόσταξε νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὰ χρέη μου. Ἐπειδὴ ὅμως τὸν ἐλυπήθην ἦλθα πάλιν, καὶ ἀνοίξας τὴν θύραν τὸν ἠρώτησα ποίαν ὥραν ἤθελε νὰ γευθῇ *ὅταν προτείνω*, μὲ ἀπεκρίθη, τὸ *ἀπαράδεκτον*.

» — Ὦχ ἐτρελάθη λοιπόν!

» — Κ' ἐγὼ αὐτὸ εἶχα ὑποπτεύθῃ, ἀπεκρίθη ὑπομειδιάσας πεγνῶς ὁ ὑπηρέτης· ἀλλὰ δὲν ἐτρελλάθη, ἔγεινε βουλευτής· ὑπῆγεν εἰς τὴν Κορνουάλλην, ἠγόρασεν ἓν χωρίον καὶ μαζῇ μ' αὐτὸ τὰς ψήφους ὅλων τῶν κατοίκων του (*), καὶ ἐπέστρεψε σκιρτῶν. Αἱ ἐπιστολαὶ τὰς ὁποίας εἴδετε εἰς τὴν τραπεζάν του εἶναι ξέναι, σταλεῖσαι πρὸς αὐτὸν διὰ νὰ βάλῃ ἐπάνω τὸ ὄνομά του (**)· διὰ τοῦτο ἐγυμνάζετο γράφων τὴν ὑπογραφήν του. Εἰκοσιπέντε φύλλα ἐγέμισε σήμερον τὸ πρωΐ μὲ τὸ ὄνομά του, κατόπιν τοῦ ὁποίου ἔβαλλε πάντοτε Μ. Β (***).

» Ὡμίλησα περὶ τῆς τρέλας αὐτοῦ εἰς τὸν ἱππικόμην τοῦ Λόρδου Λικορπόνδ, καὶ μὲ εἶπε νὰ μὴν ἀνησυχῶ, διότι δὲν θὰ διαρκέσῃ πολλὰς ἡμέρας. Εἶναι πρᾶγμα τῆς στιγμῆς, μὲ ἀπεκρίθη· ἡ ματαιοδοξία καὶ ἡ χαρὰ τὸν κάμνουν καὶ τὰ χάνει· ὅταν ὅμως ἔλθῃ εἰς τὴν βουλὴν θὰ τὸν ἰδῇς νὰ καθήσῃ σιωπηλὸς ὡς ἰχθὺς ἄφωνος.

» — Εἴθε νὰ ἦτον ἄφωνος, εἶπα, ἀπὸ σήμερον!

» Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἤκουον ἄνωθεν τῆς κλίμακος τὸν κύριον βουλευτὴν καλοῦντα τὸν ὑπηρέτην του· ἐνῷ δὲ ἐχώρουν πρὸς τὴν θύραν ἔκραζε· « Γιάννη! τρέξε κατόπιν τοῦ κυρίου ὁ ὁποῖος ἀνεχώρησε τώρα, καὶ ἐρώτησέ τον ἐὰν θέλῃ νὰ στείλω τὰ γράμματά του ἀνεξόδως. Καὶ σύ, Γιάννη, ἐὰν ἔχῃς νὰ στείλῃς εἰς φίλους σου φέρεμέ τα, καὶ γράψε τους νὰ στέλλουν εἰς ἐμὲ τὰς ἀποκρίσεις των ἐπιγράφοντες αὐτὰς οὕτω· Τῷ Κυρίῳ Χίλλυ Στέφεν Μ. Β, διότι, ὡς ἠξεύρεις, τώρα εἶμαι μέλος τοῦ κοινοβουλίου.

» Θεέ μου! ἀνεφώνησα κλείσας τὴν θύραν, ὁποία ὁμοιότης ὑπάρχει μεταξὺ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Στεφάνου καὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ (****)! »

ΠΑΡΕΡΓΑ ΤΙΝΑ

ΠΕΡΙ

ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΚΟΣΜΟΥ.

Ὁ καταῤῥάκτης τοῦ Νιαγάρα δύναται δικαίως νὰ καταταχθῇ μεταξὺ τῶν θαυμάτων τοῦ κόσμου. Ἀδύνατον νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ τις χωρὶς νὰ θαυμάσῃ τὸ μεγαλεῖον τῆς φύσεως, καὶ νὰ μείνῃ ἐκστατικὸς ἀπέναντι τῆς καταπληκτικῆς αὐτοῦ θέας καὶ τοῦ κολοσσιαίου ὄγκου τῶν ὑδάτων, τὰ ὁποῖα καταπίπτοντα ἐξ ὕψους ἑκατὸν καὶ ἑξήκοντα ποδῶν προξενοῦσι φρικτὸν πάταγον, πολλὰ μίλια μακρὰν ἀκουόμενον.

Ἡ ἀπόστατις τοῦ καταῤῥάκτου ἐκ Νεοβοράκου

(*) Γνωστὰ εἶναι τὰ rotten boroughs, ἢ bourgs pourris κατὰ τοὺς Γάλλους (σεσηπότα χωρία). Τούτων ἡ ἀντιπροσωπεία καταργεῖται πρό τινων ἐτῶν, ἐφ' ὅλων τοὐλάχιστον τῶν πλειστῶν.

(**) Τὰ μέλη τῶν Ἀγγλικῶν βουλῶν ἔχουσι τὸ προνόμιον νὰ μὴ πληρόνωσι ταχυδρομικὰ διὰ τὰς ἐπιστολάς των· καταχρῶμενοι ὅμως τούτου ἀπαλλάττουσι τοῦ φόρου καὶ τὰς τῶν φίλων των.

(***) Ἤτοι Μέλος τῆς Βουλῆς.

(****) Εἰς μὲν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Στεφάνου συνεδριάζουσιν οἱ βουλευταί, εἰς δὲ τὴν τοῦ Ἁγίου Λουκᾶ οἱ πρεσβύτεροι.

ὅπου διατρίβω εἶναι 450 μίλια· ἐγὼ δὲ δὲν εἶχον εἰς τὴν διάθεσίν μου πλέον τῶν δύω ἡμερῶν ὅπως ὑπάγω, ἐπισκεφθῶ αὐτὸν καὶ ἐπιστρέψω ἐντὸς 48 ὡρῶν. Βεβαίως εἰς τὴν Ἑλλάδα ἤθελε φανῆ ἄπορον πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάγῃ τις εἰς Μελίτην καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Ἀθήνας ἐντὸς δύο ἡμερῶν· ἀλλ' ἐν Ἀμερικῇ ἔνθα αἱ διαστάσεις ὑπολογίζονται ἀνὰ ἑκατοντάδας καὶ χιλιάδας μιλίων, τὸ τοιοῦτο δὲν φαίνεται ἀσύνηθες. Ἐντὸς τοῦ ἀτμοπλοίου *Περσία*, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔφθασα ἐνταῦθα ἐξ Ἀγγλίας πρό τινων ἐτῶν, ὑπῆρχε καὶ ἐπιβάτης τις ἐκ Φιλαδελφίας. Εὑρισκόμεθα εἰσέτι εἰς ἀπόστασιν 500 περίπου μιλίων ἐκ Νεοβοράκου, τουτέστι ἀπὸ Ἀθηνῶν μέχρι τῆς Κριμαίας ὡς ἔγγιστα. Καὶ ὅμως ἡτοίμαζε τὸν ὁδοιπορικόν του σάκκον, καὶ μοὶ ἔλεγεν ὅτι τὴν ἐπιοῦσαν ἠθέλομεν φθάσει ἐγκαίρως εἰς Νεοβόρακον, καὶ ὑ' ἀνεχώρει ἀμέσως εἰς Φιλαδελφίαν μὲ τὴν κατὰ τὴν 8 ὥραν τῆς ἑσπέρας ἀναχωροῦσαν ἀτμάμαξαν.

Ἡ ἀπὸ Νεοβοράκου μέχρι Νέας Αὐρηλίας ἀπόστασις εἶναι ὡς ἔγγιστα 1600 μιλίων, καὶ ἐν τούτοις ἡ ὁδοιπορία δὲν διαρκεῖ σήμερον πλέον τῶν πέντε καὶ ἡμισείας ἡμερῶν· καὶ ὅταν κατασκευασθῇ ἐντελῶς ὁ σιδηρόδρομος τέσσαρες ἡμέραι θέλουσιν ἀρκεῖ. Οἱ ἐκδόται βιβλίων ἐνταῦθα δημοσιεύοντες νέον τι σύγγραμμα ἀναφέρουσιν εἰς τὰς ἀγγελίας των, ὅτι ἐπὶ τῇ παραλαβῇ τῆς τιμῆς του θέλουσι τὸ στείλει *ἀνελόδως* εἰς οἱονδήποτε μέρος τῶν Ἡνωμένων Ἐπαρχιῶν ἐντὸς *τριῶν χιλιάδων* μιλίων.

Ἀνεχώρησα λοιπὸν ἐκ Νεοβοράκου ἡμέραν σάββατον, τὴν δωδεκάτην ὥραν τῆς ἡμέρας διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, ὅστις διέρχεται πλησιέστατα τῆς ὄχθης τοῦ διαβρέχοντος τὴν πόλιν ποταμοῦ Χόδσων (Hudson River). Ὁ ποταμὸς οὗτος ἔχων μῆκος 323 μιλίων, καὶ πλευστὸς εἰς 156, διακρίνεται διά τε τὴν ὡραιότητα τῶν ὄχθῶν του, κεκαλυμμένων ἀπὸ οἰκίας, χώρια καὶ ἀγροκήπια, καὶ τὴν ζωηρότητα καὶ κίνησιν ἣν παριστᾷ ἡ θέα του, διασχιζομένου καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις ὑπὸ ἀπειραρίθμων ἀτμοπλοίων καὶ θαλαμηγῶν (Yachts). Ἱστορικῶς ὁ Χόδσων εἶναι ὀνομαστός, διότι ἐπ' αὐτοῦ ἔπλευσε κατὰ πρῶτον ἀτμόπλοιον ἀπὸ τῆς ἐφευρέσεως τοῦ ἀτμοῦ, κατασκευασθὲν ἀπὸ τὸν περικλεῆ Φούλτωνα.

Οἱ σιδηρόδρομοι τῆς Ἀμερικῆς διαφέρουσι τῶν εὐρωπαϊκῶν κατὰ τοῦτο, ὅτι αἱ ἅμαξαι ἀντὶ νὰ διαιρῶνται εἰς πρώτας, δευτέρας καὶ τρίτας θέσεις ὡς ἐν Εὐρώπῃ, δὲν ἔχουσι τοιαύτας διαιρέσεις· ἑκάστη δὲ ἅμαξα ἀντὶ ἓξ ἔχει ὀγδοήκοντα θέσεις, ὅπου κάθηνται ἀναμὶξ πάσης τάξεως ἄνθρωποι. Αἱ ἅμαξαι εἶναι ἐπιμήκεις, ἔχουσαι κατὰ πλάτος τέσσαρας θέσεις, δύω ἐξ ἑκάστης πλευρᾶς. Γερουσιασταὶ πλησίον σκαπανέων, ναῦται πλησίον φιλολόγων, χωρικοὶ πλησίον πολυτελῶς ἐνδεδυμένων γυναικῶν, πάντες ὁδοιποροῦσιν εἰς τὴν αὐτὴν ἅμαξαν ἐπὶ τὸ δημοκρατικώτερον. Ἐννοεῖται ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο οὐδόλως εὐαρεστεῖ τὰς ἀνωτέρας τῆς κοινωνίας τάξεις. Οἱ πλεῖστοι τῶν Ἀμερικανῶν, ἀναμασώμενοι αἰωνίως καπνόν, πτύουσιν ἀκαταπαύστως εἰς τὸ ἔδαφος μὲ τὴν μεγαλητέραν ἀδιαφορίαν ἐνώπιον τῶν δεσποινῶν· ἀπέναντί σου ἕτερος προσπαθῶν νὰ κοιμηθῇ, θέτει ἐλευθέρως τοὺς πόδας του ἐπὶ τῆς καθέδρας σου πλησίον αὐτῆς τῆς ῥινός σου. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ τελευταία αὕτη περίστασις δὲν εἶναι συνήθης, ἀλλὰ συνέβη ποτὲ εἰς ἐμέ· καὶ ὅτε εἶπον εἰς τὸν ἐξαπλωθέντα νὰ περιμαζεύσῃ τοὺς πόδας του, τοὺς ἀπέσυρε μὲν ἀλλὰ βραδέως καὶ μὲ προφανῆ δυσαρέσκειαν ὅτι ἐτάραξα τὴν ἀνάπαυσίν του.

Ἡ συνήθης ταχύτης τῶν ἀτμαμαξῶν τῆς Ἀμερικῆς εἶναι περὶ τὰ τριάκοντα πέντε μίλια τὴν ὥραν. Σπανίως προχωροῦσι ταχύτερα. Καὶ ὅμως πολλὰ δυστυχήματα συμβαίνουσι κατ' ἔτος, ἕνεκα τοῦ κατεσκευσμένου τρόπου μεθ' οὗ κατασκευάζουσι τὰς ὁδούς, καὶ τῆς ὀλίγης προσοχῆς τὴν ὁποίαν καταβάλλουσι κυρίως εἰς τὴν κατασκευὴν τῶν γεφυρῶν δι' ὧν διέρχεται ὁ σιδηρόδρομος. Τὴν ὥραν καθ' ἣν γράφω νέον δυστύχημα συνέβη 150 μίλια μακρὰν τοῦ Νεοβοράκου. Ἑύλινος γέφυρα ὑπεχώρησεν ὑπὸ τὸ βάρος ἀτμαμάξης, καὶ ὅλαι αἱ παρακολουθοῦσαι κατέπεσαν εἰς τὸ ὑπ' αὐτὴν βάραθρον. Δεκατρεῖς ἐπιβάται φονευθέντες.

Ἡ ὁδοιπορία μου ἐν τούτοις ὑπῆρξεν εὐτυχής. Μετὰ πέντε ὥρας ἐφθάσαμεν εἰς Ἀλβανίαν (Albany), ἕδραν τῆς Κυβερνήσεως τῆς ἐπαρχίας τοῦ Νεοβοράκου (State of New York). Ἡ πόλις αὕτη κεῖται 150 μίλια μακρὰν τοῦ Νεοβοράκου, καὶ ἔχει πληθυσμὸν 60,000 ψυχῶν. Οὐδὲν ἰδιαίτερον χαρακτηριστικὸν τὴν διακρίνει, ἐκτὸς τῆς αἰωνίου μετακινήσεως τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς ἐπαρχίας, τῶν θηρευόντων πολιτικὰς θέσεις· αἱ ὁδοὶ τῆς παριστάνουσιν ἀρκετὴν κίνησιν καὶ ζωηρότητα.

Ἀλλὰ καιρὸν δὲν εἴχομεν νὰ κατατρίψωμεν εἰς μάτην, καὶ μετὰ μίαν ὥραν, τουτέστι τὴν 6 μετὰ μεσημβρίαν, ἀλλάξαντες ἁμάξας ἤλθομεν εἰς τὸν σιδηρόδρομον New York central, ὅστις ἐκτείνεται μέχρι τοῦ καταῤῥάκτου. Ἡ ἀπόστασις ἀπὸ Albany εἶναι 300 μιλίων. Ὡδοιπορεῦμεν ἐν καιρῷ νυκτὸς, καὶ ἐπειδὴ τὴν ἐπιοῦσαν ἦτο Κυριακή, ἀνεστέλλομεν τὸν δρόμον εἰς ὅλους τοὺς σταθμούς, ὅπως παραλάβωμεν ἐπιβάτας μεταβαίνοντας συνήθως τὰς ἑορτὰς εἰς τὸ ὁμώνυμον τοῦ καταῤῥάκτου χωρίον. Οὕτω διήλθομεν ἀλληλοδιαδόχως τὰς πόλεις Σενεκτάτη, Οὔτικα, Ῥώμην, Συρακούσας καὶ Ῥότσεστερ.

Ἦτο τότε Σεπτέμβριος. Ἐν Νεοβοράκῳ ὁ καιρὸς ἦτο γλυκύς, ἀλλ' ὅσον ἐπροχωροῦμεν πρὸς βορρᾶν ἡ ἀλλαγὴ τῆς ἀτμοσφαίρας καθίστατο ἐπαισθητή, καὶ φθάσαντες εἰς Rochester ἐχάρημεν εὑρόντες λαμπρὸν πῦρ καῖον εἰς τὴν ἑστίαν τοῦ ξενοδοχείου, ἐν ᾧ κατελύσαμεν ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν. Τέλος ἀνεχωρήσαμεν ἐκ νέου, καὶ περὶ τὴν 7 τῆς πρωΐας, ἤτοι 19 ὥρας μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἡμῶν ἐκ Νεοβοράκου ἀπεβιβάσθημεν εὐτυχῶς εἰς τὸ χωρίον τοῦ Νιαγάρα, καταλύσαντες εἰς τὸ μεγαλοπρεπὲς ξενοδοχεῖον International Hotel.

Ἐννοεῖται ὅτι ἀμέσως μετέβην ἀπέναντι τοῦ καταῤῥάκτου. Εἶναι περίεργον καὶ παρὰ πάντων ὁμολογεῖται ὅτι ἡ πρώτη αὐτοῦ θέα δὲν ἐμποιεῖ τὴν ἐντύπωσιν ἐκείνην ἣν προσδοκᾷ ὁ περιηγητὴς μετὰ τὰ πολλὰ ὅσα ἀνέγνωσε καὶ ἤκουσε περὶ αὐτοῦ. Μακρόθεν ἀκούεις τὸν κρότον τῶν καταπιπτόντων ὑδάτων, καὶ θαυμάζεις μόνον τὴν ζωγραφικὴν αὐτοῦ θέαν, τὰ καταπράσινά του ὕδατα διακοπτόμενα ἀπὸ λευκοτάτους ἀφρούς, ὧν ἡ ἀναθυμίασις σχηματίζει ζωηροτάτην ἴριδα καθ' ὅλας τὰς ὥρας τοῦ ἔτους, περιλαμβάνουσαν ἐντὸς τῆς καμπύλης της ὁλόκληρον τὸν καταῤῥάκτην, ὡς ἐὰν ὁ δημιουργὸς ἠθέλησε νὰ στεφανώσῃ διὰ τοῦ περικαλλοῦς τούτου στεφάνου τὸ μεγαλοπρεπέστερον θέαμα τῆς φύσεως. Ἀλλ' ὅσον πλησιάζεις τόσον μεγαλύνεται, ἡ φαντασία ἀνυψοῦται, καὶ μένεις ἀκίνητος καὶ σιωπηλός. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς λίμνης Ἴρι (Erie), τῆς ὁποίας τὰ ὕδατα χυνόμενα εἰς τὴν λίμνην Ὀνταρίου σχηματίζουσι τὸν καταῤῥάκτην, εἶναι ὑψηλοτέρα τῆς ἐπιφανείας τούτου κατὰ 60 πόδας. Οὕτω τὰ ὕδατα πρὶν φθάσωσιν εἰς τὸ χάσμα τοῦ καταῤῥάκτου καταβαίνουσι τὴν κατωφερῆ ἐπιφάνειαν μετ' ἀκαθέκτου ὁρμῆς, καὶ συντριβόμενα ἐπὶ τοῦ ἀνωμάλου καὶ κατωφεροῦς ἐδάφους, σχηματίζουσι μυρίους ἐξελιγμοὺς καὶ καμπύλας, ἡ θέα τῶν ὁποίων εἶναι ἀνωτέρα πάσης περιγραφῆς.

Ὁ ποταμὸς τοῦ Νιαγάρα ἔχων μῆκος 35 μιλίων χωρίζει τὰς Ἡνωμένας ἐπαρχίας ἀπὸ τὸν Καναδᾶν, ἀνήκοντα ὡς γνωστὸν εἰς τὴν Μεγάλην Βρετανίαν. Ἐκ τοῦ Ἀμερικανικοῦ ἐδάφους μεταβαίνεις εἰς τὴν ἀντικρὺ ὄχθην τοῦ Καναδᾶ ἐπὶ στερεωτάτης σιδηρᾶς κρεμαστῆς γεφύρας, ἧς ἡ κατασκευὴ προξενεῖ τῳόντι τιμὴν εἰς τὴν ἀνθρώπινον μεγαλοφυΐαν· διότι ἔχουσα μῆκος 800 ποδῶν περιλαμβάνει δύο μιλίων ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ καταῤῥάκτου, καὶ κεῖται 250 πόδας ὑπεράνω τοῦ ὕδατος. Εἶναι δέ, ὡς εἶπον, κρεμαστή, στηριζομένη ἐπὶ τέσσάρων πύργων, δύω ἐφ' ἑκάστης ὄχθης, ἐχόντων ὕψος τῶν μὲν ἐπὶ τοῦ Ἀμερικανικοῦ 88, τῶν δὲ ἐπὶ τοῦ Καναδικοῦ 78 ποδῶν. Ἐφ' ἑκάστης πλευρᾶς εἶναι πεζοδρόμια διὰ τοὺς πεζούς, τὸ μέσον ὡρίσθη διὰ τὰς ἁμάξας, ὑπεράνω δὲ καταβαίνει ὁ σιδηρόδρομος, ἑνόνων τὰς ἐπαρχίας τοῦ Καναδᾶ μὲ τὰς Ἀμερικανικάς.

Ἡ κατασκευὴ τῆς τεραστίας ταύτης γυφύρας ἤρξατο τὸ 1852 ἔτος, καὶ τὴν 8 Μαρτίου 1855 διήλθεν ἐπ' αὐτῆς κατὰ πρώτην φορὰν ἀτμάμαξα· ἡ δὲ ὁλικὴ δαπάνη ἀνέβη εἰς 3,000 ἑκατομμύρια δραχμῶν. Τέσσαρες ἁλύσεις, δέκα δακτύλων πάχος ἔχουσαι, ἐκτείνονται ἀπὸ τῶν δύω πύργων εἰς τὴν ἀντικρὺ ὄχθην, καὶ τοσαύτη εἶναι ἡ δύναμις των, ὥστε ὑπελογίζετο ὅτι βαστάζουσι βάρος 12,440 τόνων.

Διὰ τῆς γεφύρας ταύτης διερχόμενός τις εἰσέρχεται εἰς τὸν Καναδᾶν, καὶ προχωρῶν ὀλίγον πρὸς τὰ ἄνω, βλέπει διὰ μιᾶς ὁλόκληρον τὸν καταῤῥάκτην. Ἀμέσως δὲ ἐπὶ τοῦ βράχου, καθ' οὗ κρημνίζεται, ὑπάρχει νησίδιον τῆς Αἰγὸς ὀνομαζόμενον (Goats Island), χωρίζον τὸν καταῤῥάκτην εἰς δύω ἄνισα μέρη. Τὸ πλατύτερον εἶναι τὸ πρὸς τὸν Καναδᾶν, ἔνθα ἔχει πλάτος 2,000 ποδῶν, σχηματίζον πέταλον ἵππου, εἶναι δὲ καὶ τὸ ὡραιότερον. Λέγεται ὅτι ὁ ὄγκος τῶν ὑδάτων εἰς τὸ χεῖλος ἔνθα κρημνίζεται εἶναι 18 ποδῶν, ἡ δὲ ὁρμὴ των τοιαύτη ὥστε σχηματίζουσι μικρὸν θόλον, ὑπὸ τὸν ὁποῖον εἰσέρχονταί τινες τολμηταὶ, κεκαλυμμένοι ὑπὸ κηρωτῶν ἐνδυμάτων. Μὴ θελήσας νὰ φανῶ κατώτερός τινων Ἀμερικανῶν, ἔλαβον ἕνα τῶν Μαύρων ὁδηγῶν οἵτινες εὑρίσκονται ἐκεῖ ἐπὶ τούτῳ, καὶ κατέβην ἀπὸ τὸ σύνηθες μέρος 200 πόδας μακρὰν τοῦ καταῤῥάκτου. Στενώτατος δρομίσκος ἐσκαμμένος εἰς τὴν ἀπότομον πλευρὰν τοῦ ποταμοῦ σὲ φέρει εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ καταῤῥάκτου, καὶ βλέπεις ὅτι ὑπάγεις νὰ τεθῇς ὑπὸ τὸ ὑπὲρ τὴν κεφαλήν σου καταπίπτον ὕδωρ ἐξ ὕψους ἑκατὸν ἑξήκοντα ποδῶν. Ἐνόησα τότε τὴν ἀῤῥοσύνην μου· νὰ ἐκτεθῶ εἰς τοιοῦτον μέγαν κίνδυνον! ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά. Ὁ ὁδηγός μου μὲ ἠρώτησεν ἐὰν ἠσθανόμην ἐμαυτὸν ἰσχυρὸν νὰ προχωρήσω, καὶ ἐὰν εἶχον πεποίθησιν εἰς τὰ νευρά μου· τῷ ἔνευσα δὲ καταφατικῶς. Τότε λαβών με ἐκ τῆς χειρὸς ἐπροχώρησεν εἰς τὰ πρόσω, ὑπὸ τὸν θόλον τοῦ ὑπὲρ τὰς κεφαλάς μας ὑδατίνου ὄγκου. Ἡ ὁδὸς ἦτο στενὴ καὶ ὀλισθηροτάτη· ἤρκει ἓν σφαλερὸν βῆμα νὰ μὲ μεταφέρῃ εἰς τὴν αἰωνιότητα. Καὶ ἐν τούτοις τί εἶδον; Τίποτε· διότι τὸ καταπίπτον ὕδωρ σὲ τυφλόνει, ὁ κρότος σὲ κωφαίνει, ἡ φωνὴ δὲν ἀκούεται, καὶ μόνον αἰσθάνεσαι ὅτι ἦλθες ἑκουσίως εἰς τὸ χεῖλος τοῦ τάφου, διὰ νὰ καυχηθῇς μετὰ ταῦτα ὅτι εἶχες τὸ θάῤῥος νὰ ὑπάγῃς ὑπὸ τὸν καταῤῥάκτην. Ὁ ὁδηγὸς τότε μοὶ ἔνευσεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπιστρέψωμεν. Μετ' ἐγκαρδίου χαρᾶς ἠσπάσθην ἐκ νέου τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, καὶ συνεχάρην ἐμαυτὸν ὅτι εὑρισκόμην ἐπὶ στερεοῦ ἐδάφους, ἔχων ὑπὲρ τὴν κεφαλήν μου τὸν οὐράνιον θόλον ἀντὶ τοῦ θόλου τοῦ ὕδατος.

Ὁ μεταξὺ τῆς νήσου τῆς Αἰγὸς καὶ τοῦ Ἀμερικανικοῦ ἐδάφους καταῤῥάκτης εἶναι πολὺ μικρότερος κατὰ τὸ πλάτος (900 πόδας) καὶ τὸν ὄγκον τοῦ ὕδατος, ἀλλ' ἔχει ὕψος κατὰ 9 πόδας μεγαλήτερον τοῦ πρὸς τὸν Καναδᾶν. Ξυλίνη γέφυρα ἑνόνει τὴν νῆσον μὲ τὴν στερεάν, καὶ ἐπ' αὐτῆς ἱστάμενος βλέπεις ὑπὸ τοὺς πόδας σου τοὺς ἀπειραρίθμους ἐξελιγμοὺς τῶν ἀπὸ τὴν ἄνω λίμνην κατερχομένων ὑδάτων, ὧν οὐδεμία ἀνθρώπινος δύναμις δύναται ν' ἀναχαιτίσῃ τὴν ὁρμήν.

Ὀλίγον μακρὰν τοῦ νησιδίου τῆς Αἰγός, πρὸς τὸ μέρος τοῦ Καναδᾶ, ἐπὶ τοῦ χείλους αὐτοῦ τοῦ μεγάλου καταῤῥάκτου, ὑπάρχουσι σκόπελοί τινες ἐξέχοντες τῆς ἐπιφανείας τοῦ ὕδατος δύο ἢ τρεῖς πόδας. Ἐπὶ τῶν σκοπέλων τούτων εἶναι κτισμένος μικρὸς πύργος, εἰς ὃν μεταβαίνει τις διὰ μικρᾶς ξυλίνης γεφύρας. Ἐκ τῆς κορυφῆς του βλέπεις ἀμέσως ὑπὸ τοὺς πόδας σου τὸ φοβερὸν τοῦ καταῤῥάκτου χάσμα, καὶ δὲν δύνασαι νὰ διαμείνῃς ἐκεῖ ὀλίγας στιγμὰς χωρὶς νὰ καταληφθῇς ὑπὸ σκοτοδινιάσεως. Τίς οἶδεν ἐὰν μίαν ἡμέραν ἡ ὁρμὴ τῶν

ὑδάτων δὲν συμπαρασύρῃ καὶ σκοπέλους καὶ πύργον, ἴσως δὲ καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ εὑρισκομένους! Ἡ σκέψις αὕτη μοι ἐπῆλθεν ὅτε ἀνέβην εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ πύργου, τὸν ὁποῖον ὅμως ἐγκατέλιπον ὅσον ταχύτερα ἠδυνήθην.

Τὸ περιεργότερον τῶν ζητημάτων μεταξὺ τῶν ἐπιστημόνων εἶναι τὸ νὰ γνωρίσωσι τὸν ὄγκον τοῦ ὕδατος εἰς τὸ χεῖλος ἔνθα κρημνίζεται, καὶ τὸ βάθος τοῦ βαράθρου εἰς τὸ μέρος εἰς ὃ καταπίπτουσι τὰ ὕδατα. Τὸ δεύτερον εἶναι βεβαίως ἀδύνατον,

Ὁ καταρράκτης τοῦ Νιαγάρα.

διότι οὐδεὶς δύναται νὰ πλησιάσῃ ἐκεῖ περὶ δὲ τοῦ πρώτου ἀτελῆ μόνον ἰδέαν ἔχουσι. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι κατὰ τὸ 1829 ἔτος ἔγεινε πείραμά τι, ἀφεθέντος εἰς τὸ ῥεῦμα τοῦ ποταμοῦ ἑνὸς κοπέρου ἀπὸ τὴν πόλιν Buffalo, ἵνα καταβῇ τὸν καταρράκτην.

Τὸν καταρράκτην δύναται νὰ πλησιάσῃ τις κάτωθεν ἐπὶ μικροῦ ἀτμοπλοίου ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ναυπηγηθέντος, ἀλλὰ δὲν βλέπει τίποτε· διότι ὅταν πλησιάσῃ καλύπτεται ὑπὸ πυκνῆς ἀναθυμιάσεως τῶν ὑδάτων.

Ἐντὸς τοῦ κοτέρου τούτου ἔθεσαν βούβαλον, ἄρκτον, ἔλαφον καὶ διάφορα ἄλλα ζῶα· τὸ κόπερον ἐπλησίασε τὸν καταρράκτην, διέβη τὸ χεῖλός του χωρὶς νὰ ἐγγίξῃ τὸν πυθμένα, καὶ ἐβυθίσθη εἰς τὸ χάσμα. Οὐδὲν ἴχνος τοῦ πλοίου ἢ τῶν ζώων ἀνευρέθη πώποτε.

Πρότινων ἐτῶν ἰνδός τις, διαβαίνων ἐπὶ ἀκατίου τὸν ποταμὸν τοῦ Νιαγάρα, ἄνω τοῦ καταρράκτου ἀπώλεσε τὴν μίαν τῶν κωπῶν. Τὸ ῥεῦμα τὸν ἔφερε ταχέως πρὸς τὰ κάτω. Ἰδὼν δὲ τὸν θάνατον ἀφευκτον, ἐξηπλώθη ἡσύχως ἐπὶ τοῦ ἀκατίου του, ἔφθασεν εἰς τὸ χεῖλος, καὶ τὸ σῶμά του ἀπώλετο μετ' ἤχου· οὐδὲ ἀνευρέθη ποτέ.

Χάρις εἰς τὰς ἀπείρους εὐκολίας αἵτινες δίδονται εἰς τὸν περιηγητὴν εἶδον ἐντὸς τῆς ἡμέρας ἐκείνης τὸν καταρράκτην ὑφ' ὅλας αὐτοῦ τὰς ἐπόψεις. Τὸ μέρος ὅθεν καλλίτερον δύναταί τις νὰ τὸν θαυμάσῃ, εἶναι τὸ Table Rock, βράχος ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ Καναδᾶ, ἐκτεινόμενος ὁριζοντείως ἐπὶ τῆς ἀβύσσου. Τὸ θέαμα ἐνταῦθα ὑπερβαίνει πᾶσαν περιγραφήν. Ἰδοὺ τί ἔγραφε περὶ τούτου ὁ περιηγητὴς Dickens·

« Ὅτε κατὰ πρῶτον εἶδον τὸν καταρράκτην ἐκ
» τοῦ Table Rock, καὶ ἠτένισα τὰ διαλαμπῆ κα-
» ταπρασινὰ τοῦ ὕδατος, τότε μόνον κατενόησα τὸ
» μεγαλοπρεπὲς τοῦ θεάματος. Ἀπὸ τῆς ὥρας ἐ-
» κείνης ἡ εἰκών του ἐνεχαράχθη εἰς τὴν καρδίαν
» μου ἀμετάβλητος καὶ ἀνεξάλειπτος, διὰ νὰ μείνῃ
» ἐκεῖ μέχρις οὗ παύσωσιν αἱ παλμοί της.

» Ὦ! πόσον αἱ ἀσχολίαι τοῦ καθημερινοῦ βίου
» ἀπεμακρύνοντο οὕτως εἰπεῖν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν
» μου κατὰ τὸ διάστημα τῶν ἀξιομνημονεύτων
» δέκα ἡμερῶν, ἃς διῆλθον εἰς τὸν γοητευτικὸν τοῦ-
» τον τόπον! Ὁποῖαι φωναὶ ὡμίλουν ἐκ τῶν βρον-
» τώντων ὑδάτων! Ὁποῖα πρόσωπα μαραμένα
» ἐκ τῆς γῆς μὲ ἠτένιζον ἐκ τοῦ ἀνεξερευνήτου
» βάθους του!

» Ἡ εἰκών του εἶναι αἰωνίως ζωηρὰ εἰς τὴν φαν-
» τασίαν μου· τὰ ὕδατά του ἐξακολουθοῦσι παφλά-
» ζοντα καὶ σκιρτῶντα νὰ κρημνίζωνται μετὰ
» βροντώδους πατάγου ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς ἀβύσσου.
» Βλέπω ἀκόμη τὰς ἐπ' αὐτοῦ ἴριδας καὶ τὸν ἥλιον
» διαλάμποντα ἐπ' αὐτῶν ὡς ἐπὶ ἀναλελυμένου χρυ-
» σίου. Βλέπω ἀκόμη τὸ αἰώνιον πυκνὸν νέφος τὸ
» ὁποῖον σχηματίζουσιν αἱ ἀναθυμιάσεις του, ὅπερ
» ἔλαβε τὴν θέσιν του μετὰ τῆς αὐτῆς τρομερᾶς
» τελετῆς, ὅτε σκότος ἦν ἐπὶ τῆς ἀβύσσου, καὶ τὸ
» πρῶτον κῦμα φωτὸς ἐχύθη ἐπὶ τοῦ σύμπαντος
» δι' ἑνὸς μόνον λόγου τοῦ Θεοῦ. »

Περὶ τὴν 4 ὥραν Μ. Μ. τῆς ἑπομένης ἡμέρας ἀνεχώρησα ἵνα ἐπιστρέψω εἰς Νεοβόρακον. Ὁ καιρὸς ἦτο ὡραῖος καὶ οἱ συνταξειδιῶταί μου εὔθυμοι καὶ ζωηροί. Ἐντὸς τῆς ἁμάξης ὑπῆρχον κάτοικοι ἐξ ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Ὁμοσπονδίας, διακρινόμενοι εὐκόλως ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ των. Οἱ τῶν βορείων ἐπαρχιῶν ἔχουσι φήμην ὅτι εἶναι πεπαιδευμένοι καὶ θρῆσκοι εἰς τὸ ἄκρον, συγχρόνως δὲ καὶ ὀξύνοες καὶ πανοῦργοι. Οἱ τῶν ἀνατολικῶν, οἱ κατοικοῦντες τὰς παραλίους πόλεις τοῦ Ἀτλαντικοῦ, εἶναι μᾶλλον πολιτισμένοι καὶ ἔχουσι περισσοτέραν πεῖραν τῶν ἐγκοσμίων. Οἱ τῶν δυτικῶν, κατοικοῦντες τὰς μεσογείους ἐπαρχίας, εἰσὶν εἰσέτι ἡμιπολίτιστοι, ἀλλὰ φιλόπονοι καὶ μετριόφρονες, ἀσχολούμενοι κυρίως εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς. Οἱ δὲ τῶν μεσημβρινῶν εἶναι ζωηροί, εἰλικρινεῖς καὶ τίμιοι, ἀλλ' ἀγαπῶσιν εἰς τὸ ἄκρον τὰς μονομαχίας, εἰς ἃς συνήθως ὁ εἷς τῶν ἀντιπάλων μένει ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Αἱ μονομαχίαι ἐγίνοντο ἄλλοτε διὰ πιστολίου, ἀλλ' ἤδη ἐφεύρον ὅτι ἡ σφαῖρα εὑρίσκει εὐκολώτερον τὴν καρδίαν τοῦ ἀντιπάλου ἐξερχομένη ἐκ καραβίνης, καὶ κατὰ συνέπειαν προτιμῶσι τὸ τρομερὸν τοῦτο ὅπλον.

Ἐξ τῶν ἀρκτικωτέρων ἐπαρχιῶν τῆς Ὁμοσπονδίας, ἤτοι ἡ Vermont, Rhode Island, Massachusetts, Connecticut, Maine καὶ New Hampshire, θεωροῦνται ὡς αἱ κυρίως παράγουσαι τοὺς Yankee, ἤτοι τὴν γενεὰν ἐκείνην τῶν Ἀμερικανῶν οἵτινες διακρίνονται διὰ τὴν ὀξύνοιαν, τὴν πανουργίαν καὶ τοὺς προπετεῖς αὐτῶν τρόπους. Ὄντες εἰς ἄκρον φιλοπράγμονες, συνδέουσιν εὐκόλως σχέσεις μεθ' οἱουδήποτε ἔλθωσιν εἰς συνάφειαν, ὅπως ἐκμεταλλεύσωσιν αὐτὸν πρὸς τὸ συμφέρον των.

Εἷς τούτων ἦτο ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἁμάξης ὅπου κἀγώ. Πλησίον του ἐκάθητο κυρία τις σεμνοπρεπὴς καὶ κατάμαυρα ἐνδεδυμένη. Ὁ Yankee προσήλωσεν ἐπ' αὐτῆς βλέμμα ἐταστικόν, καὶ μὴ δυνηθεὶς ν' ἀνθέξῃ εἰς τὴν φυσικήν του περιέργειαν·

— Ἔσθε βλέπω εἰς πένθος, Κυρία, εἶπε.

— Μάλιστα, Κύριε.

— Διὰ πατέρα, μητέρα, ἀδελφόν, ἀδελφήν. . . .

— Ὄχι, Κύριε, ἔχασα τὸν σύζυγόν μου.

— Ἀ! τὸν σύζυγόν σας! καὶ ἀπέθανε βεβαίως ἀπὸ φθίσιν;

— Ὄχι, Κύριε, ἦτο πλοίαρχος καὶ ἐπνίγη.

— Ἀ! πλοίαρχος, καὶ (σκεφθεὶς ὀλίγον) ἐσώσατε τὰ πράγματά του;

— Μάλιστα, Κύριε.

Ὁ διάλογος, ὡς βλέπετε, ἔφθασεν εἰς τὸ τέλος του· ἀλλ' ὁ Yankee δὲν ἦτο τῆς αὐτῆς γνώμης, καὶ στραφεὶς ἐκ νέου πρὸς τὴν κυρίαν·

— Καὶ σκοπεύετε νὰ ξαναὑπανδρευθῆτε; ἠρώτησε.

— Κύριε, εἶσθε πολὺ αὐθάδης, ἀπήντησεν ἡ κυρία, καὶ τῷ ἔστρεψε τὰ νῶτα.

Ἀλλὰ τὸ μάθημα οὐδόλως τῷ ἐχρησίμευσε, διότι χωρὶς διόλου νὰ ταραχθῇ διὰ τὴν ἀποστροφὴν ἠτένισε τὸν πρὸ αὐτοῦ ἱστάμενον, καὶ ἠρώτησε·

— Πόσον ἠγοράσατε αὐτὴν τὴν σκιαδίσκην;

Ἕνεκα τῶν τοιούτων ἡ λέξις Yankee εἶναι σήμερον ταυτόσημος τοῦ πανοῦργος, καὶ ὁ κάτοικος τῶν νοτείων ἐπαρχιῶν ἤθελε τὴν ἐκλάβει ὡς προσβολὴν ἂν ἀπευθύνετο πρὸς αὐτόν. Οἱ Yankee ὅμως, ὡς εἶπον ἀνωτέρω, εἶναι εἰς ἄκρον εὐλαβεῖς. Τὰς Κυριακὰς ὑπάγουσι τρὶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀκροάζονται μετὰ μεγίστης προσοχῆς τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν διδαχήν, κλείονται τὰς ἐπιλοίπους ὥρας ἐντὸς τῆς οἰκίας των μὴ δεχόμενοι ἐπισκέψεις, καὶ ἔχουσι

τὰ πρόσωπά των ὅσον δύνανται σκυθρωπά. Ἐννοεῖται ὅτι τὸ κλειδοκύμβαλον τῆς αἰθούσης εἶναι κλεισμένον, οὐδεμία διασκέδασις συγχωρεῖται, καὶ θεωροῦσι βεβήλωσιν τῆς Κυριακῆς ἐάν τις περιπατήσῃ εἰς τὰς ὁδοὺς ἐπὶ σκοπῷ διασκεδάσεως. Εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ Boston εἶναι ἀπηγορευμένον ὑπὸ τῆς Ἀστυνομίας καὶ τὸ νὰ καπνίζῃ τις τὴν Κυριακήν.

Ἀμερικανός τις ἐκ τῆς ἐπαρχίας Μασσαχουσετ, ἄνθρωπος πεπαιδευμένος καὶ καθ' ὅλα ἀξιότιμος, κατῴκει ἐσχάτως εἴς τινα οἰκίαν ἐν ᾗ κατῴκει καὶ ἑτέρα οἰκογένεια γνωστή μοι. Κυριακὴν τινα ἡ Κυρία αὕτη Μ . . . εἰσελθοῦσα εἰς τὴν αἴθουσαν, εὗρε τὸν Κύριον Η. . . καθήμενον ἐπὶ θρανίου, τὸ βλέμμα πρὸς τὰ κάτω ἔχοντα, τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας ἐπὶ τοῦ στήθους, σκυθρωπὸν ὅσον δίδεται, καὶ κατὰ τὸ φαινόμενον βυθισμένον εἰς τὴν ἐσχάτην μελαγχολίαν. Πλησιάσασα δὲ αὐτὸν περιπαθῶς·

— Τί ἔχετε, Κύριε; ἠρώτησε. Μήπως σᾶς συνέβη κανὲν δυστύχημα;

— Κόρη μου, ἀπεκρίθη, βραδέως ἀνυψώσας τοὺς ὀφθαλμούς, λησμονεῖς ὅτι εἶναι Κυριακή!

Ἀλλ' ὅσον προχωρεῖ τις πρὸς μεσημβρίαν, τόσον ἡ αὐστηρότης αὕτη ἐλαττοῦται, μέχρις οὗ φθάνων εἰς *Νέαν Ἀρκαδίαν κυρίαρχεῖ τὸ ἄλλο ἄκρον*. Ὁ λαὸς ἐξέρχεται εἰς τὰς ἐξοχάς, καὶ αἱ ὁδοὶ εἶναι πλήρεις εὐθύμου πλήθους. Ὑπελογίσθη ὅτι εἰς τὴν ἐπαρχίαν Connecticut ὑπάρχει εἷς ἱερεὺς ἀνὰ ἑξακοσίας ψυχάς, εἰς δὲ Λουϊζιάνην (τὴν νοτειοτάτην ἐπαρχίαν), εἷς ἱερεὺς ἀνὰ χιλίας ἑξακοσίας.

Ἀλλ' ὁ ζυγὸς οὗτος εἰς ὃν οἱ κληρικοὶ θέλουσι νὰ κρατῶσι τὸν λαὸν δὲν θέλει διαρκέσει ἐπὶ πολύ, καὶ ἤδη πλεῖστα σημεῖα χαλαρώσεως φαίνονται. Ὁ *Κῆρυξ τοῦ Νεοβοράκου* (New York Herald) εἶναι ὁ θερμότερος ὑπερασπιστὴς τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, καὶ εἰς Φιλαδέλφειαν, Νέαν Ὑόρκην, Βαλτιμόρ καὶ Σαὶν Λούϊς διάφοροι συνελεύσεις (meetings) συνεκροτήθησαν, ὅπως ἀσφαλίσωσιν εἰς τὸν λαὸν τὴν ἀναγκαίαν ἐλευθερίαν τοῦ νὰ διαθέτῃ κατὰ βούλησιν τὰς Κυριακάς του.

Ταξειδεύσαντες ὅλην τὴν νύκτα ἐφθάσαμεν τὴν πρωΐαν τῆς ἐπιούσης εἰς Albany, καὶ μετὰ πέντε ὥρας ἤμην ἐκ νέου εἰς Νεοβόρακον, θεωρῶν μετ' ἀπαραμίλλου εὐχαριστήσεως εἰσερχόμενον σημαιοστόλιστον τὸ ἐξ Εὐρώπης ἀτμόπλοιον, τὸ ὁποῖον μετὰ τοσαύτης ἀνυπομονησίας περιμένουσιν οἱ ἐγκαταλιπόντες εἰς τὸν παλαιὸν κόσμον πατρίδα, γονεῖς καὶ φίλους, χάριν εὐτυχεστέρου μέλλοντος.

Ἐν Νεοβοράκῳ, τὴν 1 Αὐγούστου 1859.

Δ. Ν. ΜΠΟΤΑΣΗΣ.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

ΥΠΟ

Ν. Κ. Ι. ΣΑΡΙΠΟΛΟΥ.

—ooo—

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΡΑΜΖΙΝΟΥ Ἱστορία τῆς αὐτοκρατορίας τῆς Ῥωσσίας ἐξελληνισθεῖσα ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ, παραδοθέντος πρὸς τὸ Ῥωσσικὸν πρωτότυπον ὑπὸ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Σ. ΚΡΟΚΙΔΑ, Εἰς τόμους 12. Ἀθήνησι 1856—1859.

Ἂν ἀληθὲς ἐστὶν ὅτι ἀπὸ τῶν ἔργων ἑκάστου ἀσφαλῶς κρίνονται αἱ κλίσεις καὶ διαθέσεις αὐτοῦ, δυνάμεθα ἐπίσης πρὸς τῶν πολιτῶν τὰ ἔργα ἐμβλέποντες νὰ εἰκάσωμεν περὶ τῶν ῥοπῶν τοῦ ἔθνους· διότι, κατὰ Πλάτωνα, ἡ πόλις πολλαπλοῦς τίς ἐστιν ἄνθρωπος. Εὐχαρίστως λοιπὸν προσβλέπομεν καὶ τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι, ἥτις ἀπό τινος ἤδη χρόνου, τριετίας περίπου, φαίνεται ἀνακύπτουσα ὡς ἀπό τινος ναρκώσεως, ἥτις κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη κατέλαβεν αὐτήν. Οἱ παρ' ἡμῖν, ὀλίγιστοι ἔτι, δοκιμώτατοι εἰς πρωτοτύπους συγγραφὰς καταγίνονται, οἱ δὲ νέοι, ἀντὶ τοῦ κατατρίβειν τὸν καιρὸν εἰς μεταφράσεις μυθιστορημάτων, αὐτοί τ' ἐκφαυλιζόμενοι καὶ τῆς πολιτείας τὰ ἤθη ἐκφαυλίζοντες, ἐπιδίδονται εἰς μεταφράσεις συγγραφῶν σπουδαίων, αὐτοί τε διδασκόμενοι καὶ τοὺς ἄλλους φωτίζοντες.

Ἐν τοῖς τῶν νέων ἔργοις προεξάρχει ἀναντιρρήτως τὸ τοῦ Κ. Κροκιδᾶ· καὶ διότι ὁ νέος ἡμῶν φίλος οὗτος ὡς ἡράκλειόν τινα δωδέκαθλον διεξῆλθεν ἀγῶνα, δώδεκα τόμους ἀπνευστὶ μεταφράσας, οὐχὶ ἀτημελῶς καὶ ἐπιτροχάδην, ὡς συνήθως ταῖς μεταφράσεσι συμβαίνει, ἀλλὰ πλουτίσας τὴν ἡμετέραν φιλολογίαν δι' ἔργου πλείστου λόγου ἀξίου διά τε τὸ ἐπανθοῦν τῆς γλώσσης ἢ ἐχρήσατο, τῆς πολὺ μὲν τὸ γλαφυρὸν καὶ ὁμαλὸν ἐχούσης, ἥκιστα δὲ τὸ σκοτεινὸν ἢ ἀπὸ τοῦ ἀρχαϊκοῦ εἰς τὸ χυδαϊκὸν ὄφος μεταπίπτον, ὡς συνήθως τοῖς παρ' ἡμῖν ἀρχαΐζουσι συμβαίνει, ὡς καὶ διὰ τὸ ἀκριβὲς τοῦ λόγου καὶ πρὸς τὸ εἶδος τῆς συγγραφῆς πρέπον.

Οὐ μόνον δὲ τῇ Ἑλλάδι χρήσιμος διὰ τοῦ ἔργου τούτου ὁ Κ. Κροκιδᾶς ἐγένετο, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν Ῥωσσίαν μεγίστην παρέσχεν ἐκδούλευσιν τὰ κατ' αὐτὴν τοῖς Ἕλλησι γνωρίσας. Καὶ ἠδύνατο μὲν ἴσως ὡς ἄλλος Ἰουστῖνος τοῦ Τρώγου Πομπηΐου ἱστορικοῦ τῆς Ῥωσσίας τὸ ἔργον συνοψίσαι ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, καλῶς ὅμως ἔπραξε μὴ κατακερματίσας αὐτό, ἀλλὰ προσενεγκὼν τῇ Ἑλλάδι οἷον καὶ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ φέρεται.

Ἡμεῖς δέ, καὶ τοι φίλον τὸν μεταφραστὴν ἔχοντες, καὶ τοι τοῦ Καραμζίνου ἐπαινέται ὄντες, ἀμεροληπτως, ὡς ἔθος ἡμῖν, θέλομεν κρίνει ἀμφοτέρους· διότι οὕτω δι' ὅσα μὲν περὶ αὐτῶν καλὰ εἴπομεν, μᾶλλον πιστεύσουσιν ἡμῖν οἱ ἄνθρωποι, ὅσα δὲ κακὰ αὐτῶν καταγνώσομεν οὐδαμῶς πάθοι τινὶ ἀγενεῖ ἀποδώσουσι.

Καὶ πρῶτον, ὁποίου εἴδους ἡ ἱστορία τοῦ Καραμζίνου; δύναται ἄρά γε νὰ θεωρηθῇ οὗτος ἐφάμιλλος τῶν Θουκυδιδῶν, ἢ Τακίτων, ἢ Μοντεσκίων, ἢ Γυζότων, ἢ Βιλλμαίνων, τῶν τὴν ἱστορίαν οὐχὶ ἁπλῆν ἀφήγησιν τῶν συμβάντων θεωρούντων, ἀλλὰ χρωμένων τοῖς συμβᾶσιν ὡς οἱ μαθηματικοὶ τοῖς ἀριθμοῖς πρὸς ἐξαγωγὴν πορισμάτων καὶ θεωρημάτων διδακτικῶν διὰ πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα; Οὐχὶ βεβαίως· ὁ Καραμζίνος εἶναι ὁ Τίτος Λίβιος τῆς Ῥωσσίας· εἶναι ὁ ἱστορικὸς τῶν παραδόσεων αὐτῆς· εἶναι ὁ φιλόσοφος τῶν χρονογράφων· ὁ χαρακτὴρ τῆς ἱστορίας αὐτοῦ, ὡς εἰπεῖν, ἐστὶ τὸ ἐκτύπωμα τοῦ Ῥωσσικοῦ χαρακτῆρος· σπανίως ἐπὶ τῶν συμβάντων, ἅ περ ἐκθέτει, ἐπιφέρει κρίσιν, ἢ ἀπ' αὐτῶν ἐξάγει ἀληθείας παγκοσμίους, καί τοι ἐνίοτε, ὡς ἐκ τῶν ἑπομένων κατάδηλον γενήσεται, εἰς Τακίτειον ἀληθῶς ἐξαίρεται ὕψος, καὶ ἀπὸ τῆς γραφικῆς αὐτοῦ φρενὸς ἐκπέμπεται σπινθὴρ τοσοῦτον λαμπρός, ὥστ' ὁ ἀναγνώστης ἐκθαμβοῦται καὶ θαυμάζει διὰ τὸ ὡραῖον τῆς εἰκόνος, διὰ τὸ μέγεθος τῆς ἰδέας, διὰ τὸ ἀῤῥενωπὸν τῆς γλώσσης, διὰ τὸ εὐθαρσὲς τῆς ἐκφράσεως. Τὸ ἐφ' ἡμῖν ὁμολογοῦμεν, ὅτι ὁ Καραμζίνος προσωκείωσεν ἡμᾶς τῇ Ῥωσσίᾳ, καὶ ἀπὸ τούτου ἠρξάμεθα θεωρεῖν αὐτὴν ὡς Κράτος ἧττον δεσποτικὸν παρ' οἷον ἐνομίζομεν αὐτὸ ἀπὸ τῶν πολιτικῶν αὐτῆς θεσμῶν τὰ περὶ αὐτῆς κρίνοντες· διότι ἐν πολλοῖς ἐλευθέροις λεγομένοις ἔθνεσιν ἄνθρωποι ἐξέπεσαν ἧς κατεῖχον θέσεως, ἄλλοι δὲ καὶ ἐκολαφίσθησαν, διότι εἶπον περὶ βασιλέων καὶ τῆς ἀρχῆς αὐτῶν πολὺ ἧττονα τῶν ὑπὸ τοῦ Καραμζίνου ῥηθέντων· καὶ ὅμως οὗτος οὐ μόνον ἀκαταδίωκτος ἔμεινεν, ἀλλὰ καὶ τῶν μεγίστων τιμῶν καὶ ἀμοιβῶν ἠξιώθη. Ἀλλ' ἐκεῖνο μὴ παραλείψωμεν, ὅτι ὁ τιμῶν αὐτὸν καὶ ἀμείβων ἦν ὁ περικλεὴς καὶ πολλοὺς ἐπὶ τῇ φιλελευθερίᾳ ψευδελευθέρους ἡγεμόνας ὑπερέχων Ἀλέξανδρος ὁ Α', σπανιώτατοι δ' οἱ ἐπὶ θρόνων ἡγεμονικῶν τοιοῦτοι Ἀλέξανδροι, ἐκτελεστὴς δὲ τῶν περὶ Καραμζίνου τελευταίων θελήσεων αὐτοῦ ἦν ὁ μεγαλεπήβολος Νικόλαος.

Ἐν πάσῃ τῇ συγγραφῇ τοῦ Καραμζίνου δύο κατάρχουσιν ἀρχαί, δύο ἅγιαι εἰκόνες εὑρίσκονται ἐν τῷ εἰκονοστασίῳ τῆς καρδίας του· ἡ τῆς ἁγιωτάτης ἡμῶν ὀρθοδόξου θρησκείας, καὶ ἡ τῆς πατρίδος, ἣν καὶ αὐτὴν ὁ Ῥῶσσος καθηγίασε, διότι καὶ τὴν ἑαυτοῦ παατρίδα ἁγίαν Ῥωσσίαν ὀνομάζει. Ὑπὸ δὲ τοιούτων εὐγενῶν αἰσθημάτων κατεχόμενος ἔγραψε, καὶ ἡ συγγραφὴ αὐτοῦ εὐδοκίμησε καὶ εὐδοκιμήσει ἐσαεὶ παρὰ Ῥώσσοις· διότι ταῦτα εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἀμετάβλητα μένουσιν ἐν τῷ κεκτημένῳ αὐτὰ ἔθνει, ἅτε μετὰ τῆς διαδοχῆς τοῦ γένους ἀπὸ πατρὸς εἰς τέκνα μεταδιδόμενα, συνεκτρέφονται καὶ συναύξουσιν ἀνεξαρτήτως τοῦ πολιτεύματος καὶ τοῦ τὰ σκῆπτρα κατέχοντος. Ἡ δουλεία δύναται νὰ παύσῃ, ἡ Ῥωσσία δύναται νὰ μεταβάλῃ τὸ πολίτευμά της, ἀλλ' ὁ Ῥῶσσος ἐσαεὶ ἔσται χριστιανὸς ὀρθόδοξος καὶ υἱὸς τῆς *ἁγίας* Ῥωσσίας. Τὸ αἴσθημα τοῦτο πρὸς τὴν πατρίδα εἶναι περίεργον· διότι τὰ μὴ ἐλεύθερα ἔθνη οὐδὲ γνωρίζουσι τῆς πατρίδος τὸ ὄνομα, παρ' οὐδενὶ δὲ τῶν συγγραφέων ἡ ποιητῶν τῆς δύσεως μέχρι τοῦ ΙΗ' αἰῶνος δὲν ἀπαντᾶται τὸ γλυκὺ τοῦτο ὄνομα Ἡ ΠΑΤΡΙΣ. Καὶ ὅμως τοῦτο θερμαίνει τὴν καρδίαν παντὸς Ῥώσσου, καὶ τοι αὐτοκρατορικῶς κυβερνωμένου, καὶ ὅμως τοῦτο ἦν τὸ γλυκύτατον παντὸς Ἕλληνος ὄνειρον καὶ κατ' αὐτοὺς ἔτι τοὺς τέσσαρας μακρούς τῆς δουλείας ἡμῶν αἰῶνας. Ποῖος ὁ μυστηριώδης λόγος τῆς διαφορᾶς; Διατί διέφυγε παντὸς φιλοσόφου τῶν μέχρι τοῦδε τὴν προσοχήν; Τίνος ἕνεκεν οἱ δύο Ὀρθόδοξοι λαοὶ τῆς Ῥωσσίας καὶ τῆς Ἑλλάδος, καί τοι ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ φοβεροῦ κατακρεουργούμενοι, καί τοι ὑπὸ τῶν Μωάμεθ καὶ Σελίμων καὶ Μαχμούτων ἀποδεκατευόμενοι καὶ ἐν τῇ θρησκείᾳ παραμυθίαν εὕρισκον, καὶ τὴν πατρίδα, τὴν φιλτάτην πατρίδα, ἠγάπων καὶ ὑπὲρ αὐτῆς τὰ πάντα ἐδέχοντο παθεῖν, καί τοι ἀπαίδευτα, καὶ βάρβαρα, καὶ ἄθλια, καὶ τεταλαιπωρημένα (α), ἡ δ' ἑσπερία Εὐρώπη, ἡ καὶ τηλικούτους διωγμοὺς μὴ ὑποστᾶσα, καὶ τῆς παιδείας τὸν πυρσὸν μηδέποτε ἰδοῦσα καντελῶς ἀπεσβεσμένον, οὐδαμῶς ὅμως ἐγνώρισε τὴν ΠΑΤΡΙΔΑ, εἰμὴ ἀφοῦ τὰ φῶτα ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ ἀπὸ τῆς μεταδόσεως τῶν ἑλληνικῶν συγγραμμάτων ἐδιδάχθη ὡς παιδίον νὰ ψελλίσῃ τὸ ὄνομα ἡ *πατρίς*· Τὸ μυστήριον καταφανές ἐστιν· οὐδείς ποτε ἱεροκρατηθεὶς Λαὸς ἐγνώρισε τί ἐστι πατρίς, ἡ δὲ Δύσις ἱεροκρατεῖται ἔτι καὶ νῦν. Μάτην αἱ ἐλευθερίαι διαδίδονται, μάτην αἱ ἐπιστημονικαὶ γνώσεις πολλαπλασιάζονται· διότι ἐφόσον ὁ ἱερεὺς τοῦ Πάπα κάθηται ἐν τῷ ἐξομολογητηρίῳ, θέλει κατάρχει τῶν συνειδήσεων, καὶ πάντα δυτικὸν θέλει διδάσκει ἔχειν πατρίδα τὴν Ῥώμην,

Ἡ μὲν γ.ῶσσ' ὠμόμοκεν, ἡ δὲ φρὴν ἀνόμοτος· ὁ δυτικὸς θέλει ὁμολογεῖ τὴν Ῥώμην, ἀλλ' ἡ καρδία αὐτοῦ ἀδύνατον καὶ νὰ πεισθῇ ὅτι ἡ Ῥώμη ἡ ἑαυτοῦ ἐστι πατρίς.

Ἀλλ' οἱ ὀρθόδοξοι λαοὶ πάσης ἱεροκρατίας ἐλεύθεροι, παρηγόρους μὲν ἔσχον ἐν ταῖς δυστυχίαις τοὺς μύστας τοῦ Ὑψίστου, διδασκάλους δὲ, ἐπαγγελεῖς καὶ προφήτας αἰσιωτέρου μέλλοντος, τὸν κλῆρον· ἰσχυροποιοῦντο ἐν τῇ πίστει· ὡς δ' ἔλαιον ἐφ' ὕδατος χυνόμενον ἀσύγχυτον μένει καὶ ἐπιπολάζει, ἂν δ' ἐν αὐτῷ θρυαλλὶς τεθῇ ἡμμένη, καίει τὸ ἔλαιον καὶ ἀρίνει τὸ ὕδωρ, οὕτω καὶ ἡ τυραννία τῶν Τατάρων ἐπὶ τῶν Ῥώσσων, τῶν Τούρκων ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων ἐπεκάθησε λιπαρὰ ὡς τὸ ἔλαιον, δι' οὗ ἐπάχυνε τοὺς κατακτητὰς Τατάρους καὶ Τούρκους, ἐταπείνωσε δὲ καὶ ἐν τῷ βάθει τοῦ ἀγγείου ὡς ὕδωρ κατέρριψε τοὺς χριστιανούς. Ἔζησεν ἡ τυραννία καὶ ἔλαμψεν, ἀλλ' ἀπὸ τῶν κατακτητῶν τὰς δυνάμεις ἀπέζησε, ταύτας δ' ἐξαντλήσασα ἐξέλιπε· διότι αἴφνης εὑρέθη ἐν τῷ ὕδατι, τῷ συμβόλῳ τούτῳ τοῦ ἁγίου τῶν χριστιανῶν βαπτίσματος, καὶ τούτῳ πλησιάσασα *ἐσβέσθη*.

Ἡ ἱστορία λοιπὸν τοῦ Καραμζίνου ἀνάλογος πρὸς

(α) Ἡ τοσαύτη τῶν Ῥώσσων ἀνεξιθρησκεία φαίνεται καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Καραμζίνον ἀνεξήγητος (250, 1)· ἡμεῖς δὲ ἀποδίδοντες αὐτὴν εἰς τὴν ἁγιότητα καὶ τὸ ἄμωμον τῆς ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως, ἀπορούμεν πῶς ὁ ὀρθὸς νοῦς τοῦ ὑπὸ μιλέτην ἱστορικοῦ οὐχ ὡδήγησεν αὐτὸν εἰς ἀνεύρεσιν τοῦ μόνου λόγου, ἐφ' οὗ ἐπαίζεται αὕτη·

τὸν χαρακτῆρα τῶν Ῥώσσων δύο κυρίως αἰσθήματα ἐγείρει, τὸ πρὸς τὴν θρησκείαν, καὶ τὸ πρὸς τὴν πατρίδα. Ὁ ἱστορικὸς οὗτος σκοπεῖ νὰ καταδείξῃ ὅτι ὁ Θεὸς ἐβοήθησεν ἀείποτε τῇ Ῥωσσίᾳ διὰ τὴν πρὸς τὸ ἅγιον αὐτοῦ καὶ τοῦ υἱοῦ του ὄνομα ἀφοσίωσιν τῶν Ῥώσσων, τὸ δ' ἅγιον αὐτοῦ πνεῦμα συνετήρησεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην.

Ταῦτα αἰσθήματα κατέχουσι καὶ ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων τὸν νοῦν, ταῦτα παθήματα ὑπέστημεν καὶ ἡμεῖς. Ἰδοὺ ὁ λόγος, δι' ὃν ἡ ἱστορία τῆς Ῥωσσίας ἀναγινωσκομένη ὑπὸ Ἑλλήνων θέλει ἀρέσει αὐτοῖς. Οἱ κακόβουλοι τῆς Δύσεως ἴσως εἴπωσιν ἡμᾶς καὶ αὖθις φιλορρώσσους, ἀλλ' ἡμεῖς γελῶμεν· διότι τίς πλέον ἐμοῦ τοῦ γράφοντος ταῦτα ἀντιρρωσσικώτερον ἔγραψε; τίς πλέον ἐμοῦ κατεθρασύνθη ἐπὶ τῷ ἐπαπειλοῦντι τὴν Ἑλλάδα σλαβικῷ κατακλυσμῷ; (α) Καὶ ὅμως τέρπομαι ἀναγινώσκων τὴν Ῥωσσικὴν ἱστορίαν, διότι ἐν αὐτῇ βλέπω ὅτι, ἂν ποτε ὁ Βάτης καὶ ὁ Οὐσδέκης ἐπάτησαν ἐπὶ τοῦ αὐχένος τῶν Ἡγεμόνων τῆς Ῥωσσίας, ὅπως ἐπιβῶσι τῷ ἵππῳ αὐτῶν, τὴν σήμερον ὅμως οἱ διάδοχοι Μιχαὴλ τοῦ μάρτυρος καὶ Βασιλείου τοῦ Τυφλοῦ κατάρχουσι τῶν ἀπογόνων τοῦ Τσιγγισχάνου καὶ Ταμερλάνου· ἂν ποτε οἱ ἡγεμόνες τῆς Λιθουανίας καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Πολωνίας περιύβριζον τοὺς ὀρθοδόξους Ῥώσσους, τὴν σήμερον ὅμως αἱ μὲν τῶν βασιλέων τούτων γενεαὶ ἐξέλιπον, οἱ δὲ λαοὶ των ὑποτελεῖς τῇ Ῥωσσίᾳ διατελοῦσιν. Ἂς γελᾷ λοιπὸν καὶ ἡ Δύσις διὰ τὰ μωρά, ὡς ὀνομάζει, ἡμῶν τῶν Ἑλλήνων ὀνειροπολήματα· ἀλλ' ἡμεῖς ἔχωμεν τὴν ἀξίωσιν, καὶ τὸ λέγομεν μετὰ θάρρους, νὰ ἐκπολιτίσωμεν τὴν Ἕω, καὶ νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν Δύσιν ἀπὸ τῶν δεσμῶν τῆς Παπικῆς ἱεροκρατίας, νὰ πράξωμεν δ' ἐν Ἰταλίᾳ ποτὲ ὅ,τι ὁ τῆς Γαλλίας ἄρχων τὴν σήμερον νὰ πράξῃ δὲν ἠδυνήθη ἀναγκασθεὶς νὰ μὴ ὑπερβῇ τὸν Μίγκιον φόβῳ μὴ ὁ Πάπας τῆς Ῥώμης ῥίψῃ κατ' αὐτοῦ τοὺς κεραυνοὺς τοῦ Βατικανοῦ καὶ λύσῃ τοῦ ὅρκου τῆς ὑπακοῆς τοὺς λαούς του. Ἡ Ἑλλὰς ἐλευθερώσει τὴν Ἰταλίαν, ἡ μήτηρ Ἑλλὰς ἡ ἀποικήσασα τὸ πάλαι τὴν Ἰταλίαν, ἰσχυρά ποτε γενομένη θέλει ἐπιβλέψει ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῶν τέκνων αὐτῆς, διότι οὐ φοβηθήσεται τοῦ Πάπα τὰ *Ἰντερδίκτα*.

Ἡ Ἑλλὰς λοιπὸν δὲν ῥωσσίζει, διότι ἄλλην ἔχει πατρίδα· ἡ Ἑλλὰς δὲν φοβεῖται τὸν προσηλυτισμὸν τῆς Δύσεως, διότι ἄλλην ἔχει θρησκείαν. Ἰδοὺ οἱ θυρεοί, οἵτινες προφυλάττουσι τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῶν ξένων. Ἡ Ἑλλὰς ἑνώσει τὰ ὑπὸ τὸν δούλιον ζυγὸν τέκνα αὐτῆς, διότι προσβλέπουσιν αὐτῇ ὡς πατρίδι, διότι ἔχουσι αὐτὴν μητέρα· κοινὴν δ' ἔχουσι μετ' αὐτῆς τὴν θρησκείαν καὶ λαλοῦσι τὴν αὐτὴν γλῶσσαν ἀπὸ τριάκοντα καὶ πλέον αἰώνων.

Δὲν ἀπατώμεθα, ἡ Ῥωσσία ναὶ φέρεται πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἂν τις περὶ τούτου διστάζῃ ἂς ἀναγνώσῃ τὸν Καραμζῖνον. Ἐπ' αὐτοῦ ἔτι τοῦ Ῥουρίκου δύο συμπατριῶται αὐτοῦ, ἱδρυταὶ ἰδίας ἡγεμονίας, ἐστράτευσαν ἐπὶ τὸ Βυζάντιον (116, Α.) ἀλλ' ὁ Ἀσκόλδος καὶ Δίρος ἀντὶ νὰ κατακτήσωσιν, αὐτοὶ πρῶτοι τῶν Ῥώσσων κατεκτήθησαν εἰς τὴν ἁγίαν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν. Τούτων ὀλίγον ὕστερον καὶ ἐπὶ τοῦ Ὀλέγου, πρώτου, ὡς εἰπεῖν, διαδόχου τοῦ Ῥουρίκου (134, Α) ἐξεστράτευσαν αὖθις, καὶ ὡς λέγει ὁ τῆς Ῥωσσίας ἀρχαιότατος χρονογράφος Νέστωρ (τῶν Βυζαντινῶν μήπω μεμνημένων τῆς τοῦ Ὀλέγου ἐκστρατείας) ἐπανῆλθον νικηταί. Τρίτος ὁ Ἴγωρ ἐπετέθη (147, Α)· ἀλλὰ τὸ τρομερὸν Ἑλληνικὸν λεγόμενον πῦρ κατέκαυσεν ὡς κεραυνὸς τὰ πλεῖστα τῶν πλοίων τοῦ Ἴγορος· τὰ δ' ἄλλα διεσκορπίσθησαν καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις πάλιν ἐσώθη. Ὁ Ἴγωρ ὅμως ἔπνεεν ἐκδίκησιν· ἐφ' ᾧ νέον συναγείρας στρατὸν καὶ στόλον ἐξεστράτευσε τὸ δεύτερον (943—944), λαβὼν δὲ χρήματα καὶ δῶρα παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ῥωμανοῦ ἐπανῆλθεν οἴκαδε. Τέταρτος ὁ Σβιατοσλάβος ὡπλίσθη (182, Α), πέμπτος δ' ὁ Ἰαροσλάβος (28, Β) ὅστις καὶ τελευταῖος ἐξεστράτευσεν, οὐχὶ διότι οἱ διάδοχοι αὐτοῦ ἀπέθεντο τὸν σκοπὸν, ἀλλὰ διότι (ὡς αὐτὸς ὁ Καραμζῖνος ὁμολογεῖ 30, Β) ἡ Ῥωσσία ταλαιπωρηθεῖσα ὑπὸ τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ἀπώλεσε μετ' οὐ πολὺ τό τε κράτος καὶ τὸ μέγαλεῖον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Βλαδίμιρος (158, Β) ἠπείλησε καὶ πρὸς τὴν Θρᾴκην ἐξεστράτευσεν, Ἀλέξιος δ' ὁ Κομνηνὸς δώροις, στέμματι καὶ νύμφῃ ἐξηγοράσθη. Ἐδουλώθη ἡ Ῥωσσία ὑπὸ τῶν Τατάρων, ἐάλω ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ, ἀλλ' ὁ σύγχρονος Ῥῶσσος χρονογράφος ἀφηγούμενος τὴν πτῶσιν προστίθησιν. «Οὐδὲν δὲ Κράτος ὀρθόδοξον ὑπολείπεται ἔτι ἐκτὸς τοῦ Ῥωσσικοῦ· καὶ ἰδοὺ ἐπληρώθη ἡ προῤῥήσις τοῦ ἁγίου Μεθοδίου καὶ Λεοντὸς τοῦ Σοφοῦ, ὅτι οἱ Ἰσμαηλῖται κυριεύσουσι τοῦ Βυζαντίου· πληρωθήσεται δὲ καὶ ἡ ἑτέρα, ὅτι οἱ Ῥῶσσοι νικήσουσι τοὺς Ἰσμαηλῖτας καὶ ἐπὶ τῆς *Ἑπταλόφου* βασιλεύσουσι» (339, Ε). Ἡ ἰδέα δ' αὕτη ἐνισχύθη διὰ τοῦ γάμου Ἰωάννου τοῦ Γ' (1462) πρὸς Σοφίαν τὴν θυγατέρα Θωμᾶ τοῦ ἀδελφοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου ((52, ΣΤ), ὥστ' ἐῤῥιζώθη ἐν τῷ νῷ τῶν ἡγεμόνων τῆς Ῥωσσίας καὶ τῇ καρδίᾳ τῶν ὑπηκόων αὐτῶν, ὅτι ὁ Ῥωσσικὸς οἶκος ὁ νόμιμος τῶν Παλαιολόγων ἐστὶ διάδοχος. Ἀλλ' ὁ Ὕψιστος ἐπεῖδεν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τοῦ περιουσίου λαοῦ του, τοῦ Ἔθνους ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ ὁποίου ἐγράφη πρωτοτύπως τὸ Εὐαγγέλιον καὶ αἱ πράξεις τῶν Ἀποστόλων, τοῦ ἔθνους, ὅπερ πρῶτον ἐδέχθη τὴν διδασκαλίαν τοῦ Θείου Αὐτοῦ Λόγου. Διὰ τὸ μὴ εἶναι ἄνδρα ἐν Ἰσραὴλ ἐβασίλευσεν ἡ Δεβώῤῥα· διὰ τὸ μὴ εἶναι ἄνδρα ἐν Ἕλλησι προὐφητεύετο ἡ διὰ Ῥώσσων καθάγνισις τῆς Ἁγίας Σοφίας. Νῦν δ' ὅτε ἀνένηψε τὸ Ἑλληνικὸν, ἡ Ρωσσία σφετερισθήσεται τοῦ νομίμου κληρονόμου τὴν περιουσίαν; Τοῦτο ἤθελεν εἶσθαι ἀγενὲς καὶ ἀλυσιτελὲς αὐτῇ· διότι, κἂν τοῦτο κατώρθωνε, πᾶσαν μὲν τὴν πρὸς αὐτὴν διὰ τὰ παρελθόντα εὐεργετήματα χάριν ἤθελον ἐξοφλήσει οἱ Ἕλληνες, αὐτῇ δ' ἀρκεῖ ἵν' ἀναμνήσωμεν τὰ θαυμάσια ταῦτα τοῦ μεγάλου αὐτῆς ἱστορικοῦ ῥήματα· «Καὶ αὐτοὶ οἱ ἄγριοι ἀποστρέφονται τὴν *ξένην* δεσποτείαν» (388, Θ).

Ἀλλὰ μέχρι τινὸς ἴσως συγγνωστοὶ οἱ Ῥῶσσοι, διότι ἐνόμιζον τοὺς Βυζαντινοὺς φαύλους καὶ ἀναξίους πάσης τιμῆς· ὅθεν καὶ ὁ Καραμζῖνος ἀείποτε μετὰ περιφρονήσεως ἐσχάτης περὶ αὐτῶν λαλεῖ (α). Οὕτως εὑρίσκομεν ἐν αὐτῷ τὴν φαρμακερὰν ταύτην εἰρωνείαν (131, Α.) «Οἱ δ' Ἕλληνες αὐτοί, λεγόμενοι τέως συμπολῖται τῶν Σκηπιόνων καὶ Βρούτων (6) μένοντες ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐθεώρουν ἔντρομοι τὴν ἐκπόρθησιν τῶν περὶ τὴν καθέδραν. «Καὶ ἡ ἑτέρα (148, Α) «Οἱ Ἕλληνες ἐκτεθηλυμένοι ὑπὸ τῆς πολυτελείας ἀπέφευγον τοὺς κινδύνους, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὰ ἐγκλήματα· καὶ ὅμως τῶν ἐγκλημάτων τούτων, τῆς πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους δηλονότι ὠμότητος, ἔνοχοι ἦσαν καὶ αὐτοὶ οἱ Ῥῶσσοι κατὰ τὴν βάρβαρον ἐκείνην ἐποχὴν, διότι οὐ μόνον αἰχμαλώτων, ἀλλὰ καὶ πρέσβεων φόνοι ὡς πλεῖστοι διεπράχθησαν καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ῥωσσίᾳ, ἀμερολήπτως δ' αὐτοὺς αὐτὸς ὁ Καραμζῖνος ἀναφέρει (227, Γ, 9, Δ, καὶ ἀλλαχοῦ). Ἡ πρὸς τὸν δόλον λοιπὸν ἐπιτηδειότης (184, Α), ἡ ἀλλοτρία τῆς γενναιότητος πολιτικὴ τῶν Αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου, (196, Α) ἡ κρυφίνοια τῶν αὐλικῶν (244, Α), τὰ δοθέντα τῷ ἐν Βυζαντίῳ ἐκτραφέντι Βσεβολόδῳ πλεῖστα πονηρίας, ἥκιστα δὲ φιλανθρωπίας μαθήματα (131, Γ), αἱ κακίαι τοῦ Βυζαντινοῦ Σκενδὲρ (139, Ζ) πρεσβευτοῦ τοῦ Σουλτάνου Σουλεϊμὰν, διατί μετὰ τοσαύτης πικρίας νὰ ἐκσφενδονισθῶσιν ὑπὸ τοῦ Καραμζίνου ἐπὶ τοῦ προσώπου ἔθνους ὁλοκλήρου ἀναξιοπαθοῦντος, ὅπερ καὶ ἐν τῇ δυστυχίᾳ αὐτοῦ τοσοῦτον τὴν Ῥωσσίαν ὠφέλησεν εἰς τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας, ὡς θέλομεν ἰδεῖ καὶ αὐτὸν τὸν Καραμζῖνον ὁμολογοῦντα ἔντε ἄλλοις καὶ τοῖς ἑξῆς· «Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ Ἕλληνες ἐγκατασταθέντες παρ' ἡμῖν μετὰ τῆς Σοφίας ὠφέλησαν τὰ μάλιστα τὴν Ῥωσσίαν διὰ τῶν τεχνῶν καὶ γλωσσῶν, ἐξαιρέτως δὲ διὰ τῆς Λατινικῆς, κοινῆς τότε ἐν πάσαις ταῖς πολιτικαῖς πράξεσιν, ἐπλούτισαν τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἡμῶν βιβλιοθήκας διὰ συγγραμμάτων, ἅτινα διέσωσαν ἐκ τῆς βαρβαρότητος τῶν Τούρκων . . . . Οὕτως ἡ ταπείνωσις τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν ἐπιστημῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἐγένετο ἀφορμὴ μεγάλων ἀγαθῶν καὶ ὡς πρὸς τὴν Ῥωσσίαν» κτλ. (65, ΣΤ) Καὶ ἀλλαχοῦ (338, Ε) «Ἡ Ἑλλὰς ἦν ὡς δευτέρα πατρὶς ἡμῶν· οἱ δὲ Ῥῶσσοι ἀνεμιμνήσκοντο πάντοτε εὐγνωμόνως, ὅτι παρ' αὐτῆς ἔλαβον τὸν χριστιανισμὸν, τὰς τέχνας καὶ διάφορα ὠφελήματα τοῦ κοινωνικοῦβίου.» Διατί ὁ Καραμζῖνος ἐπελάθετο ἃς ὁ Μάξιμος καὶ ὁ Τρακανιώτης παρέσχον πολυτίμους τῇ Ῥωσσίᾳ ὑπηρεσίας καὶ πολιτικὰς καὶ κοινωνικὰς, αὐτὸς δὲ τούτων ἐμνήσθη μετ' ἐπαίνων τιμώντων τούς τε ἐπαινουμένους καὶ τὸν ἐπαινέτην (166—168, Ζ); Δὲν ἤθελεν ἄραγε εἶσθαι δικαιότερος, ἂν τὰς μὲν κακίας, αἵτινες πᾶσαι διεπράχθησαν ὑπὸ Βυζαντινῶν μεγιστάνων, ἐθεώρει τινὰς μὲν, ὡς καὶ συνήθως εἰσὶ, περιουσίαν τῶν αὐλῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἀσθενῶν ἡγεμόνων, τινὰς δὲ ὡς γενικὰς καὶ κοινὰς τῶν αἰώνων, ἐν οἷς διεπράττοντο, κακίας; Ἀράγε ἠκαρδία τοῦ χριστιανοῦ καὶ φιλοπάτριδος Καραμζίνου ἐν ταῖς τελευταίαις τοῦ βίου αὐτοῦ ἡμέραις (ἐπεβίωσε τὴν 22 Μαΐου 1826) δὲν ἔπαλλεν ἐπὶ τῷ ἀκούσματι τῶν νικῶν τῶν ὀρθοδόξων Ἑλλήνων τῶν μαχομένων ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος; Ἀράγε δὲν ἔκλασεν ἡ ἀγαθὴ αὐτοῦ καρδία ἐπὶ τοῖς παθήμασι τῶν δυστυχῶν δούλων. Ἰὼ ναὶ βεβαίως! γαῖαν λοιπὸν ἐχέτω ἐλαφρὰν, διότι ἠγνίσθη οὕτω, διότι τὰ δάκρυά του ταῦτα ἀπέπλυναν τὰ καθ' ἡμῶν ἀδικήματα αὐτοῦ, ἅτινα δέον ν' ἀποδώσωμεν μᾶλλον εἰς τὰς τῶν συγχρόνων τῆς παιδικῆς αὐτοῦ ἡλικίας προλήψεις κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ ὅλου γένους, ὡς γένους ποταποῦ, φαύλου καὶ πάσης κακίας μεστοῦ, ἢ εἰς ἐπισταμένην κρίσιν.

Εἴπομεν ὅτι τὰ ἀποδιδόμενα τοῖς Βυζαντινοῖς κακὰ ἦσαν κοινὰ κατὰ τοὺς βαρβάρους ἐκείνους αἰῶνας καὶ αὐτοῖς τοῖς Ῥώσσοις, τούτοις δ' ἴσως πλέον ἢ τοῖς Ἕλλησι διὰ τὸ ἀγριώτερον τῶν Ῥωσσικῶν ἐν τοῖς τότε χρόνοις ἠθῶν. Τίς ἐπὶ τοῖς τοῦ Α' Βλαδιμίρου κακουργήμασι δὲν φρίττει; Δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ ἀδελφοκτόνος; (203, Α) Δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ καταδολιευσάμενος τοὺς βοηθήσαντας αὐτὸν Βαράγγους πρὸς κατάκτησιν τῆς ὑπερτάτης ἀρχῆς (205, Α); δὲν εἶναι αὐτὸς ὁ θηλυμανὴς Βλαδίμιρος, ὁ τέσσαρας μὲν νομίμους συζύγους ἔχων, ὀκτακοσίας δὲ παλλακίδας; (207, Α). Ἀλλ' ἐξηγιάσθη διὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς μετανοίας. Τὰ δὲ τοῦ Σβιατοπόλκου; ἅπασαν τὴν ἱστορίαν τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ πληροῦσιν. Ἐπὶ εἰκοσιτέσσαρα ἔτη Σουδισλάβος ὁ τοῦ Βλαδιμίρου ἔμεινεν ἐν τῇ εἱρκτῇ, καθημένων ἐπὶ τοῦ θρόνου τῶν ἀδελφῶν καὶ ἀνεψιῶν αὐτοῦ (74, Β). Ἐσέβοντο ἀράγε τοὺς ὅρκους οἱ Ῥῶσσοι ἡγεμόνες (124 Β); Καὶ αὐτὸς δ' ὁ Νεβάλκας Ἀλέξανδρος, ὁ ἅγιος οὗτος τῆς Ῥωσσίας ἥρως καθαρὸς παρέστη τῷ θρόνῳ τοῦ Ὑψίστου; Ἀκούσωμεν τοῦ Καραμζίνου· «Ὁ Μέγας ἡγεμὼν (Ἀλέξανδρος ὁ Νεβαϊκὸς) ἀγανακτῶν κατὰ τοῦ παρηκόου υἱοῦ, διέταξε τὴν ἐν Πσκόβῳ σύλληψιν αὐτοῦ καὶ ἀπαγωγὴν αὐτοῦ εἰς Σουσδαλίαν, τοὺς δ' εὐπατρίδας, τοὺς συμβουλεύσαντας τῷ Βασιλείῳ, ἀνηλεῶς ἐτιμώρησε.

(α) Καὶ ἐν τῇ περὶ τοῦ Συνταγματικοῦ δικαίου πραγματείᾳ μου ἰδίως δ' ἐν ταῖς δυσὶ γαλλιστὶ κατὰ τὸ 1853 δημοσιευθείσαις μελέταις pro Graecia ἐπιγραφομέναις.

(α) Πικρῶς καταμεμφόμεθα τοῦ μεταφραστοῦ, διότι εἰς ἅπαντα τὰ χωρία ταῦτα τοῦ Καραμζίνου ἔδωκε τοῖς Βυζαντινοῖς τὴν προσωνυμίαν τῶν Ἑλλήνων, λησμονήσας ὅτι αὐλὴ τοῦ Βυζαντίου ἦτο αὐτὴ ἡ ἐκτεθηλυμένη Ῥώμη ἥτις παράλυτος ἤδη μετηνέχθη ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ Βυζαντίου· οὕτε εἶναι δίκαιον· ἀποδίδονται ὡς ἔμφυτοι τοῖς Ἕλλησιν αἱ μοχθηρίαι τῶν Βυζαντινῶν μεγιστάνων. Ὁ Κ. Κρονιδᾶς ἠδύνατο ἀπὸ σέβας πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα τοῦς Ῥωμαίους τοῦ Καραμζίνου νὰ μεταφράσῃ Ῥωμαίους.

(β) Ἕλληνες συμπολῖται τῶν Σκηπίωνων καὶ Βρούτων οὐδέποτε ὑπῆρξαν. Ἀκατάληπτον λοιπὸν δι' ἡμᾶς πῶς ὁ Κ. Κρονιδᾶς περιέπεσεν εἰς τοιαύτην γροῦν τοῦτο λάθος. Οἱ ὅλιοι τοῦ Βυζαντίου μεγιστᾶνες ἀφ' ἑαυτῶν ἐκαλοῦντο Ῥωμαῖοι· διατί νὰ μετονομασθῶσιν Ἕλληνες;

καί τινων μὲν ἐξωρύχθησαν οἱ ὀφθαλμοί, ἄλλων δ' ἀπετμήθησαν αἱ ῥῖνες (73, Δ). » Ἐν ὀνόματι δὲ Συνηγεμόνων δὲν ἐξωρύχθησαν τοῦ Μεγάλου Ἡγεμόνος Βασιλείου οἱ ὀφθαλμοί (298, Ε); Ἰωάννης δ' ὁ Γ' δὲν κατεκράτησε παρασπόνδως τεσσαράκοντα καὶ ἐννέα Ἀνσατικῶν πόλεων ἐμπόρους ἐν Ῥωσσίᾳ ἐμπορευομένους, δημεύσας τὰς περιουσίας καὶ κακώσας αὐτούς (244, ΣΤ); Τὰ δ' Ἰωάννου Δ' τοῦ Φοβεροῦ κακουργήματα τίς διηγήσεται; ὁλόκληρον τὸν Θ' τόμον πληροῦσι. Δικαιότεροι λοιπὸν ἐσόμεθα λέγοντες μετὰ τοῦ Καραμζίνου (114, Β) ὅτι « αἱ πολυχρόνιοι συμφοραὶ ἐκτραχύνουσι τὰς καρδίας, βλάπτουσι δὲ μάλιστα τὴν ἠθικὴν τῶν ἀνθρώπων»

Αἱ συμφοραὶ τῆς Ῥωσσίας ὑπῆρξαν ὄντως μεγάλαι, κυριωτάτη δὲ πασῶν ἀφορμὴ καὶ αἰτία ἡ τῆς διαιρέσεως τοῦ Κράτους μεταξὺ τῶν τέκνων τοῦ Ἡγεμόνος. Πρῶτος ὁ Σβιατοσλάβος κατέτεμε τὴν ἀρχὴν (181, Α) καὶ πρὸς τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ κατεκληροδότησεν οὕτω τὸν ἐμφύλιον πόλεμον. Αἱ ἀδελφοκτονίαι τοῦ Βλαδιμίρου ἦσαν εἰς παράδειγμα πρὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ Σβιατοπόλκον ἵνα κατασφάξῃ τρεῖς ἀδελφούς του· τὰ δ' ἀνοσιουργήματα τοῦ πατρὸς καὶ ἀδελφοῦ ἐδίδαξαν τὸν Ἰαροσλάβον τὰ ἅπερ διέπραξεν. Ἀλλ' οὐδόλως ἐσωφρονίσθη, διότι διὰ τῆς διαθήκης του διένειμε τὸ Κράτος μεταξὺ τῶν υἱῶν του. Αἱ ἐπὶ δύο καὶ πλέον αἰῶνας ἀλληλομαχίαι τῶν κληρούχων ἡγεμόνων ἐξησθένισαν τὸ Κράτος ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου κόπου (30, Δ) ἡ Ῥωσσία ὑπεδουλώθη τοῖς Μογγόλοις (1245), ταπεινὸς δὲ καὶ ἔντρομος ὁ Ἡγεμὼν αὐτῆς Ἰαροσλάβος ὁ Β' παρίστατο ἐνώπιον τοῦ Βάτη· ἐνώπιον δὲ τοῦ διαδόχου τοῦ Βάτη οἱ διάδοχοι τοῦ μεγάλου Βλαδιμίρου ἐδικάζοντο κατὰ τὰς περὶ κληρουχιῶν διαφορὰς αὐτῶν (148, Δ), οἱ δ' ἀλαζόνες Τάταροι ἐπέτασσον αὐτοῖς ἡσυχίαν ἄγειν (152, Δ). Τὰ δὲ θεσπίσματα τούτων ἐδημοσιεύοντο ἐν δημοσίᾳ τελετῇ παρόντος καὶ τοῦ Μητροπολίτου τῆς Ῥωσσίας. Ταπεινὸς καὶ ὑπόδικος ἐν τῇ τοῦ Οὐσβέκη σκηνῇ παρέστη ὁ Μέγας Ἡγεμὼν Μιχαὴλ (175, Δ), καταδικασθεὶς δὲ, καὶ τοι ἀθῶος, ἐδεσμεύθη καὶ καθείρχθη, οἱ δὲ ὑβρισταὶ αὐτοῦ ἐκρέμασαν ἐπὶ τοῦ τραχήλου αὐτοῦ ὑπερμεγέθη κύφωνα, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τὸν τοῦ μαρτυρίου ἔλαβε στέφανον ἐν τῇ παρεμβολῇ (179, Δ)· καὶ πολλῶν ἄλλων μετ' αὐτὸν Ἡγεμόνων κατεκρίθη θάνατος ὑπὸ τοῦ αἱμοχαροῦς Οὐσβέκη (224 Δ) καὶ τῶν μετ' αὐτὸν καὶ πρὸ αὐτοῦ Χανῶν τῆς Ταταρίας, τοῦ αὐλίου τούτου τόπου, ὅστις ἐπὶ μὲν τῆς Εὐρώπης ἔστειλε τὸν Ἀττίλαν, ἐπὶ δὲ τῆς Ἀσίας τὸν Τσιγγισχάνην, ἐπὶ δὲ τῆς Ῥωσσίας τὸν Βάτην καὶ Οὐσβέκην, καὶ ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος τοὺς Τούρκους, καὶ ἐκτήσατο οὕτω τὸ ἄδοξον κλέος τοῦ εἶναι τὸ ἔθνος τῶν καταστροφῶν, ὡς ἡ Ἑλλὰς ἔσχε τὴν δόξαν τοῦ γενέσθαι ἡ διδάσκαλος τοῦ καλοῦ, τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν τεχνῶν, ὡς ἡ Ῥώμη ἡ μήτηρ τῶν νόμων, ὡς αἱ δημοκρατίαι τῆς Ἰταλίας τῆς νεωτέρας ἐμπορίας τὰ κέντρα. Ἀλλ' ὁ μὲν πολιτισμὸς τὰς εὐγενεῖς ἀνδρίζει φύσεις, ἡ δ' εὐπάθεια τοὺς βαρβάρους χαυνόνει· ἐφ' ᾧ οἱ ἐπὶ τῆς Κασπίας ἄγριοι, οἱ κατὰ τὰς ὑπερβορείους τῆς Ταταρίας χώρας ἀνδρεῖοι, προσπλησιάσαντες τῷ Εὐξείνῳ, ἠλλοιώθησαν τὴν φύσιν, πλεονέκται καὶ ἡδυπαθεῖς ἀπὸ αὐτάρκων καὶ σωφρόνων γενόμενοι. Ἐκεῖ τὸ Κοράνιον τοῦ Μωάμεθ τοὺς Ἡρακλεῖς τούτους τῆς Ἀσίας περιέβαλε τοῦ Νέσσου τὸν χιτῶνα, παρώρμησε δ' εἰς τὰς ἀγρίας ἐκείνας κατακτήσεις ἕνεκα τῶν ὁποίων ὁ Ταμερλάνος ἠξιώθη τοῦ ὀνόματος ὁ *Μέγας διὰ τὸ μέγεθος* τῶν κακουργημάτων αὐτοῦ (α). Αὐτόσε οἱ ὄχλοι οὗτοι ἠσπάσθησαν τὰ ἐκ τῆς πολυτελείας ἀγαθά, ἅπερ ἄφθονα προὐμήθευσαν αὐτοῖς οἱ ἀπὸ τῶν δουλωθέντων λαῶν λαμβανόμενοι φόροι (243, Δ). Οἱ τοσοῦτων ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων τῇ ἀλαλκομενεῖ αὐτῶν ἀνδρίᾳ τὰ σώματα δουλώσαντες ἐδουλώθησαν τὴν ψυχὴν ὑπὸ τῆς διαφθορᾶς ἁλωθέντες. Ἔκτοτε ἤρξατο ἐκκλίνειν ἡ δόξα καὶ ἡ ἰσχὺς αὐτῶν· ἀλλὰ καὶ σεσαθρωμένον οἰκοδόμημα ἐπί τινα ἵσταται χρόνον, καὶ τυραννὶς σκωληκόβρωτος ἐξαπατᾷ ἔτι μικρὸν πρὶν ἢ καταπέσῃ, οὕτω καὶ ἐν Ῥωσσίᾳ ὁ Μέγας ἡγεμὼν Δημήτριος ὁ Κωνσταντίνου μετέβη εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν ἀλλοφύλων ἵνα δικασθῇ πρὸς τοὺς Βουλγάρους (288, Δ)· ἀλλ' ὁ ὁμώνυμος αὐτῷ Δημήτριος ὁ Ἰωάννου ἠξιώθη νὰ κηρυχθῇ ὑπὸ τοῦ Χάνη Μουρούτου Μέγας Ἡγεμὼν, ἀπέβαλε τοῦ θρόνου Δημήτριον τὸν Κωνσταντίνου καὶ προώριστο τὸ ἑκκαιδέκατον ἀπὸ τῆς ἡγεμονίας αὐτοῦ ἔτος νὰ στήσῃ ἐπὶ τοῦ Ῥᾶ, ἤτοι τοῦ Βόλγα, (1378) τὰ πρῶτα κατὰ τῶν Τατάρων τρόπαια, τὰ πρῶτα τοῦ θρόνου τῆς αὐτοτελοῦς Ῥωσσίας βάθρα, νὰ ἐπιφωνήσῃ δὲ μετὰ χριστιανικῆς ἀληθῶς ταπεινοφροσύνης πρὸς τὸν Κύριον τῶν δυνάμεων, « Ἀφέστηκεν ὁ καιρὸς αὐτῶν, ὁ δὲ Κύριος ἐν ἡμῖν » (47, Ε). Ἀλλ' ἡ ἀνακούφισις τῶν ἁλύσεων δὲν ἐμικρύνει, ἐπιτείνει μᾶλλον τὸ κατὰ τῆς δουλείας μῖσος. Ὅθεν ὁ Δημήτριος συναγείρας αὖθις τοὺς στρατοὺς τῶν ὀρθοδόξων « ἡ ὥρα τῆς κρίσεως τοῦ Θεοῦ ἐγγίζει, ἐφώναζεν, » ἐπέπεσε κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἐνίκησε τὸ δεύτερον ἐπὶ τοῦ Τανάϊδος τὴν περιώνυμον τοῦ Κολικόβου μάχην (8 Σεπτεμβρίου 1380), ἐταπείνωσε τὴν ὀφρῦν τοῦ ἀγρίου Μαμάη, καὶ ἐκοσμήθη ὑπότε τῶν συγχρόνων καὶ τῆς ἱστορίας διὰ τοῦ ἐπωνύμου ὁ Τανάϊδικος (Δόνσκοϊ) (70, Ε). Τὰς ἥττας ταύτας ἐξεδικήθησαν μὲν οἱ Τάταροι κατὰ τῆς Μόσχας (80, Ε), ἀλλ' ὁ κραταιὸς τοῦ Ὑψίστου δάκτυλος ἐ-

(α) Εἰς πόλις εἶχε παρέλθει αἰῶν ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁμοία ἔπαθεν οἱ Τοῦρκοι. Ἰδοὺ ὑποῖα περὶ αὐτῶν ὁ τῆς Ῥωσσίας πρέσβυς Νασταστκιν ἔδιδε κατὰ τὸ 1592 πληροφορίας (150, Ι)· « Τὰ πάντα ἠλλοιώθησαν νῦν ἐν Τουρκίᾳ· ὁ Σουλτάνος καὶ οἱ μεγιστᾶνες διοικοῦνται μόνον ἁρπαγᾶς· ἡ τάξις καὶ ἡ δικαιοσύνη ἐξέλιπον ἐκ τῆς ἐπικρατείας· καὶ ὁ μὲν Σουλτάνος ἀπογυμνοῖ τοὺς ἐν τέλει, οὗτοι δὲ τὴν λαόν. Πάντα χοῦ ἁρπαγὴ καὶ φόνοι· οὐδεμία ἀσφάλεια τοῖς ὑδοιπόροις καὶ τοῖς ἐμπόροις . . . Οἱ Ἕλληνες καταπίζονται καὶ ἐκλαιπωροῦνται, κτλ.» Νομίζει τις ἀναγινώσκων ταῦτα ὅτι διέρχεται μυστικῶν τινα διακοίνωσιν τοῦ Κ. Θουβενὶλ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Γαλλίας, ἢ τοῦ Κ. Βοῦλδιρ πρὸς τὸ ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ ἁγίου Ἰακώβου συνερχόμενον μυστικοσυμβούλιον.

δειξε τὴν πτῶσιν τῶν Τατάρων· ὅπως δὲ τάχιον νικήσωσιν αὐτοὺς οἱ χριστιανοὶ ὥπλισε Τατάρους κατὰ Τατάρων, Μογόλους κατὰ Μογόλων, ἤγειρε δὲ τὸν τρομερὸν Ταμερλάνον κατὰ τοῦ φοβεροῦ Τοχταμήσου. Αἱ ἐμφύλιοι αὗται τῶν ἀπίστων διαστάσεις ἐχαροποίουν τοὺς Ῥώσσους, διότι ἐπέσπευδον τὴν ἐξασθένισιν τῶν ἐχθρῶν καὶ προσήγγιζον τὴν ἡμέραν τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν χριστιανῶν (137, Ε). Ὅθεν καθ' ὃν χρόνον ὁ Θεὸς ὑπέβαλλε τοὺς μεσημβρινοὺς ὀρθοδόξους λαούς του ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Τούρκων ἵνα κατεργάσηται αὐτοὺς διὰ τοῦ ἁγνισμοῦ ἀξίους κρείττονος τύχης, ἐξῆγε τῆς δουλείας τοὺς ὀρθοδόξους τοῦ Βορρᾶ, ἱκανῶς ἤδη δοκιμασθέντας· ὥστε ἡ τούτων ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς δουλείας ἦν ἤδη πλήρης κατὰ τὸ 1455, διότι, ὡς βεβαιοῖ ὁ Καραμζίνος (331, Ε), κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς αὐτοῦ ὁ Μέγας Ἡγεμὼν Βασίλειος οὐδένα ἐτέλει τοῖς Μογόλοις φόρον, ἐπιτυχῶς δὲ ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος αὐτοῦ Ἰωάννης ὁ ἐξοπλίσας τὸν Χάνην τῆς Κριμαίας κατὰ τοῦ τῆς Χρυσῆς παρεμβολῆς, ἐξησθένει ἀμφοτέρων τὰς δυνάμεις (79, ΣΤ), ἀγαγὼν δ' ἑαυτῷ σύζυγον τὴν ἐκ Παλαιολόγων Σοφίαν (1462), γυναῖκα πολύτροπον καὶ φιλόδοξον, φύσει δὲ καὶ γένει ἐχθρὰν παντὸς Μουσουλμάνου, ἤκουεν αὐτῆς καθ' ἑκάστην ὀνειδιζούσης αὐτὸν διὰ τῶν « ἐπὶ πόσον ἔσομαι δούλη τοῦ Χάνη ; (84, ΣΤ)· ἀλλ' ὁ Ἰωάννης φρόνιμος ὢν διὰ μακρῶν ὡρίμαζε τὸ ἔργον τῆς ἀπελευθερώσεως, τέλος δὲ πρόσφαρον τὸν καιρὸν κρίνας ἐκήρυξε τὸ 1480 τὴν ἐντελῆ αὐτοτέλειαν τῆς Ῥωσσίας συντρίψας ἐπισήμως ἐνώπιον τῶν πρεσβευτῶν τοῦ Χάνη τὴν εἰκόνα αὐτοῦ (132, ΣΤ), καταπατήσας αὐτὴν καὶ φονεύσας τοὺς πρεσβευτὰς πλὴν ἑνός, πρὸς ὃν ἀγερώχως εἶπεν· « Ἄπιθι, διηγησόμενος τῷ κυρίῳ σου πᾶν ὅ,τι εἶδες. » Τέλος δ' ὁ Θεὸς ἔδωκε τῷ Γ Ἰωάννῃ εἰς κληρονομίαν τὸ βασίλειον τοῦ Μαμουτέκου ἔνθα ὁ πατὴρ αὐτοῦ Βασίλειος ὁ τυφλὸς ἔκλαυσεν ἐν αἰχμαλωσίᾳ.

Κἂν ἄλλο οὐδὲν διδάγμα ἤθελον πορισθῆ οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τῆς Ἱστορίας τοῦ Καραμζίνου, ἡ ἀνάγνωσις ὅμως τοῦ διηνεκοῦς τούτου ἐπὶ δύο καὶ ἥμισυν αἰῶνας δουλείας μαρτυρολογίου ἐστὶ μάθημα διδακτικώτατον ἵνα, τὰς ἰδίας αὐτῶν παρελθούσας συμφορὰς ἀναμιμνησκόμενοι, τὰ παρόντα στέργωσιν, εὐγνωμοσύνης ὕμνους ἐκπέμποντες τῷ Κυρίῳ, παρασκευαζῶνται δὲ καὶ ἀνδριζῶνται τὰς βελτίους προσδοκῶντες τύχας, ἃς πάντως δώσει αὐτοῖς ὁ Ὕψιστος, ἂν ἄξιοι ὦσι τῆς παντοδυνάμου αὐτοῦ εὐνοίας, ἐπιλέγοντες τὸ σύμβολον, μεθ' οὗ περιέβαλον τὸν σταυρὸν τῆς τιμῆς· « Ἡ δεξιά Σου χεὶρ, Κύριε, δεδόξασται ἐν ἰσχύϊ. »

Ἀλλὰ καὶ ἕτερον παράλληλον εὑρίσκομεν ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν δύο ὀρθοδόξων Ἐθνῶν. Ἡ κιβωτὸς ἡ τὴν ἐθνικὴν ἀμφοτέρων ὑπαρξὶν περιλαμβάνουσα ἦν ἡ τῆς ἁγίας αὐτῶν Ἐκκλησίας, φύλακες δὲ τῆς ἱερᾶς ταύτας Παρακαταθήκης οἱ Λευῖται. Ὁ κλῆρος τῆς Ῥωσσίας παρεμύθησε, περιέσωσε καὶ ἀπηλευθέρωσε τὴν Ῥωσσίαν· ὁ κλῆρος τῆς Ἑλλάδος παρηγόρησε, διεφύλαξε καὶ ἐκ τοῦ μὴ εἶναι εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε τὴν Ἑλλάδα. Ὁ κλῆρος τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ὡς μύστης τοῦ Θεοῦ τῆς ἀληθείας γνωρίζει πάντοτε τοῖς ὑπ' αὐτὸν πνευματικοῖς τέκνοις τὴν ἀλήθειαν, ἡ δὲ τῆς ἀληθείας γνῶσις ἐλευθεροῖ κατὰ τὸν Εὐαγγελιστήν· « Καὶ γνώσεσθε τὴς ἀλήθειαν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς. » Οὐδεὶς τότε μᾶλλον τοῦ κλήρου (γράφει ὁ Καραμζίνος 138, ΣΓ) ἐσπούδαζε περὶ τὴν ἀπόσεισιν τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας, οὐδ' ἰσχυρότερον ἀπεδείκνυε πόσον ἦν ἀναγκαία ἡ διὰ ξίφους τῆς ἐλευθερίας ἀπάκτησις. » Ἰδ.! συνιστῶμεν πᾶσι τὴν ἀνάγνωσιν τῆς πρὸς τὸν ἡγεμόνα Ἰωάννην ἐπιστολῆς τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Βασσιανοῦ. Ὁποία ἐν αὐτῇ δύναμις λόγου, ὁποία δὲ παῤῥησία πρὸς τὸν βασιλέα. « Ἡγεμὼν, τὸ αἷμα τοῦ ποιμνίου βοᾷ πρὸς τὸν οὐρανὸν, κατηγοροῦν τοῦ ποιμένος. Ἀλλὰ ποῦ εὑρήσεις καταφύγιον ; ποῦ δὲ βασιλεύσεις ἀπολέσας τὸ ἐμπιστευθέν σοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ποίμνιον ; Ἀπόθου πάντα φόβον καὶ κρακταιοῦ ἐν Κυρίῳ. Εἷς θερίσει χιλίους, δύο δὲ διώξουσι μυρίους, οὐκ εἰσὶν οἱ θεοὶ αὐτῶν ὡς ὁ Θεὸς ἡμῶν ! Ὁ Κύριος θανατοῖ καὶ ζωοποιεῖ. Αὐτὸς δώσει δύναμιν τοῖς σοῖς μαχηταῖς » κτλ. Ἡ θαυμασία αὕτη ἐπιστολὴ ἡ ἔμπλεως θείας χάριτος καὶ πλήρης φιλοπάτριδος ἀρετῆς τέσσαρας ὅλας πληροῖ σελίδας (141—144, ΣΤ), διὰ δὲ τὸ τοσοῦτον μάκρος αὐτῆς οὐ δυνάμεθα ἀντιγράψαι αὐτὴν πᾶσαν. Τοιαῦται διδασκαλίαι, τοιαῦτα κηρύγματα ἔφερον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἑκάστοτε καταστροφὴν τῶν Τατάρων, ὡς καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὁ σταυρὸς ἐν χερσὶ καὶ ὁ θεῖος λόγος ἐπὶ τοῦ στόματος τῶν ταπεινῶν ἱερέων τῆς Ἑλλάδος ἐθαυματούργουν συντρίβοντες τὰς ἁλύσεις τῆς δουλείας καὶ ὁπλίζοντες χεῖρας ἀπείρους εἰς τὸ κινεῖν τὰ ὅπλα κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἡμετέρας πατρίδος.

Ἔτι δὲ καὶ ἄλλως ὑπηρέτει ὁ κλῆρος τῆς Ῥωσσίας τῇ Πατρίδι καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ, διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ διὰ τοῦ παραδείγματος τῶν ἀποστολικῶν ἀρετῶν· διὰ τῆς φιλανθρωπίας ἐποιεῖτο τὴν κατάκτησιν τῶν ὑπερβορείων, τῶν ἀγρίων τῆς Σιβηρίας, τῶν βαρβάρων τῆς Ἕω λαῶν. Οὐδεὶς ἐπτέναξέ ποτε διὰ τὸν Θεὸν τῶν Ὀρθοδόξων· ἐνῷ δὲ οἱ τοῦ Πάπα κατηχηταὶ περιέρχονται γῆν τε καὶ θάλασσαν ὅπως ποιήσωνται ἕνα προσήλυτον, πῦρ καὶ σίδηρον, ἢ χρυσὸν καὶ ἄργυρον προσφέροντες, ἐπανέρχονται δ' οἶκοι ἡ ἄπρακτοι, ποιήσαντες ἐρήμους καὶ ἀφίνοντες ὁλοκαυτώματα ἀνθρώπινα τῆς βαρβαρότητος αὐτῶν μνημόσυνα, διότι ἡ ἱστορία μνησικακεῖ τοὺς ἀπανθρώπους ἀνθρώπους, ἡ σαγηνεύσαντες πονηρόν τινα καταστρατηγήσαντα αὐτῶν, ὅπως τῆς ὑπεσχημένης ἀμοιβῆς τύχῃ, οἱ ἱερεῖς τῆς ὀρθοδοξίας τοὐναντίον οὐδένα βιαζουσιν ὅπως εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Σωτῆρος, οὐδὲν ὑπισχνοῦνται, εἰμὴ ἀρετὴν ἐπὶ τῆς γῆς συνιστῶντες, τὴν ἀμοιβὴν ἐν τῷ οὐρανῷ προσδοκᾶν διδάσκουσιν. Οὕτως ἐφωτίσθησαν ἅπασαι αἱ ἀπέραντοι τῆς Ῥωσσικῆς Μοναρχίας ἐκτάσεις, αἱ ὡς ζώνη ἀπὸ τῆς ὀσφύος μέχρι τῆς παγετώδους κορυφῆς τοῦ ἀρκτικοῦ πόλου περιζωννύουσαι τὸ βό-

ρειον ἡμισφαίριον. Οὐδεὶς ἔκλαυσε διὰ τὸν Χριστὸν τῶν ὀρθοδόξων, πλεῖστοι δ' εὗρον παρηγορίαν καὶ σωτηρίαν πιστεύσαντες εἰς αὐτόν.

Τοιαύτην ἄγρανδιαφεύγουσαν αὐτὸν βλέπωνό λεγόμενος διάδοχος τοῦ ἁλιέως Πέτρου τῆς Ῥώμης Ἐπίσκοπος ὡς εἰκὼς ἐπωφθαλμία. Ὁ Καραμζῖνος διηγούμενος τὰς ἀπαπείρας μετ' ὀρθοδόξου τινος καλλίαν δικαίας ἐθνικῆς φιλοτιμίας καταδεικνύει τὸ ἀτελεσφόρητον αὐτῶν. Κἂν ὀλίγην δώσωμεν πίστιν εἰς τὸν χρονογράφον Νέστορα, κἂν μὴ ἀποδεχθῶμεν ὡς ἀληθὲς ὅτι ὁ Βλαδίμιρος πρὶν ἢ ἀποφασίσῃ ὁποίαν ν' ἀσπασθῇ θρησκείαν ἐζήτησε νὰ μυηθῇ καὶ γνωρίσῃ πάσας, ἐφ' ᾧ καὶ συνέρρευσαν εἰς Κίεβον Ἰουδαῖοι καὶ Μωαμεθανοί, Ὀρθόδοξοι καὶ Δυτικοί (212, Α), διότι φρονοῦμεν ὅτι ὁ Βλαδίμιρος καὶ ὑπὸ τῆς μάμμης Ὄλγας κατηχηθεὶς εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν, καὶ τοὺς πλείστους τῶν ἑαυτοῦ ὑπηκόων ὀρθοδόξους ἔχων, ἐπειδὴ εἰς καὶ πλέον εἶχε παρέλθει αἰών, ἀφ' ἧς ὁ χριστιανισμὸς εἶχεν εἰσελάσει ἐν Ῥωσσίᾳ διὰ τοῦ Ἀσκόλδου καὶ Δίρου καὶ τῶν ὀπαδῶν αὐτῶν, τέλος δὲ καὶ ἀναγκαζόμενος ἴσως νὰ εὑρῇ παραμυθίαν εἰς τὴν καταμαστίζουσαν αὐτὸν τύψιν τοῦ συνειδότος, δι' ἅπερ κατὰ τοὺς πρώτους τῆς βασιλείας αὐτοῦ χρόνους διέπραξεν ἀθεμιτουργήματα, ἤν ἤδη διατεθειμένος πρὸς τὸ ὀρθόδοξον δόγμα, τὸ βέβαιον ὅμως εἶναι ὅτι ὁ μεγαλεπήβολος καὶ περιώνυμος Πάπας Γρηγόριος ὁ Ζ', ὁ φοβερὸς Ἱλδεβράνδος (1075), ὡς προσφορωτάτην εὐκαιρίαν ἑδράξατο τὴν παρ' αὐτῷ καταφυγὴν τοῦ Ἰσιασλάβου, φυγάδος καὶ ἀποβλήτου τοῦ Ῥωσσικοῦ θρόνου (84, Β), καὶ ἔγραψε τὴν κατὰ τὰ εἰθισμένα αὐτῷ ἀλαζονικωτάτην ἐκείνην ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Μέγαν Ἡγεμόνα τὸν κατέχοντα τὰ σκῆπτρα, δι' ἧς διέτασσεν αὐτὸν ἵνα παραχωρήσῃ τῷ Ἰσιασλάβῳ τὸν θρόνον, ἀλλ' οὐδεὶς ἐν Ῥωσσίᾳ προσέσχε τῷ γράψαντι. Ὁ Ἱλδεβράνδος ἀνέζησεν ἐν Ἰννοκεντίῳ τῷ Γ' (1205), ἀλλ' ὡς ὅλην ἀπάντησιν ὁ τοῦ Πάπα ἀπόστολος, ὁ πόλεις καὶ κράτη αὐτῷ παρὰ τοῦ Πάπα ὑπισχνούμενος, ἔλαβε παρὰ Ῥωμανοῦ τοῦ ἡγεμόνος, σπασαμένου ὑπέρηφάνως τὸ ξίφος, τὴν ἑξῆς· « Τοιοῦτόν τι ἔχει ὁ Πάπας; ἐν ὅσῳ φέρω αὐτὸ ἐπὶ τῆς ζώνης μου, οὐδενὸς ἑτέρου χρῄζω· μεμούμενος δὲ τοὺς προγόνους ἡμῶν, τοὺς μεγαλύναντας τὴν Ῥωσσικὴν χώραν, ἀνταλλάσσομαι τὰς πόλεις δι' αἵματος» (108, Γ). Ἡ Ῥώμη ὅμως ἂν ἠτᾶται οὐδόλως ἀπαυδίζει· ἐφ' ᾧ αὖθις (1227) ὁ Πάπας (τότε ἦν Ὀνώριος ὁ Γ', ἀλλ' ἀδιάφορον τίς ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ῥώμης καθήμενος, διότι ἐν μόνον πνεῦμα κυριεύει ἐν Ῥώμῃ ἀπὸ Γρηγορίου τοῦ Α' (590) μέχρι Πίου τοῦ Θ') ἐπέστειλε τοῖς ἡγεμόσι τῆς Ῥωσσίας εὐμενῆ λίαν ἐπιστολὴν ὑπισχνούμενος αὐτοῖς εἰρήνην καὶ εὐλογίαν ἐν τοῖς κόλποις τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας (240, Γ)· ἀλλ' οὐδεὶς ἦν ὁ ἀκούων. Ἐταπεινώθη ἡ Ῥωσσία καὶ ἀνεζωπυρήθησαν τοῦ Πάπα αἱ ἐλπίδες, κατακτητὰς δὲ καὶ ταπεινωθέντας νὰ σαγηνεύσωσιν ἤλπιζον οἱ τούτου ἀπόστολοι Καρπῖνος καὶ ἄλλοι (38, Δ), ἀλλ' ὁ ἔμφρων τῆς Ῥωσσίας ἡγεμὼν Δανιὴλ, λαμβάνων εὐχετικὰς ἐπιστολὰς καὶ στέμμα παρὰ τοῦ Πάπα ἀπήντα· « Ἀπαιτῶ στρατὸν, οὐχὶ δὲ διάδημα, μάταιον καλλωπισμὸν, ἐν ὅσῳ κατακρατοῦσιν ἡμῶν οἱ βάρβαροι» (49, Δ). Νέαι πρὸς τὸν Νεβαϊκὸν ἀπόπειραι, ἀλλ' ὁ μεγαλόφρων Ἀλέξανδρος ἀπεκρίνατο· « Γινώσκοντες τὴν ἀληθινὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, οὐ παραδεχόμεθα τὴν ὑμετέραν » (64, Δ). Ἀπεπλάνησαν μὲν οἱ Δατῖνοι Βολεσλάον τὸν τῆς Γαλικίας ἡγεμόνα, ἀλλὰ τὸ προσηλυτιστικὸν τῆς Ῥώμης πνεῦμα ὤθησεν αὐτὸν εἰς τοιαῦτα ἀθεμιτουργήματα, ὅπως ἐκβιάσῃ τοὺς ἰδίους ὑπηκόους πρὸς ἐξόμωσιν τῆς ὀρθοδοξίας, ὥστ' ἐπανέστησαν κατ' αὐτοῦ καὶ ἐγένετο θῦμα τῆς ἑαυτοῦ θρησκομανοῦς ἀποστασίας (240, Δ). Τοσαῦται ἦνται ἔδει ἵνα πείσωσι τὴν Ῥώμην ὅτι μάτην προσπαθεῖ, ἀλλ' αὕτη ἔκπαλαι ἀσπαζομένη τὴν κακοήθη ἀρχὴν, ὅτι ὁ τοῦ σκοποῦ ἐφιέμενος στέργει τὰ μέσα, καὶ ὅτι πᾶν μέσον καλὸν ἐστιν, ἂν ὁ σκοπὸς καλὸς, συνεμάχησε διὰ τοῦ Πάπα Βενεδίκτου τοῦ ΙΒ' (1341) πρὸς τὸν αἱμοχαρῆ Οὐσβέκην, ὁ δ' ἀρχηγὸς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας πλούσια ἀντήλλασσε δῶρα πρὸς τὸν Χάνην τῆς Ταταρίας καὶ τὴν σύζυγον αὐτοῦ! (246, Δ)· ἐξώπλιζε δὲ συγχρόνως ὁ Πάπας κατὰ τῶν ὀρθοδόξων Ῥώσσων ἄλλον χριστιανὸν μὲν λεγόμενον ἡγεμόνα Μάγνον τὸν τῆς Σουηδίας, κατ' οὐδὲν ὅμως τῶν κακουργημάτων ἀπολειπόμενον τοῦ Οὐσβέκη (253, Δ), ἀλλὰ καὶ ὁ Μάγνος κατησχυμένος ὑπέστρεψεν ἄπρακτος ἀπὸ τῆς κατὰ τῶν Νοβογορόδιων ἐκστρατείας αὐτοῦ. Ἀλλ' ἡ Ῥώμη ἀκμαίας εἶχε τότε τὰς δυνάμεις, ταπεινὴ δὲ καὶ ἐξηυτελισμένη ἡ ὀρθοδοξία, τὰ δὲ δύο ὀρθόδοξα κράτη, ἡ Μόσχα καὶ τὸ Βυζάντιον, ἐπὶ ξυροῦ ἵσταντο ἀκμῆς, ἅ τε παντελοῦς ὀλέθρου ἀπειλοῦντος ἀμφότερα. Ἐν τοιούτοις ὄντων τῶν τῆς ὀρθοδοξίας πραγμάτων καιροῖς συνεκροτήθη ἡ ἐν Φλωρεντίᾳ ψευδοσύνοδος, ἐν ᾗ οὐχὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον προήδρευσεν, ἀλλὰ πνεῦμα πονηρὸν ὑπερήνορος κεφαλῆς, τῆς Παπικῆς, κατῆρχε τῶν προβεβουλευμένων ἐν Βατικανῷ βουλῶν τῆς Συνόδου. Ἐκεῖ καὶ Ἰσίδωρος ὁ τῆς Ῥωσσίας συνεκάθησεν, οὐχὶ μετὰ Μάρκου τοῦ Ἐφέσου, ἀλλὰ μετὰ Βησσαρίωνος τοῦ Νικαίας, καὶ μετ' αὐτοῦ ἀπεπλανήθη. Καὶ ἐπέτυχε μὲν ὁ Πάπας τοῦ σκοποῦ τῆς ἐξ ἀνάγκης ἑνώσεως, ἣν ὡμολόγουν οἱ ὀλίγοι ὀρθόδοξοι Ἐπίσκοποι, ἀλλ' ὁ Μάρκος ἀνίστατο καὶ οὐχ ὑπέγραψε τὸν ὅρον τῆς συνόδου, ὅπερ μαθὼν ὁ Πάπας ἐξεμάνη ἀναβοῶν· « Οὕτως οὐνοὐδὲν ἐποιήσαμεν» (269, Ε)· ἀπῄτει δ' ὕστερον παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τῶν Ῥωμαίων ἵνα ἐκβιάσῃ καὶ τοῦ Μάρκου τὴν ὁμολογίαν, ἀλλ' ὁ συνετὸς Μάρκος προϊδὼν τὸν διωγμὸν ἔφυγε κρύφα καὶ τὴν ὀρθοδοξίαν διέσωσεν.

Ὁ δὲ Ἰσίδωρος ἐπανέστρεψε διὰ Κιέβου εἰς Μόσχαν. Συγκινητικὴ ὄντως σκηνὴ ἔλαβε χώραν ἐν τῷ ναῷ, ὅτε παρέστη ὁ Μητροπολίτης Ῥωσσίας προπορευομένου σταυροῦ λατινικοῦ εἴδους καὶ τριῶν ἀργυρῶν ποιμαντορικῶν ῥάβδων· ἡ ἔκπληξις ὑπῆρξε μεγάλη, μείζων δ' ἐγένετο, ὅτε διήκουσαν αὐτοῦ μνημονεύσαντος ἐν τῇ λειτουργίᾳ τοῦ ὀνόματος τοῦ Πάπα ἀντὶ ἐκείνου τοῦ Πατριάρχου, ὅτε δὲ μετὰ τὸ τέλος τῆς ἱερουργίας ὁ τοῦ Ἰσιδώρου διάκονος

ἀνέγνω τὸν ὅρον, ἢ μᾶλλον τὸ παπικὸν θέσπισμα τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου, πάντες Ἐπίσκοποί τε καὶ λαὸς συνεσχέθησαν τὴν φωνὴν ὑπὸ τῆς ἄκρας ἀγανακτήσεως. Τότε, ἐν τῇ γενικῇ ταύτῃ καὶ βαθείᾳ σιγῇ ἠκούσθη ἡ τοῦ Μεγάλου Ἡγεμόνος φωνὴ, ἥτις καταπολεμήσασα τὸν ὅρον, καὶ τὸν Ἰσίδωρον λυμεῶνα τῆς ὀρθοδοξίας ἀποκαλέσασα, συνεκάλεσε σύνοδον, ἥτις καθῄρεσεν αὐτὸν καὶ κατέκλεισεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Τσουδόβου (275, Ε), ὅπως μεταμεληθεὶς ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν ἀληθῆ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν· ἀλλ' ὁ Ἰσίδωρος ἐδραπέτευσε καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ῥώμην, ἔνθα τῇ τοῦ Καρδιναλίου περικοσμηθεὶς πορφύρᾳ συνεκάθησε καὶ ἐν τῷ συλλόγῳ τῶν ἱερέων τούτων πριγκίπων μετὰ τοῦ Βησσαρίωνος.

Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἡ Ῥώμη ἀκλόνητος ἔμενεν εἰς τὸν σκοπὸν αὐτῆς καὶ τὰς ματαίας περιέθαλπεν ἐλπίδας, ἅς ἔτι καὶ νῦν ὑποθάλπει καὶ εἰς τὸ μέλλον οὐ παύσεται ὑποθάλπουσα. Ἀλλ' ἡμεῖς θαρροῦντως λέγομεν, ὅτι εἰ ὁ Θεὸς συναντελήφθη τῇ ὀρθοδοξίᾳ, ὅτε τὰ δύο ὀρθόδοξα Κράτη ὑπὸ παντοίων δυστυχιῶν κατετρύχοντο καὶ ὡς χείμαρροι κοχλάζοντες αὐτὰ κατέκλυζον, ἔνθεν μὲν οἱ Μογόλοι καὶ Τάταροι, ἔνθεν δὲ οἱ Τοῦρκοι, θέλει ἄραγε ἡ δεξιὰ Αὐτοῦ ἐγκαταλείψει ἀπροστάτευτον τὴν ἱερὰν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν νῦν ὅτε ἐπὶ δύο ἰσχυρῶν στηρίζεται στύλων, τῶν ὅπλων τῆς Ῥωσσίας καὶ τῶν φώτων τῆς Ἑλλάδος, νῦν ὅτε ὁ ἱερὸς τῶν ὀρθοδόξων σταυρὸς δύο κοσμεῖ στέμματα, νῦν ὅτε ὁ Πάπας οὐδ' ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ ἀσφαλής ἐστιν;

Ἡ δ' ἀληθὴς θρησκεία οὐδένα φοβηθῆναι ἔχουσα οὐδένα ὑποβλέπει, ἐνῷ ἡ δυτικὴ ὡς τυραννοῦσα πάντοθεν ἐχθροὺς ὁρᾷ, οὐδεμίαν δ' ἄλλην θρησκείαν ἀνέχεται νὰ τελῇ παρ' αὐτῇ τὰ καθ' ἑαυτήν. Πᾶσαι ὅμως αἱ θρησκεῖαι ἀνεκταί εἰσιν ἐν Ἑλλάδι, πάσας δὲ ἡ Ῥωσσία ἀνέχεται· τοῦτο δ' οὐ μόνον τανῦν, ἀλλ' ἔκπαλαι ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὀλέγου καὶ Ἴγορος (157, Α). Ἡ ἐπιστολή, ἣν κατὰ τὸ 1160 ἔγραφεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Νοβογορόδου πρὸς τὸν Πάπαν Ἀλέξανδρον τὸν Γ', ἀξία ἐστὶν ἵνα τεθῇ εἰς παράλληλον πρὸς τὴν κατὰ τὸ 1846 γραφεῖσαν ὑπὸ Πίου τοῦ Θ' πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξους. Μετὰ πόσης οὖτος θρησκόντητος ὑβρίζει ἡμᾶς· μετὰ πόσης δὲ πραότητος ὁ Ὀρθόδοξος ποιμὴν ἔγραφεν· « Ἀγνοῶ πῶς αἱ αἱρέσεις εἰσήχθησαν εἰς τὴν θείαν θρησκείαν, ἀγνοῶ πῶς οἱ Ῥωμαῖοι καλοῦσιν ἡμᾶς ψευδοχριστιανοὺς, ἡμεῖς ὅμως, οὐδόλως ἐκείνους μιμούμενοι, θεωροῦμεν αὐτοὺς ἀδελφοὺς, καὶ περ ὀπατωμένους ἐν πολλοῖς » (315—316, Β). Δύο μάρτυρας ἔσχεν ἡ Ῥωσσία διὰ θρησκευτικὸν φρόνημα ὑπὸ Ῥωσσικῶν χειρῶν σφαγέντας, ἀλλ' ἀμφότεροι ἐμαρτύρησαν ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ὑπὸ τῶν εἰδωλολατρῶν ἔτι Κιεβιτῶν σφαγέντες (209, Α)· Πόσα δὲ τὰ θύματα τῆς Παπικῆς φιλαρχίας; Ἡ ἱστορία ἐστιγμάτισε Κάρολον τὸν Θ τῆς Γαλλίας καὶ ὠνόμασε δήμιον τὸν ἐπιτελέσαντα τὰς σφαγὰς τῆς νυκτὸς τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου, ὁ δὲ Πάπας Γρηγόριος ὁ ΙΓ, ἅμα μαθὼν τὰς σφαγὰς ταύτας, ἐώρταση δημοτελῶς καταφωταγωγήσας τὴν Ῥώμην καὶ πανδήμους εὐχαριστίας τῷ ἐπὶ σφαγὴν ἀγαγόντος ἀχθέντι Προβάτῳ διέταξε διὰ τὸν θρίαμβον τοῦτον τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας!

(Ἕπεται τὸ τέλος.)

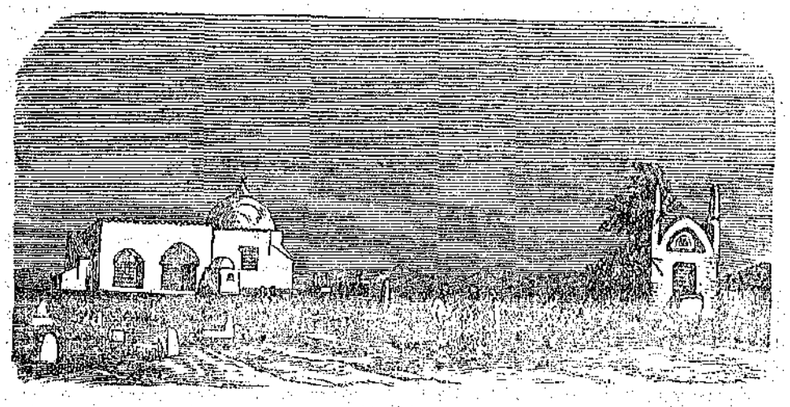

ΤΑΦΟΣ ΕΥΛΑΣ.

Φίλε φίλτατε!

Σὲ γράφω ἐκ τῆς Τζέδδας ὅπου πέρισυ μεταξὺ τόσων ἄλλων χριστιανῶν ἐσφάγησαν ἀπανθρώπως καὶ ἡμέτεροι ὁμογενεῖς οὐκ ὀλίγοι. Γράφων σοι δὲ σκοπὸν ἔχω νὰ σοὶ στείλω σχέδιον κοιμητηρίου κειμένου πλησίον τῶν πυλῶν τῆς Μεδίνης. Λέγεται ὅτι τὸ κοιμητήριον τοῦτο, μεταξὺ ἄλλων ἐνδόξων λειψάνων, περιέχει καὶ τὸ τῆς μητρὸς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, τῆς Εὔας. Ἀλλ' ἂν μ' ἐρωτήσῃς ποῦ θεμελιοῦται ἡ δόξα αὕτη καὶ πότε ἐγεννήθη, σὲ ἐρωτῶ καὶ ἐγώ, ποῦ θεμελιοῦται καὶ πόθεν ἐγεννήθη

ἡ περὶ τοῦ τάφου τοῦ Νῶε δόξα τὴν ὁποίαν ἐδημοσίευσάς ἄλλοτε ἐν τῇ *Πανδώρᾳ*; Τὸ κατ' ἐμέ, ἠρώτησα πολλάκις ὅλους τοὺς ἐγχωρίους σοφοὺς διὰ νὰ μάθω τὰ περὶ τούτου· ἀλλ' αὐτοὶ ἀποροῦντες διὰ τοὺς δισταγμούς μου μὲ ἀπεκρίνοντο πάντοτε, ὅτι βέβαιον εἶναι ὅτι ἐκεῖ κοιμᾶται ἡ συκοφάγος Εὔα. Ἐνθυμηθεὶς τότε καὶ ἐγὼ ὅτι θαυμάσιον εἶναι τὸ νὰ πιστεύῃ τις ἀβασανίστως ὅ,τι ἀκούει, ἔκυψα ὡς καὶ οἱ σοφοὶ ἐκεῖνοι τὴν κεφαλὴν ἐνώπιον τῶν ἀραβικῶν ἐπιγραφῶν, αἵτινες ἀνενθυμίζουσι φιλοσοφικῶς πρὸς τοὺς ξένους ὅτι πρὸ τῆς κόνεως τῆς κοινῆς μητρὸς πρέπει νὰ φέρωνται ὅλοι ὡς ἀδελφοί. Ἀλλ' ὁπωσδήποτε, φαίνεται ὅτι τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων ἐξεφύλλισεν οὐσιωδῶς· διότι ἡ σύζυγος τοῦ Ἀδάμ, ἐάν πρέπει νὰ κρίνωμεν ἐκ τοῦ μεγέθους τοῦ τάφου, εἶχεν *ἑκατὸν καὶ ἑξήκοντα μέτρων ὕψος*.

Ὁ εἰσερχόμενος εἰς τὸ κοιμητήριον φέρεται εἰς δωμάτιον στρογγύλον ὑπὸ τὸν θόλον, ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου κεῖται μέλας λίθος δεικνύων ποῦ εὑρίσκεται ἀκριβῶς ἡ κοιλία τῆς Εὔας. Ὁ ξένος τότε ἀσπάζεται μετὰ στοργῆς ὀλκῆς καὶ βαθυτάτου σεβασμοῦ τὴν κοιλίαν, ἐξ ἧς ἔρρευσεν ὁλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Εἰς ἄλλο δὲ παρακείμενον δωμάτιον ἀναπαύεται ἡ τελευταία βαλιδέ, ἥτις ἐλθοῦσα νὰ προσκυνήσῃ εἰς Μεδίναν *ἀφῆκε τὰ κῶλα ἐν ἀγκύρᾳ*.

Γ.

ΔΥΩ ΡΩΣΙΔΕΣ

αἰχμάλωτοι ἐν Καυκάσῳ.

(Συνέχεια. Ἴδε φυλλάδ. 227 καὶ 228.)

—ooo—

Ὀδυνηραὶ ὑπῆρξαν αἱ πρῶται ἐντυπώσεις τῶν αἰχμαλώτων εἰς Δαργιβέδενον καὶ ἐφέροντο μὲν οἱ ὀρεινοὶ εὐγενῶς πρὸς αὐτάς, ἐφαίνετο ὅμως καὶ τοῦτο, ὅτι ἡ αἰχμαλωσία θὰ παρετείνετο. Τὴν πριγκήπισαν Ἄνναν καὶ μετ' αὐτὴν τὴν πριγκήπισαν Βάρατοφ ἔφεραν εἰς μεγάλην αὐλὴν πλήρη γυναικῶν. Εἷς μόνος ἀνήρ, λευκὰ φορῶν καὶ ὑψηλὸς τὸ ἀνάστημα, παρετήρει τὴν ἄφιξιν τῶν αἰχμαλώτων ἄνωθεν ἐξώστου· ἦτο δὲ οὗτος ὁ Σιαμίλ· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ νὺξ ἦτο σκοτεινὴ δὲν διεκρίνοντο οἱ χαρακτῆρες τοῦ προσώπου του. Ἀνοιγείσης δὲ καὶ δευτέρας θύρας αἱ αἰχμάλωτοι εἰσῆλθον εἰς ἄλλην αὐλὴν κύκλῳ ἔχουσαν κτίρια, πρὸ τῶν ὁποίων ὑπῆρχεν ἐστεγασμένη στοὰ ὀλίγον ὑψηλοτέρα τοῦ ἐδάφους. Εἰς τὴν στοὰν ταύτην ἦσαν πολλαὶ θύραι· εἰς μίαν δὲ ἐξ αὐτῶν ὁδηγηθεῖσαι ἐπέζευσαν τῇ βοηθείᾳ τῶν περὶ αὐτὰς γυναικῶν· καὶ ἐλθοῦσαι εἰς δωμάτιον ἀπέβαλον τοὺς ἐπενδύτας τῇ βοηθείᾳ πάλιν τῶν αὐτῶν γυναικῶν. Ἐνῷ δὲ ἐγίνοντο ταῦτα, ἦλθε καὶ ἡ πριγκήπισσα Βαρβάρα καὶ ἔτυχε τῆς αὐτῆς δεξιώσεως. Αἱ αἰχμάλωτοι ἦσαν εἰς τὸ παλάτιον τοῦ Σιαμίλ, οὗ τινος αἱ σύζυγοι τὰς ἐπεσκέφθησαν μετὰ μικρόν.

Καὶ πρώτη μὲν ἦλθε μία τῶν θυγατέρων αὐτοῦ δεκατριῶν ἐτῶν ἔχουσα ἡλικίαν· τὸ ἦθός της ἦτο γλυκὺ καὶ αἱ γυναῖκες ἐφέροντο εὐπειθῶς καὶ φιλοφρόνως πρὸς αὐτήν. Ταύτην δὲ παρηκολούθησαν δύο τῶν συζύγων τοῦ Σιαμίλ, ὧν ἡ μία, ἡ καλουμένη Ζαΐδετα, εἰκοσιτεσσάρων περίπου ἐτῶν, ἦτο ἰσχνὴ καὶ κατάστικτος ἐκ τῆς εὐλογίας. Οἱ ὀφθαλμοί της ἦσαν μέλανες, ἡ ῥὶν μακρὰ καὶ σιμὴ καὶ τὰ χείλη λεπτά· ἀντὶ ὅμως τῶν ἐλλείψεων τούτων εἶχε χάριν ἰδιάζουσαν εἰς τὰς Τατάρους. Ἦτο δὲ θυγάτηρ ἑνὸς τῶν ἰσχυροτέρων συμβούλων τοῦ Σιαμίλ ὀνομαζομένου, ὡς καὶ ὁ υἱός του, Τζεμμὰλ Ἐδδίν. Ἡ δὲ ἄλλη σύζυγος, καλουμένη Σουανέτα, Ἀρμενία τὸ γένος, τριακοντατετὴς περίπου, ἀρπαγεῖσα τὸ 1840 ὑπὸ τῶν ὀρεινῶν κατὰ τὴν πόλιν Μοσδόκ, ἦτο σχεδὸν ἐπίτεξ. Ὑψηλὴ τὸ ἀνάστημα, ὁπωσοῦν εὐτραφής, ἀλλ' ὡραία, λευκὴ καὶ ἀνθηροτάτην ἔχουσα ὄψιν, εἶχε τὸ ἦθος ἐπὶ τοσοῦτον ἐπαγωγόν, ὥστε κατέθελξεν εὐθὺς ἀμέσως τὰς αἰχμαλώτους. Ἡ πριγκήπισσα τὴν ἠρώτησε περὶ τῶν τέκνων καὶ τῶν συντρόφων της, αὕτη δὲ ἀπεκρίθη ὅτι θὰ ἔλθωσι μετ' ὀλίγον, ἀλλ' ὅτι ὁ Σιαμίλ ἐπιθυμεῖ νὰ λάβωσι καιρὸν αἱ πριγκήπισαι ἵνα ἀποκατασταθῶσι, καὶ συμπαραλάβωσι μεθ' ἑαυτῶν τὰς γυναῖκας ἐκείνας τὰς ὁποίας αὗται θὰ ζητήσωσι. Μετὰ μικρὸν ἦλθον καὶ δύο τροφοί, φέρουσαι τὸν υἱὸν τῆς πριγκηπίσης Ἄννης *καὶ τὸν τῆς ἀδελφῆς της, μετ' αὐτὰς δὲ καὶ ἡ* θεραπαινὶς Βασίλισσα καὶ ἡ Κ. Δράνσεϋ μετὰ τῆς Σαλόμης καὶ τῆς Μαρίας. Ἐκάθησαν δὲ ὅλαι χαμαὶ κατὰ τὸ ἔθος τοῦ τόπου, καὶ ἐντὸς ὀλίγου ὁ θάλαμος ἐπληρώθη ὑπὸ πλήθους γυναικῶν καὶ παιδίων φερόντων κυανᾶ ὑποκάμισα. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ἡ τρίτη σύζυγος τοῦ Σιαμίλ, Ἀμινέτα τὸ ὄνομα, δεκαεπταετὴς τὸ πολύ, διακρινομένη ὅλων τῶν ἄλλων διὰ τῆς ὀξύτητος καὶ τῆς μεγίστης ζωηρότητος τοῦ ἤθους. Ἦτο δὲ ἐκ τῆς φυλῆς τῶν Κιστῶν, τῆς κατοικούσης ἐν μέσῳ τῶν Καυκασίων, καὶ εἶχε τὸ ἔνδυμα πλουσιώτερον τοῦ τῶν ἄλλων· διότι, πλὴν τοῦ χιτῶνος, ἔφορεῖ καὶ κοκκίνην ἀναξυρίδα καὶ ἐπενδύτην πολυχρώματον καὶ μαῦρον πέπλον. Κατὰ παραγγελίαν τῶν δύο πρώτων γυναικῶν ἔφεραν εὐθὺς τσάϊ, μέλι, ἄρτον καὶ ὡραῖα σακχαρωτά, τὰ ὁποῖα ἀνέψυξαν τὰ ταλαίπωρα παιδία. Ἐπειδὴ δὲ ἔπρεπε νὰ μείνωσιν αἱ αἰχμάλωτοι ἐλεύθεραι ἵνα ἀναπαυθῶσι μετὰ τόσους κόπους, ὁ θάλαμος ἐκενώθη μικρὸν κατὰ μικρόν.

Τὸ παλάτιον εἰς τὸ ὁποῖον κατεδικάσθησαν νὰ διατρίψωσιν ἐπὶ πολὺ αἱ πριγκήπισαι συνέκειτο ἐκ πολλῶν οἰκοδομῶν ξυλίνων, κειμένων πέριξ αὐλῆς, πεντήκοντα περίπου βημάτων μῆκος ἐχούσης. Εἰς τὴν μίαν τῶν οἰκοδομῶν τούτων, τὴν διόροφον κατῴκει ὁ Σιαμίλ· ἄνω δὲ αὐτῆς ἔκειτο ἡλιακὸς ὅπου ἐξηραίνετο τὸ κρέας. Αἱ σύζυγοι δὲ αὐτοῦ κατῴκουν εἰς τὰ λοιπὰ κτίρια. Πλησίον τῆς κυριωτέρας εἰσόδου τῆς αὐλῆς ἔκειτο εὐρεῖα αἴθουσα ὅπου ὁ Σιαμίλ συνεκρότει τὰ συμβούλια αὐτοῦ καὶ ἠκροάζετο τοὺς προσερχομένους, καὶ ἔμπροσθεν τοῦ παλατίου ἄλλο οἴκημα, ἐν ᾧ διέμενον οἱ *γαΐπιδες* καὶ ἄλλοι ἔγκριτοι. Ἄνωθεν ἑνὸς τῶν παραθύρων τοῦ οἰκήματος τούτου ὁ Σιαμίλ δημηγορεῖ πρὸς τὸν λαόν του. Ἕκαστον δωμάτιον ἔχει ἀνὰ ἓν παράθυρον, καὶ τοῦτο ἄνευ ὑάλου, πλὴν τῶν παραθύρων τοῦ Σιαμίλ καὶ τῶν γυναικῶν του. Διὰ τοῦτο ὁ θάλαμος ὁ δοθεὶς εἰς τὰς αἰχμαλώτους δὲν εἶχε παράθυρον μὲ ὑάλους, ἀλλ' ἐφωτίζετο ἄνωθεν διὰ μικρᾶς τινος ὀπῆς· καὶ μῆκος μὲν εἶχε ποδῶν δέκα, πλάτος δὲ πέντε καὶ μεγίστην ἑστίαν· λευκοὶ δασεῖς τάπητες, κατὰ τὸ ἔθιμον τοῦ τόπου, ἐσκέπαζον τὸ ἔδαφος, καὶ περὶ τοὺς τοίχους ἔκειντο μακροὶ θρανοι, ἐφ' ὧν ἦσαν σεσωρευμένα στρώματα, σκεπάσματα καὶ προσκέφαλα, τὰ πάντα ῥυπαρώτατα. Ἐνῷ δὲ ἐφρόντιζον νὰ τακτοποιηθῶσιν ὁπωσοῦν, ἦλθεν ἐκ νέου ἡ σουλτάνα Ζαΐδετα, ὁδηγοῦσα τὸν ἐπιστάτην τῆς οἰκίας Χάτζιον, φέροντα ἄρτον σακχαρωτόν, κυτίον μὲ τσάϊ, καὶ ἐπιστολὴν γεγραμμένην γεωργιστί, καὶ λέγουσαν ὅτι ταῦτα ἐστέλλοντο ὑπὸ τῆς πριγκηπίσης Ἐριστὸφ καὶ τοῦ στρατηγοῦ Μελικόφ, διοικητοῦ τοῦ ἐν Ζακατὰλ ῥωσικοῦ σταθμοῦ. Ἐνῷ δὲ ἀπεχώρει ὁ ἐπιστάτης εἶπεν ὅτι δὲν ἐπετρέπετο νὰ λαμβάνωσι πλέον ἐπιστολὰς γεγραμμένας γεωργιστί, διότι οὐδένα εἶχον ἱκανὸν νὰ τὰς ἑρμηνεύσῃ, καὶ ὅτι ὁ Σιαμὶλ ἀπῄτει νὰ ἀνταποκρίνωνται τοῦ λοιποῦ ῥωσιστί.

Τὴν πρωΐαν τῆς ἐπιούσης, περὶ τὴν ἐννάτην ὥραν, ἔφεραν πρὸς αὐτὰς ὡς πρόγευμα βούτυρον προβάτου, κρόμμυα, ἔλαιον, κρέας βραστὸν καὶ ἄρτον ἐκ σίτου, ἠλειμμένον μὲ λίπος, κατὰ τὴν ἐγχωρίαν συνήθειαν· ἦλθον δὲ εἰς συνάντησιν αὐτῶν καὶ τινες τῶν συναιχμαλώτων. Πρὸς δὲ τὸ ἑσπέρας ὁ ἐπιστάτης Χάτζιος ἐλθὼν ἀνήγγειλε τὴν ἔλευσιν τοῦ Σιαμίλ.

« Ὁ ὀρεινὸς ἀρχηγὸς δὲν ἐβράδυνε νὰ ἔλθῃ, ἀλλὰ μὴ ὑπερβὰς τὸ κατώφλιον ἐκάθισεν ὑπὸ τὴν στοάν, πρὸ τῆς θύρας, ἐπὶ μικροῦ θρανίου. Πέριξ δὲ αὐτοῦ ἵσταντο ὁ ἐπιστάτης καὶ τις Ἰνδρὶς (ἴσως Ἀνδρέας), λειποτάκτης ῥῶσος, ὅστις ἐχρησίμευεν ἀντὶ διερμηνέως. Ἰδοὺ καὶ ἡ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἐντὸς τοῦ θαλάμου αἰχμαλώτων συνδιάλεξις.

»Καὶ πρῶτον μὲν ἠρώτησεν εὐγενῶς τὰ περὶ τῆς ὑγείας των· ἐκεῖναι δὲ ἀπεκρίθησαν ὅτι ἦσαν μὲν καταπεπονημέναι ἀλλ' ὑγιεῖς.

»— Καὶ ἐγὼ ἀπορῶ, εἶπεν ὁ Σιαμίλ, πῶς ἐφθάσατε ὅλαι χωρὶς νὰ πάθετε· καὶ τοῦτο μὲ φαίνεται τῆς θείας προνοίας, ἡ ὁποία σᾶς ἐφύλαξε βεβαίως διὰ νὰ σᾶς ἀνταλλάξω μὲ τὸν υἱόν μου (*), καὶ νὰ ἐκπληρώσω τὴν ἐνθερμοτέραν ἐπιθυμίαν μου. Ἦλθα διὰ νὰ σᾶς καθησυχάσω· κανεὶς δὲν θὰ σᾶς πειράξῃ, θὰ σᾶς μεταχειρισθῶ ὡς μέλη τῆς οἰκογενείας μου, ἀλλὰ μὲ συμφωνίαν νὰ μὴ γράψετε μηδεμίαν ἐπιστολὴν ἄνευ τῆς ἀδείας μου. Ἐὰν θελήσετε νὰ συνενοηθῆτε φυσικῶς μὲ τοὺς ὑμετέρους, ἢ ἐὰν οὗτοι σᾶς στείλωσιν εἰδήσεις τὰς ὁποίας δὲν πρέπει νὰ παραδεχθῆτε, μάθετε ὅτι θὰ φανῶ ἀδυσώπητος καὶ πρὸς αὐτὰ τὰ παιδία σας· θὰ σᾶς ἐξολοθρεύσω ὅλους, ὅπως ἐξωλόθρευσα δέκα ἀξιωματικοὺς ῥώσους, οἱ ὁποῖοι εἶχον λάβει ἐπιστολὴν ἐντὸς ἄρτου (*)· ἅμα ἀνακαλύψας τὴν δόλον τοῦτον τοὺς ἀπεκεφάλισα. Νὰ ἐνθυμῆσθε ἀκόμη καὶ τοῦτο, ὅτι μία κόμησσα, τὴν ὁποίαν ἥρπασαν οἱ ἄνθρωποί μου εἰς τὴν Σταυρούπολιν ἐνῷ ἡτοιμάζετο νὰ ὑπανδρευθῇ, μένει πάντοτε αἰχμάλωτος, διότι ἐτόλμησε νὰ μὲ περιφρονήσῃ (**)· προσέξατε μὴ συμβῇ καὶ εἰς σᾶς τὸ ἴδιον.

» Μετὰ δὲ ταῦτα ἐσιώπησε καὶ ἐπερίμενε νὰ ὁμιλήσωσιν αἱ αἰχμάλωτοι. Ἀλλ' ἡ πριγκήπισα Ἄννα, εἰς ἄκρον οὖσα τεταραγμένη, ἀνέθεσε πρὸς τὴν ἀδελφήν της τὸν λόγον· αὕτη δὲ ἀπεκρίθη οὕτω πως· — Αἱ ἀπειλαί σου εἶναι περιττα· δὲν ἔχομεν ἀνάγκην αὐτῶν διὰ νὰ ὑποταχθῶμεν εἰς τὰς διαταγάς σου. Καὶ ἡ κοινωνικὴ θέσις καὶ αἱ ἀρχαί μας ἀπαγορεύουν τὸ ψεῦδος, καὶ διὰ τοῦτο ἔχε πεποίθησιν εἰς τοὺς λόγους μας. Διὰ δὲ τὸ περιεχόμενον τῶν ἐπιστολῶν ὅσας θὰ μᾶς φέρουν, δὲν πρέπει νὰ εἴμεθα ἡμεῖς ὑπεύθυνοι.

»— Πολλὰ καλά, ἐπανέλαβεν ὁ ἀρχηγός· ἀλλὰ μὴ λησμονεῖτε ὅτι εἶσθε εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σιαμίλ.

» *Ἐνταῦθα ἐτελείωσεν ἡ συνδιάλεξις καὶ ἐκεῖνος* ἀνεχώρησε μετὰ τῶν δύο ἄλλων. »

Πόσοι δὲ ἦσαν οἱ κάτοικοι τοῦ *σεραγίου* ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ὁ Σιαμὶλ ἔδωκεν ἀντὶ φυλακῆς πρὸς τὰς δύο πριγκηπίσας; Ἐγνωρίσαμεν ἤδη τὰς τρεῖς αὐτοῦ συζύγους, τὴν Ζαΐδεταν, τὴν Σουανέταν καὶ τὴν Ἀμινέταν, τὴν μὲν πρώτην ψυχρὰν καὶ ὕπουλον, τὰς δὲ δύο ἄλλας ζωηρὰς καὶ φιλογέλωτας. Περὶ τὰς σουλτάνας ταύτας ὑπῆρχεν ὁλόκληρος κόσμος συγγενῶν καὶ ὑπηρετῶν, ἤτοι αἱ μητέρες τῶν νέων γυναικῶν, ἐκπληροῦσαι καθήκοντα οἰκονόμων καὶ μαγείρων, αἱ ἐπιστάτριαι, ἡ σύζυγος τοῦ διδασκάλου τοῦ Σιαμίλ, ἡ διδάσκαλος τῶν θυγατέρων του, Χατζῆ Ῥεβέλ, γραῖα πικρόχολος, ἡ σύζυγος τοῦ ἐπιστάτου Χάτζιου Ἰλίτα, τὸν ὁποῖον ἦγε καὶ ἔφερεν, ἡ Ταμάρα, ἄνδρα ἔχουσα τὸν Σελίμ, ἕνα τῶν περὶ τὸν ὑπὸ Σιαμίλ, τὴν ὁποίαν εἶχον ἁρπάσει νέαν ἔτι οἱ ὀρεινοί· (ὁ Σιαμὶλ ὑποπτεύετο τὸν ὁπαδόν του τοῦτον·) καὶ πλῆθος ἄλλων νέων γυναικῶν, τὰς ὁποίας ἠδίδε συνήθως ὁ Σιαμὶλ εἰς γυναῖκας πρὸς τοὺς διακρινομένους ἐν ταῖς μάχαις Μουρίδας. Ὑπῆρχον λοιπὸν πολυάριθμα στοιχεῖα ῥαδιουργίας καὶ ἀντιζηλίας εἰς τὸ *σεράγιον*. Ὅθεν αἱ πριγκήπισαι ἐνόησαν ὅτι ἀνάγκη ἦτο νὰ μὴ παρεκτραπῶσι διόλου ἀπὸ τῆς ἀξιοπρεποῦς καὶ σταθερᾶς διαγωγῆς, τὴν ὁποίαν ἐτήρησαν ἀπὸ τῆς πρώτης ὥρας τῆς αἰχμαλωσίας των.

(*) Ὁ πρωτότοκος υἱὸς τοῦ Σαμίλ, Τζεμμὰλ Ἐδδίν, εὑρίσκετο ἀπὸ τοῦ 1838 ὡς ὅμηρος εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ῥώσων· εἶχε δὲ ἀνατραφῇ, κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος, εἰς σχολεῖον στρατιωτικόν, καὶ ὅτε μετὰ πολλὰ ἔτη ἐξῆλθεν, ὠνομάσθη ἀξιωματικὸς εἰς σύνταγμα λογχοφόρων ῥώσων.

(*) Ταύτην εἶχε προδώσει λειποτάκτης ῥῶσος Κουσνετσόφ καλοήμερος, περιέχουσαν σχέδιον ὁραπετεύσεως· ὁ Σιαμὶλ τοὺς ἀπεκεφάλισεν ἀμέσως.

(**) Ἀνόπραστον τὸ περιστατικὸν τοῦτο, ἐπινοηθὲν ὑπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Σιαμίλ, ἵνα φοβίσῃ ἔτι μᾶλλον τὰς αἰχμαλώτους.

Τὰς δύο πρώτας ἑβδομάδας οὐδὲν συνέβη ἄξιον λόγου· μόνον ἐκ τῆς ὅλης πρὸς τὰς αἰχμαλώτους συμπεριφορᾶς ἐφαίνετο ὅτι ὁ Σιαμίλ τὰς μετεχειρίζετο εὐγενῶς. Προσκαλέσας οὗτος παρ' ἑαυτῷ τὰ παιδία των, ἔδωκε πρὸς αὐτὰ σακχαρωτὰ καὶ διάφορα γλυκύσματα. Ἡ δὲ ὑπηρέτις ἥτις τὰ συνώδευεν εἶπε πρὸς τὴν πριγκήπισαν ὅτι ὁ ἀρχηγὸς, ἰδὼν ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ἦτο πολλὰ ἀδύνατος, ἐπρότεινε νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ γυνή τις μετερχομένη τὴν ἰατρικήν. Δεχθείσης δὲ τῆς μητρὸς τὴν πρότασιν ταύτην, ὁ θῆλυς Ἱπποκράτης ἦλθε τὴν ἐπιοῦσαν, ἐπέθεσεν εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ ἀσθενοῦς πανίον ἠλειμμένον, καὶ παρήγγειλε νὰ τυλίξωσι τὴν νύκτα τὸ παιδίον ἐντὸς δορᾶς νεοσφαγοῦς προβάτου. Μετὰ τὴν θεραπείαν ταύτην, ἐπαναληφθεῖσαν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, τὸ παιδίον ἀνέλαβε τὴν ὑγείαν του. Ἐν τοσούτῳ ὁ Σιαμίλ, μετακαλῶν αὐτὸ καθ' ἑκάστην πρωΐαν, τὸ παρετήρει μετὰ προσοχῆς. Ἔπραττε δὲ τοῦτο ἐκ καλοκἀγαθίας, ἢ μήπως ἐφοβεῖτο μὴ ἐλαττωθῇ ὁ ἀριθμὸς τῶν λύτρων ἅ τινα ἐσκόπει νὰ ζητήσῃ παρὰ τῶν Ῥώσων; Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς αἰχμαλωσίας, πολλοὶ ξένοι ἐπεσκέφθησαν τὸν Σιαμίλ, καὶ πολλοὺς αὐτῶν μετεχειρίσθη μετὰ ὑπεροψίας, καὶ μάλιστα τὸν σουλτάνον Δανιήλ (*).

Αἱ δύο ὅμως αἰχμάλωτοι, ἐπειδὴ εἰς οὐδεμίαν τῶν ἐπισκέψεων τούτων παρευρίσκοντο, ἤρχισαν νὰ στενοχωρῶνται. Μίαν τῶν ἡμερῶν ἔφεραν πρὸς αὐτὰς ἄνθρωπόν τινα ἐλθόντα ἐκ Κακετίας, δοῦλον τοῦ πρίγκηπος Δαυΐδ, Νικόλαον τὸ ὄνομα. Πολλοὶ ὀρεινοὶ ἐπεριεκύκλουν αὐτόν· ἤρχετο δὲ νὰ ἀναγγείλῃ ὅτι ὁ πρίγκηψ ἦτο ἐν τοῖς ζῶσι καὶ ὅτι δὲν τὰς ἐλησμόνει. Ἐπειδὴ δὲ ἰδὼν τὴν κατάστασιν τῶν αἰχμαλώτων ἤρχισε νὰ κλαίῃ, οἱ ὀρεινοὶ τὸν ἀπεμάκρυναν. Καὶ τότε μὲν δὲν ἔφερεν οὐδεμίαν πρότασιν περὶ ἐξαγορᾶς· ὅτε ὅμως ἐπανῆλθε πρὸς τὸν κύριόν του, ὅστις δὲν ἐστρατοπέδευε μακράν, οὕτω πως παρέστησε τὰ τῶν αἰχμαλώτων, ὥστε ὁ πρίγκηψ ἀπεφάσισε νὰ κινήσῃ πάντα λίθον ἵνα ἐπισπεύσῃ τὴν ἀπελευθέρωσίν των. Μωχαμέτης τις, ἄνθρωπος νοήμων καὶ ἀσφαλής, καὶ ἄλλος τις δοῦλος τῶν Ὀρβελιανῶν ὀνομαζόμενος Σακάρ, ἀνέλαβον νὰ ἔλθωσι πρὸς τὸν Σιαμίλ καὶ νὰ προσφέρωσι παρὰ τοῦ πρίγκηπος τεσσαράκοντα χιλιάδας ἀργυρῶν ῥουβλίων εἰς ἐξαγορὰν τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας του.

Ἐνῷ δὲ ταῦτα ἐγίνοντο παρὰ τῷ πρίγκηπι, εἰς Ἀργιβέδενον ἐτρέποντο ἐπὶ τὸ χεῖρον τὰ τῶν αἰχμαλώτων. Ἐπιστολή τις σταλεῖσα εἰς ταύτας ὑπὸ τῆς βαρονίδος Νικολάϊ, συγγενοῦς αὐτῶν, κακῶς ἑρμηνευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰνδρίς, ἐξῆψε τὴν ὀργὴν τοῦ Σιαμίλ. Εὐτυχῶς ὅμως ἡ Σουανέτα, ἥτις ἐφαίνετο εὐμενεστέρα πρὸς ἐκείνας, κατέπεισε τὸν ἰμάμην νὰ μεταχειρισθῇ ἄλλον διερμηνέα, Ἀρμένιόν τινα. Ἐπειδὴ δὲ οὗτος ἐξήγησεν ἄλλως πως τὴν ἐπιστολήν, ὁ Ἰνδρὶς ἔπεσεν εἰς τὴν ὀργὴν τοῦ Σιαμίλ· ἀλλ' ὡρκίσθη νὰ ἐκδικηθῇ τὴν Σουανέταν.

Ἡ Σουανέτα, ζητοῦσα πάντοτε χάριτας ὑπὲρ τῶν νέων φίλων της, κατέπεισε τὸν ἡγεμόνα νὰ ἐπιτρέπῃ εἰς αὐτὰς νὰ ἐξέρχωνται εἰς τὴν πρὸ τοῦ θαλάμου των στοάν· ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ ἄδεια ἐδόθη ἐπὶ συμφωνίᾳ νὰ μὴ ἐκτίθενται εἰς τὰς ὄψεις τοῦ Σιαμίλ, οὗτος δὲ δὲν ἐξήρχετο σχεδὸν ποτέ, ἀπὸ τῆς πέμπτης τῆς πρωΐας μέχρι τῆς ἑνδεκάτης τῆς νυκτός, ὅτε ἐκοιμᾶτο, ὁ χρόνος τῆς ἐξόδου αὐτῶν εἰς τὴν στοὰν ἦτο βραχύτατος. Ἐν τῇ ἑβδόμῃ ὥραν τῆς πρωΐας ἡ Σουανέτα ἔφερε πρὸς τὸν Σιαμίλ λιτὸν πρόγευμα ἐκ γάλακτος καὶ πλακουντίων· μετὰ δὲ ταῦτα ἐνησχολεῖτο οὗτος εἰς ἄλλα ἔργα ἢ προσηύχετο, καὶ ἐγεύετο δὶς ἔτι, τὴν πέμπτην καὶ τὴν ἐννάτην ὥραν τῆς ἑσπέρας. Μόνον τὴν παρασκευὴν μετέβαινεν εἰς τὸ τζαμίον. Διὰ τοῦτο αἱ πριγκήπισαι ἐξήρχοντο εἰς τὴν στοὰν ἀφοῦ αὐτὸς ἐκοιμᾶτο. Τότε συνήρχοντο περὶ αὐτὰς ὅλοι οἱ κάτοικοι τοῦ *σεραγίου*, πολλάκις δὲ χάριν περιεργείας ἤρχοντο καὶ ξένοι. Σπανίως ἡ νεωτέρα τῶν συζύγων τοῦ ἡγεμόνος, ἡ Ἀμινέτα, ἤρχετο ἐκεῖ· αἱ δύο ὅμως ἄλλαι, παροῦσαι συνήθως, ἀπεκάλυπτον τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν κατὰ τὰς συνδιαλέξεις.

« — Ἀκούσατε! εἶπέ ποτε ἡ Ζαϊδέτα, εἶδα σήμερον μίαν γυναῖκα τῆς ὁποίας ὁ υἱὸς ἦτον εἰς τὴν τελευταίαν ἐκστρατείαν τῆς Κακετίας. Ὑπῆγεν εἰς τὴν οἰκίαν σας, καὶ τὰ πλούτη ὅσα εἶδεν ἐκεῖ εἶναι ἀναρίθμητα.

» — Ναί, ἀπεκρίθη ἡ πριγκήπισα Ἄννα, εἴχαμεν ἀρκετά· ἀλλ' ὅλα τὰ ἐχάσαμεν· πλὴν δὲν τὰ λυπούμεθα, φθάνει μόνον νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὸν τόπον μας.

» — Πῶς! ἠρώτησεν ἐντόνως ἡ Ζαϊδέτα, νομίζετε ὅτι θὰ σᾶς ἀποζημιώσουν;

» — Διάβολε! ἀλλὰ θὰ λησμονήσω τὰς ζημίας μας οὖσα πλησίον τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῶν τέκνων μου.

» — Ναί, εἶσθε εὐτυχεῖς, σεῖς, διότι εἶσθε μόναι, ἡμεῖς ὅμως . . .

» — Βέβαια, εἶπεν ὑπολαβοῦσα ἡ Σουανέτα· τοιοῦτος εἶναι ὁ νόμος μας, ἀλλὰ δὲν παραπονοῦμαι· τί ἔχομεν νὰ παραπονεθῶμεν ἀπὸ τὸν Σιαμίλ; Πάντοτε μᾶς ἀγαπᾷ καὶ μᾶς περιποιεῖται· δὲν κάμνει καμμίαν διάκρισιν μεταξύ μας. Ὅταν ἤμην εἰς τὴν Ῥωσίαν, ἤμην πολλὰ νέα καὶ ὅμως ἐνθυμοῦμαι ὅτι πολλοὶ χριστιανοὶ δὲν ἦσαν ὅμοιοι μὲ αὐτόν.

» Ταῦτα δὲ λέγουσα δὲν ἔλεγε τὴν ἀλήθειαν· διότι αὐτὴν ἐπροτίμα ὁ Σιαμίλ, καὶ τὴν ἐπροτίμα δικαίως, διότι καὶ γλυκύτητα χαρακτῆρος εἶχε, καὶ περὶ αὐτοῦ ἐρρόντιζεν ὑπὲρ τὰς ἄλλας. Ἐνῷ ἡ Ζαϊδέτα ἔτρεχεν εἰς τὸ *σεράγιον* κρατοῦσα ὁρμαθὸν κλειδίων, καὶ ἔνδυμα φέρουσα διὰ τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ ἐρυθριᾷ, ἡ Σουανέτα ἐνεδύετο περικόμψως ἀπὸ πρωΐας, καὶ τὸ ἔνδυμα αὐτῆς ἀνεδείκνυεν ἔτι μᾶλλον τὸ κάλλος της.

(Ἕπεται συνέχεια.)

(*) Ἡγεμὼν Ἐλισαίου, ἥτις ὑποταχθεῖς κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Ῥωσίαν εἶχεν ὀνομασθῆ στρατηγός, ἀλλὰ πρόδωδς μετὰ ταῦτα αὐτὴν συνετάχθη μετὰ τῶν ὁμοφύλων τοῦ Σιαμίλ, ὅστις ἐπέτρεψε μάλιστα τῷ υἱῷ αὐτοῦ Χατζῆ Μεχμὲτ νὰ νυμφευθῇ τὴν θυγατέρα του.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΚ ΚΗΦΙΣΙΑΣ.

—ooo—

Ἐν Κηφισίᾳ, τὴν 13 Σεπτεμβρίου 1850.

Ἀγαπητέ μου φίλε!

Χαράσσω τὰς ὀλίγας ταύτας λέξεις μὲ μολυβδοκόνδυλον, καὶ σὲ τὰς στέλλω ὅπως τὰς γράφω, διότι θέλω ν' ἀναγνώσῃς ἀνεπιτρέπευτον ὅ,τι αἰσθάνομαι τὴν ὥραν ταύτην. Ἴσως εἶναι ἡ τελευταία διαθήκη μου. Καὶ τί ἄλλο πλὴν αἰσθημάτων ἔχω νὰ διαθέσω ὁ ταλαίπωρος! Ἀναβαίνω τὸν μαγευτικώτερον τῶν λόφων τῆς Κηφισίας (*)· ἀπέναντί μου ἔχω τὸν Πάρνηθα, ἐκ δεξιῶν τὸ στενὸν τὸ ὁποῖον σχηματίζουσιν οἱ πρόποδες αὐτοῦ καὶ τοῦ Πεντελικοῦ, ἐξ ἀριστερῶν εὐθαλεστάτην πεδιάδα, καὶ ὄπισθεν τὸ χωρίον λευκογραφούμενον ἐπὶ τοῦ ὄρους ὡς πίναξ ζωηρογράμματος ἐπὶ ἐδάφους σκιεροῦ. Ἡ ὥρα εἶναι ἕκτη καὶ ἡμίσεια τῆς πρωΐας. Ὁ Πάρνης ὅλος καὶ ὅλος ὁ ὑπὲρ τὴν κεφαλήν μου θόλος τοῦ οὐρανοῦ σκεπάζονται ὑπὸ μαύρων νεφῶν· λεπτὴ βροχὴ ῥαντίζει τὸ πρόσωπόν μου καὶ λάβρος πνέει ὁ βορρᾶς. Πρὸς τὰ βάθη ἐκ δεξιῶν, ἀλλὰ πολλὰ μακράν, φαίνονται ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου τοσούτῳ λευκαίνουσαι τὰ νέφη, ὥστε ἐκλαμβάνω αὐτὰ ὡς ὄρη ἀργυρᾶ χαριέντως τετορευμένα· ἡ πεδιὰς εἶναι ὅλη χλοερωτάτη, καὶ ποικίλα τὰ χρώματα τῆς χλόης. Ὁ ὀφθαλμὸς δὲν κορένυται θαυμάζων, καὶ ἡ πνοή μου ἀναχαιτίζεται φοβουμένη μὴ διακόψῃ τὴν ἔκστασίν μου. Ἡ ἠρεμία βαθυτάτη καὶ βαθυτέρα ἡ μελαγχολία μου. Μόνον κτύπον ταχὺν βημάτων ἀκούω πρὸ τῶν ποδῶν μου, καὶ βλέπω κόρην τρυφερὰν φεύγουσαν τὴν ἐρχομένην θύελλαν. Εὐ'εὐτυχήσοι νὰ φύγῃ καὶ τῆς καρδίας τὰς θυέλλας! Περὶ ἐμὲ ψιθυρίζουσι γοερῶς αἱ πίτυες τοῦ ἄλσους, καὶ τὸ ἠδὺ αὐτῶν ψιθύρισμα, ἀγνοῶ διὰ τί, ἀναπολεῖ εἰς τὴν μνήμην μου ὁλόκληρον τὸν παρελθόντα βίον μου. Ναί μὲν δὲν εἶναι πολλὰ μακρὸς ὁ παρελθὼν μου βίος· ἀλλὰ μέριμναι, συμφοραί, πάθοι, ὤ! ναί, πάθοι ἀπλήρωτοι ἐπέχουσαν εἰς τὸ μέτωπόν μου τὴν βαφήν, τὴν ὁποίαν ἐπιχέουσιν ἐκεῖ πέραν εἰς τὰ νέφη αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου. Ἐνθυμοῦμαι, ἤμην μειράκιον, ὅτε ἡ φωνὴ τοῦ Ῥήγα ἀπὸ τοῦ βάθους τοῦ τάφου εἰς πράγματα μετέβαλε τὰ ὄνειρα, ὅσα μ' ἐνέπνεεν ὁ πατήρ μου ἐξεικονίζων μ' ἐνθουσιασμὸν τὸ πάλαι μεγαλεῖον τῆς πατρίδος. Ἡ χεὶρ μου ἦτο νεαρά, καὶ ἀπεσκίρτα εἰς τὰς περιφλεγεῖς μου ἐπιθυμίας· ἀλλ' ἡ καρδία μου ἔπαλλεν, ἔπαλλε παλμοὺς τῶν ὁποίων καὶ ὁ θάνατος προτιμότερος, τοσούτῳ ὀδυνηραὶ αἱ ἀδιάκοποι πληγαὶ τῶν παλμῶν ἐκείνων. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι ἱστάμενος ποτέ, ὡς καὶ σήμερον, ἐν ἐκστάσει εἰς παραλίαν τερπνῆς νήσου τοῦ Αἰγαίου, ὅπου μὲ εἶχεν ἐξορίσει πεινῶντα καὶ γυμνὸν ἡ ἐπανάστασις, ἤκουον καὶ τότε γλυκὺ κελάρυσμα οὐχὶ φύλλων ἀλλὰ θαλάσσης. Τὸ κελάρυσμα ἐκεῖνο μ' ἐφαίνετο ὡς ἀσθενής τις ἠχὼ τῶν ἠφαιστείων τοῦ Ψαριανοῦ πυροπλητοῦ. Καὶ μετὰ μικρὸν ἰδοὺ βλέπω μακρὰν ἐπὶ τῶν νώτων τῶν κυμάτων καινοφανές τι λείψανον φερόμενον πρὸς τὴν νῆσον, λείψανον μὴ ὁμοιάζον ναυάγιον· τὸ κῦμα ἦτο ἀπαλὸν καὶ βραδέως ἤρχετο εἰς τὴν ἀκτήν. Ἐγὼ δέ, ὡς καὶ σήμερον, μὴ ἀναπνέων σχεδόν, ἐπὶ πολλὰς ὥρας ἀνέμενον τὸ φερόμενον. Καὶ ὅτε ἦλθεν, εἶδον καὶ ἔφριξα· εἶδον σῶμα Χίας νεανίδος (*), ἐξ ἐκείνων ἴσως τῶν ὁποίων τὴν παρθενικὴν ἁγνότητα ἔπωσεν ὁ δαυλὸς τοῦ Κανάρη. Δὲν ἤλπιζε βεβαίως ἡ δροσερὰ τῆς Χίου κόρη ὅτι θερμὸν θὰ ἔπιπτεν ἐπὶ τῆς ξανθῆς αὐτῆς κόμης ἀγνώστου φίλου δάκρυ.

Καὶ σήμερον, πρὸ μικροῦ, τὰ δάκρυά μου ἔρρευσαν ἄφθονα εἰς ἄλλον τάφον. Ἐδῶ πλησίον μου, ἐκ δεξιῶν, θάλλει δεύτερος λόφος ἐκ τῶν χαριεστέρων τῆς Κηφισίας (**). Πρὸς τὴν γωνίαν παρεκκλησίου ἡμιτελοῦς κεῖται ἀδελφὴ ποθεινή, τὴν ὁποίαν προώρως ἐθέρισεν ὁ ἀδυσώπητος Χάρων . . . Καὶ αὐτὴ ἐκάθισεν ἀνθηρὰ ὑπὸ τὴν βαθύσκιον πλάτανον τῆς Κηφισίας! καὶ αὐτῆς οἱ μέλανες καὶ ὑγροὶ ὀφθαλμοὶ ἐξηκόντισαν βέλη! καὶ αὐτῆς τὰ εὐκέλευθα χείλη κατεγοήτευσαν καρδίας! Ἦτο τῆς Κηφισίας ἡ θεά! Ἀλλὰ σήμερον . . . μαῦρον χῶμα σκεπάζει τοσοῦτο κάλλος καὶ τοσαύτην εὐφυΐαν!

Ὦ! πόσον ταχέως παρέρχεται τοῦ ἀνθρώπου ὁ βίος! χθὲς ἐγεννήθην, χθὲς ἐγενόμην νέος, καὶ χθὲς ἐστέναξα ὑπὲρ πατρίδος καὶ ὑπὲρ τῆς αἰωνίας φίλης τῆς καρδίας μου. Σήμερον . . . εἰμὶ γέρων! Ἀλλὰ καὶ πῶς παρέρχεται ὁ βίος; Μετὰ μικρὸν θὰ καταβῶ ἀπὸ τοῦ θείου τούτου λόφου, ὅπου ὁ νοῦς μου ἀνυψοῦται πρὸς τὸν πλάστην τῆς φύσεως, ὅπου μὲ φαίνεται ὅτι γλυκύτατος θὰ ἦτο ὁ θάνατος ἐν τῇ ψυχῇ, πλανωμένην τὴν ὥραν ταύτην εἰς τὰ χείλη μου, παρελάμβανον οἱ ἄγγελοι τοῦ οὐρανοῦ, καὶ θὰ καταβῶ, φεῦ! ὅπως κυλισθῶ εἰς τὴν ὕλην. Καὶ ὅμως ὁ Θεὸς μ' ἐγέννησεν ἵνα μόνον αἰσθάνωμαι. Ἐκ νεότητός μου ὠνειροπόλησα ἐλευθερίαν πατρίδος, ἀλλὰ πατρίδος μητρόπολιν ἐχούσης τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, καὶ ἐκ νεότητός μου ἐλάτρευσα γαλανοὺς ὀφθαλμούς, διότι αὐτοὶ ἀναπτεροῦσι τὸ φρόνημά μου. Ἀλλά, ψυχίον ἀπεκτήσαμεν πατρίδος, καὶ περὶ εὐτελῶν ἐρίζοντες ἢ περὶ ἄρτου ἀγωνιζόμενοι, οὐδὲν ἔχομεν γενναῖον φρόνημα. Ὁ ἔρως τῆς πατρίδος δὲν ἀναφλέγει ὡς καὶ πρὶν τὰ στήθη, καὶ τὸ πῦρ τῶν γαλανῶν ὀφθαλμῶν σβέννυται εἰς τὰ δάκρυα τῆς καρδίας μου.

Ἀλλ' ἴσως ἔλθῃ ἡ ἐλευθερία τῆς ὅλης Ἑλλάδος. Ἰδοὺ προβαίνει χρυσόπτερος ἀπὸ τοῦ Πάρνηθος ἡ ἄγγελος τοῦ Θεοῦ, λαμπρὸν ἐντείνουσα τὸ τόξον, καὶ περιστέφουσα τὴν πόλιν τῶν Ἀθηνῶν. Μὴ ἔρχεται μηνύουσα τὰς βουλὰς τοῦ Ὑψίστου;

Ἰδοὺ ἀκούεται σημαίνων πανηγυρικῶς καὶ ὁ κώδων τῆς ἐκκλησίας. Ἄδριον ἑορτάζομεν τὴν ὕψωσιν τοῦ Σταυροῦ. Τίς οἶδεν ἂν μὴ καὶ Ἶρις καὶ ἑορτὴ προσωνιζῶσι τὴν ἀνύψωσιν τῆς πατρίδος; τίς οἶδεν ἂν μὴ τὸν πενιχρόν μου τάφον καλύψῃ ἐξαγια-

(*) Ἡ Μαγτουφάνα.

(*) Διακρίνετο ἐκ τοῦ ἐνδύματος. (**) Ὁ προφήτης Ἠλίας.

Θεῖσα ἡ σκιὰ τοῦ βεβηλωθέντος θόλου τῆς Ἁγίας Σοφίας;

Εἴθε! τρὶς εἴθε! Ἀλλ' ἐὰν οἱ ὀφθαλμοί μου δὲν ἴδωσι τὸ σωτήριον τοῦ Κυρίου, ὁ λιπαρὸς οὗτος λόφος, ὅπου ἀλγῶν ἐχάραξα τὴν διαθήκην τῆς καρδίας μου, ἂς μὲ χρησιμεύσῃ ὡς μνῆμα. Θὰ παρέλθω καὶ ἐγὼ ὡς ὄνειρον ἀκαριαῖον, ὡς μ' ἔλεγεν αὐτὴ δι' ἐκείνην ἡ ἄπνους κάτοικος τοῦ γειτονός μου λόφου, καὶ μακάριος ὁ τάφος μου ἐὰν τῆς φίλης μου τὸ δάκρυ σταλάξῃ ἐπ' αὐτοῦ, ὡς ἐστάλαξαν σήμερον καὶ τὰ ἐμὰ ἐπὶ τῆς τελευταίας κατοικίας ἐκείνης!

Ν.

ΔΙΦΟΡΑ.

ΥΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ ΜΕΞΙΚΗΣ. Τὰ ἐτήσια ἔσοδα τῆς δημοκρατίας τῆς Μεξικῆς εἰσὶν ἐννενήκοντα ἑκατομμύρια δραχμῶν, τὰ δὲ τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῆς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα ἑκατομμύρια.

ΔΩΡΑ. Ἡ πόλις τῶν Παρισίων ἐδωρήσατο τῷ ποιητῇ Λαμαρτίνῳ ὡραίαν οἰκίαν μετ' ἐκτεταμένης περιοχῆς ἐν τῷ δάσει τῆς Βονωνίας, ἕνεκα τῶν ὑπηρεσιῶν αὐτοῦ κατὰ τὸ 1848. Αἱ δὲ τελευταῖαι Γαλλικαὶ ἐφημερίδες ἀναφέρουσιν ὅτι γραῖά τις κόρη, ἄγνωστος ὅλως τῷ περιωνύμῳ ποιητῇ, ἀφῆκεν αὐτῷ διὰ διαθήκης ὅλην αὐτῆς τὴν περιουσίαν· ὁ Λαμαρτῖνος ὅμως ἀπεποιήθη τὴν προσφορὰν ὑπὲρ τῶν συγγενῶν τῆς γραίας.

ΙΠΠΟΙ. Πειράματά τινα γενόμενα ἐσχάτως ἐν Παρισίοις κατ' ἐπιταγὴν τοῦ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν Ὑπουργοῦ ἀπέδειξαν ὅτι ὁ ἵππος δύναται νὰ ζήσῃ διὰ μόνου ὕδατος εἰκοσιπέντε ἡμέρας, ἄνευ τροφῆς ἢ ποτοῦ δεκαεπτὰ ἡμέρας, πέντε ἡμέρας ἐὰν τῷ δίδωσι μόνον νὰ τρώγῃ χωρὶς βανίδα ποτοῦ, καὶ δέκα ἡμέρας ἐὰν τρώγῃ μέν, πίνει δὲ ὀλιγώτατον καὶ ἀνεπαρκὲς ὕδωρ. Ἵππος ἀφεθεὶς ἄνευ ὕδατος ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἔπιεν ἐν διαστήματι τριῶν λεπτῶν τῆς ὥρας ἑκατὸν τέσσαρας λίτρας.

ΣΠΟΥΔΑΙΟΝ ΠΑΡΟΡΑΜΑ.

Εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 226 φυλλάδιον, τὸ τῆς 15 Αὐγούστου, συνέβη σπουδαῖον παρόραμα ἕνεκα ἀπροσεξίας· ἡ πρώτη γραμμὴ τῆς πρώτης στήλης τῆς σελίδος 234, ἐτέθη ὡς πρώτη γραμμὴ τῆς πρώτης στήλης τῆς σελίδος 237. Τὴν μετατοπισθεῖσαν λοιπὸν ταύτην γραμμὴν τὴν ἔχουσαν οὕτω· « Χανέ, ἐπορεύθη ὁ Σουλτάνος μετὰ πολλῶν χιλιά- », παρακαλεῖται νὰ μεταφέρῃ ὁ εὐμενὴς ἀναγνώστης εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς σελίδος 234· καὶ τότε πάντα τὰ λοιπὰ ἀναγινώσκονται ἐν τάξει.

ΑΣΜΑ

Φιλλανδῆς τινος χωρικῆς, μεταφρασθὲν ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ εἰς τὴν διάλεκτον καὶ προφορὰν τῶν Κασίων ὑπὸ Ν. Γ. Μ.

Ὀχ! ὁ ἀρμαστὸς (1) μ' ἀν ἤρκετο (2) κ' ἐὔριζε (3)
ν' ἐκεῖνος ἀποῦ 'θώρου!
Τῷ λύγκου (4) εἰς τὸ στόμα του φίλ' ἤθε' (5) νὰ κολλήσω,
κι' ἀς ἦτο καὶ κατάμουσγο (6) κι' ἀποῦ τοῦ λύκου τό 'μα (7)
Τάχ (8) γέρατ' του 'θε ν' ἅρπαζα (9) ἀγίσως κ' ἔνα 'φεῖ (10)
Εἰς τὰ ἀχτύλια του 'το (11) τρεῦρου (12) τυλιμένο (13).
Ὀχου! καὶ νὰ 'το βολετὸ (14) ν οἱ ἄνεμοι (15) νὰ 'ξέρα νὰ 'μιλοῦσα (16)
καὶ ὁ βορρᾶς τῆς ἀνοιξης νὰ γρώνιζε (17) μιὰ γλῶτσα (18)
Θὰ πήαινα (19) καὶ θὰ 'στρεφα καὶ θὰ 'φεργαχ χαπάργια (20).
πετούμενοι (21) καὶ κρυεροὶ 'στῆς δύο δύο ἀποῦ ἀποῦτται (22)
Τὰ πλειὰ κλεχτότερα (23 φαγιὰ νὰ χάσω φκαριστοῦ μου (24)
καὶ τὰ ὀφτὰ '(25) 'ποῦ στοῦ Παπᾶ εἰς τὸ τσουφρὰ (26) ν' ἀπάνω,
Παρὰ ν' ἀφίκω τὴ 'γκαρδιακὴμ (27) μ' ἀάπη (28)
'κεῖνο ν ἀποῦ λαχτάμιζα (29) κ' ἐάπου ν (30) εἰς τὸ θέρος
καὶ τόν' χειμὼν ἀνάμεσα μ' ἤεσε (31) μ' ἀλυσσίες (32)

(1) Ἀρμαστὸς = Ἐραστής. (2) = Ἤρχετο. Οἱ Κάσιοι τρέπουν πολλάκις τὸ χ εἰς κ καὶ προφέρουν αὐτὸ ὡς οἱ Ἰταλοὶ τὸ ch. (3) = Ἐγύριζε καὶ εἰς ταύτην καθὼς καὶ εἰς ἄλλα πολλὰ λέξεις, ὡς παρακατιόντες βλέπομεν, οἱ Κάσιοι ἀποβάλλουν τὸ γ. = Ἐκ τοῦ λύγξ = παρευθύς. (5) = Ἤθελα. (6) = Καταβεβρεγμένον. (7) = Τὸ αἷμα. (8) = Τάν· τὸ τελικὸν ν τρέπουν πάντοτε εἰς τὸ ἀμέσως ἑπόμενον σύμφωνον. (9) = Ἤθελ' ἁρπάζειν. (10) — Ὀφείλω. (11) = Εἰς τὰ δάκτυλά του ἤτο. (22) — Τριγύρου. (13) = Τυλιγμένον. (14) = Δυνατόν. (15) Ἡ συνηθεστέρα λέξις ἐν Κάσῳ εἶναι « ἄερας » ἄνεμον δὲ λέγουν μόνον ὅταν ὀργίζωνται καπά τινος ἀργοπορεύοντος νὰ ἐπανέλθῃ. « Ἔλα 'στὸν ἄνεμον ἐπῆς; ἀνεμοσύρίστηκε » ὅηλ. τὸν παρέσυρεν ὁ ῥοῦς τοῦ ἀνέμου. (16) = Ὁμιλοῦν. (17) = Ἐγνώριζε. (18) = Γλῶσσα. (19) = Ἐπήγαινον. (20) = Εἰδάσεις. Δὲν ἔτυχον λέξιν τῆς γλώσσης μας συνηθιζομένην ἐν Κάσῳ ν' ἀντικαταστήσω τὴν τουρκικὴν ταύτην. (21) = Πετῶντες. (22) = Ἀγαπῶνται. (23) = Ἐκλεκτότερα. (24) = Εὐχαριστούμενον ἢ ἐκστίμω. (25) = Ὀπτά, τροπῇ τοῦ π εἰς φ. (26) = Τράπεζα. ἴδε σημ. 20. (27) = Ἐγκάρδιον. (28) = Ἀγάπην. (29) = Ἐπιθυμοῦν. (30) = Ἠγάπων. (31) = Μ' ἤδεσε. (32) = Μ' ἀλυσίδας.